

”Tyttö oli kaunis kuin enkeli” –
Tapaus Enkeli-Elisa ja kerronnan retoriset keinot

Sylvikki Siltala
Maisterintutkielma
Kirjallisuudentutkimuksen maisteriohjelma
Yleinen kirjallisuustiede
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2024

Tiivistelmä

Tiedekunta: Humanistinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Kirjallisuudentutkimuksen maisteriohjelma

Opintosuunta: Yleinen kirjallisuustiede

Tekijä: Sylvikki Siltala

Työn nimi: ”Tyttö oli kaunis kuin enkeli” – Tapaus Enkeli-Elisa ja kerronnan retoriset keinot

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: 5/2024

Sivumäärä: 68

Avainsanat: Enkeli-Elisa, Minttu Vettenterä, kirjallinen huijaus, retorinen kertomustutkimus, retoriikka, retoriset keinot, empatia, kokemuskertomus

Ohjaaja tai ohjaajat: Kai Mikkonen

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto

Muita tietoja:

Tiivistelmä:

Tämä maisterintutkielma käsittelee Enkeli-Elisan tapausta, joka sai runsaasti mediahuomiota Suomessa vuonna 2012. Enkeli-Elisa oli kirjailija Minttu Vettenterän kehittämä hahmo, 15-vuotias tyttö, joka oli tehnyt itsemurhan koulukiusaamisen takia. Elisan tarina esitettiin ja sitä käsiteltiin mediassa totena, kunnes Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen toimittajat Anu Silfverberg ja Hanna Nikkanen paljastivat sen sepitteeksi tutkivassa artikkelissaan ”Uskomaton murhenäytelmä” (2012).

Tutkielman pohjana toimii retorinen kertomustutkimus. Tavoitteena on eritellä, millaisia retorisia keinoja Enkeli-Elisan tarinassa käytetään, ja miten ne pyrkivät vaikuttamaan ja vetoamaan lukijaan ja lukijan tunteisiin. Lisäksi tutkielmassa pyritään selvittämään tekijän intentiota sekä Elisan henkilöhahmon ominaisuuksia retoriikan tarkastelun avulla. Ensisijaisena aineistona on Enkeli-Elisa-blogi (vuodatus.net), joka sisältää Elisan vanhempien nimissä kirjoitettuja, Elisan kuolemaa ja koulukiusaamista käsitteleviä tekstejä. Tutkielmassa tarkastellaan myös muita Elisa-tarinaa rakentaneita tekstejä, kuten Vettenterän blogikirjoituksia ja Elisasta kertovaa *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirjaa (2012).

Tutkielmassa hyödynnetään muun muassa James Phelanin ja Peter Rabinowitzin retorisen kertomustutkimuksen teorioita, kokemuskertomuksen käsitettä sekä Suzanne Keenin näkemyksiä

empatian vaikutuksesta kirjallisuudessa. Elisaa tarkastellaan myös naisen kuoleman taiteellisen esityksen kontekstissa Elisabeth Bronfenin teorian pohjalta.

Tutkielma osoittaa, että Enkeli-Elisa-blogin retoriikka pyrkii vetoamaan lukijan tunteisiin ja herättämään tässä myötätuntoa ja empatiaa. Enkeli-Elisan hahmo esitetään lapsenomaisena ja viattomana ja hänen itsemurhansa romanttisena tekona. Lukijaa puhutellaan suoraan ja hänet liitetään me-retoriikan avulla koulukiusaamisenvastaiseen ”yhteisöön”, josta luodaan toimelias ja vaikutusvaltainen mielikuva. Myös tekijän alkuperäinen intentio eli pyrkimys lisätä keskustelua koulukiusaamisesta välittyy tekstien retoriikasta selkeästi.

Tutkielmassa todetaan, että tapauksen eri vaiheiden (tositarina-epäily-huijaus) eri yleisöt lukivat Elisan tarinaa eri lähtökohdista käsin. Tutkielma osoittaa myös, että Enkeli-Elisan tarinaa on haastavaa lukea huijauskontekstista irrallisena, sillä blogitekstien sisältö itsessään viittaa tapauksesta käytyyn julkiseen keskusteluun ja tekstien kirjoittajaan Vettenterään. Yhteenvetona esitetään, että retorisen kertomustutkimuksen kontekstissa Enkeli-Elisan tapausta voidaan tarkastella kirjallisuutena: tarinana, jossa on tehty narratologisia valintoja.

Sisällys

Johdanto	4
1. Tutkimuksen lähtökohdat	7
1.1 Tapaus Enkeli-Elisa	7
1.2 Aineisto	8
1.3 Kärsimyskirjallisuus ja kirjalliset huijaukset	9
1.4 Tutkielman rakenne	12
2. Kertomus retorisena keinona	13
2.1 Retorinen kertomustutkimus	13
2.2 Kokemuskertomus argumenttina.....	15
3. Enkeli-Elisa kokemuskertomuksena	17
3.1 Enkeli-Elisan synty ja tekijän intentiot	17
3.2 Kokemuskertomus sivuuttaa faktat	19
3.3 Tunteisiin vetoaminen retorisena keinona	21
4. Kenelle kerrotaan?	24
4.1 Oletettu yleisö	24
4.2 Alkuperäinen yleisö	26
4.3 Jälkikäteinen yleisö	27
5. Elisa henkilöhahmona	31
5.1 Kuka on Elisa?	33
5.2 Enkeliretoriikka	36
5.3 Naiskuolema.....	39
5.4 Itsemurhan romantisointi	43
6. Empatia	51
6.1 Yhteisö ja empatia-altruismi	52
6.2 Käytännön asioita	55
7. Lopuksi	59
Lähteet	61

Johdanto

Day now, night now, at head, side, feet,
They stand their vigil in gowns of stone,
Faces blank as the day I was born,
Their shadows long in the setting sun
That never brightens or goes down.
And this is the kingdom you bore me to,
Mother, mother. But no frown of mine
Will betray the company I keep.

Sylvia Plath, "The Disquieting Muses" (1967)

*

Tutkielmani käsittelee kirjailija Minttu Vettenterän luomaa Enkeli-Elisaksi kutsuttua hahmoa ja tämän ympärille rakentuvaa tarinakokonaisuutta. 15-vuotiaan koulukiusatun ja itsemurhan tehneen tytön tarina alkoi kerätä laajalti huomiota suomalaisessa mediassa alkuvuonna 2012. Tapaus esitettiin ja sitä käsiteltiin mediassa totena, ja se herätti runsaasti keskustelua koulukiusaamisen vakavuudesta ja yleisyydestä Suomessa. Enkeli-Elisan vanhemmiksi esittäytyneet Miksu ja Riikka kirjoittivat yhteistä blogia, jossa käsitelivät tyttärensä kuolemaa, Miksun menneisyyttä koulukiusaajana ja muuta aiheeseen liittyvää. Elisalle omistetussa Facebook-ryhmässä kymmenet tuhannet ihmiset surivat tytön kohtaloa, syyttivät virtuaalisia kynttilöitä ja jakoivat omia kiusaamiskokemuksiaan. Miksu ja Riikka eivät halunneet omilla kasvoillaan julkisuuteen, joten tapauksen äänitorvena toimi mediassa Minttu Vettenterä, Miksun entinen koulukiusattu, johon vanhemmat olivat tutustuneet. Vettenterä valmisteli myös osittain fiktiiviseksi mutta tositapahtumiin perustuvaksi kuvattua romaania Elisan tapauksesta yhteistyössä Miksun ja Riikan kanssa. Kirja, *Jonakin päivänä kaduttaa*, julkaistiin keväällä 2012. Heinäkuussa 2012 Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen toimittajat Anu Silfverberg ja Hanna Nikkanen paljastivat Enkeli-Elisan tarinan Vettenterän sepitteeksi tutkivassa artikkelissaan "Uskomaton murhenäytelmä"¹. Elisaa, Miksua tai Riikkaa ei ollut olemassakaan.

Enkeli-Elisan tapauksessa erityisen kiinnostavaa on retoriikka. Vanhempien blogissa, Vettenterän medialausunnoissa, *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirjassa sekä muissa tapausta käsittelevissä

¹ Käytän jatkossa artikkelista nimitystä "Kuukausiliitteen artikkeli" lukemisen sujuvoittamiseksi.

teksteissä toistuvat tietyt sanavalinnat, kuvaukset ja retoriset keinot, joilla lukijalle rakennetaan mielikuvaa tarinasta ja sen keskushenkilöstä. Työni käsittelee sitä, millaisin kerronnallisilla keinoilla Enkeli-Elisan tarina esitetään, mitä ne kommunikoivat lukijalle ja mitä ajatusta tai tarkoitusta tekijä pyrkii välittämään tekemillään kerronnallisilla valinnoilla. Lisäksi tarkastelen tapauksen yleisöä: millainen on Enkeli-Elisan tarinan ideaaliyleisö, ja toisaalta, millainen yleisö tarinan lopulta otti vastaan? Kuvaan lyhyesti myös tapauksen kulkua sen tapahtumavuosina 2011—2012, Elisaa käsitteleviä lehtiotsikoita sekä Vettenterän mediassa ja poliisitutkimuksen yhteydessä antamia lausuntoja, jotka tässä tapauksessa antavat hyödyllistä taustaa kirjallisuudentutkimukselliselle analyysille. Tutkin eri näkökulmista myös tunteisiin vetoamista sekä empatiaa, jotka liittyvät olennaisesti retoriikkaan.

Työn teoreettisena viitekehyksenä toimii retorinen kertomustutkimus, joka tarkastelee kertomusta retorisenä keinona. Tärkeimpänä hyödynnän tarinan tarkastelussa Peter Rabinowitzin (1987) ja James Phelanin (1989, 1996, 2005) määritelmiä kertomuksen eri yleisörooleista sekä siitä, millaisin retorisin keinoilla tekijä pyrkii välittämään lukijalle haluamansa ajatuksen tai idean. Hyödynnän myös Phelanin (1989) kehittämää henkilöihahmon eri ominaisuuksien luokittelujärjestelmää, jonka avulla Elisan hahmoa voidaan tarkastella eri näkökulmista. Lisäksi käytän analyysin apuna Mäkelän ym. (2020) kuvaamaa kokemuskertomuksen käsitettä, Bronfenin (1992) teoriaa naisen kuolemasta taiteen välineenä sekä Keenin (2007, 2014) ajatuksia kirjallisesta empatiasta.

Tutkielma-aihe on epätavallinen siinä mielessä, että tarkasteltavana on fiktiivinen tarina, jota luettiin aluksi totena, joka pyrittiin esittämään totena ja jonka fiktiivisyydestä tekijä antoi monia keskenään ristiriitaisia lausuntoja. Siksi aihetta tarkastellessa on huomioitava vanhempien blogin lisäksi tapauksen taustat, mediauutisoinnin konteksti ja tarinan muuttuminen huijausepäilyjen myötä. Elisan tarina ja henkilöihahmo ei rakentunut pelkästään vanhempien blogin kautta, vaan Vettenterä kirjoitti ja puhui hänestä myös lukuisilla muilla alustoilla. Tämän vuoksi sivuan myös muita Enkeli-Elisa-maailmaan sijoittuvia tekstejä, kuten *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirjaa ja Vettenterän blogikirjoituksia.

Enkeli-Elisan tapausta on tutkittu aiemmin journalistiikan ja mediakulttuurin puolella, mutta itse tarinasta ei löydy aiempaa tutkimusta. Enkeli-Elisaa on myös mediassa tarkasteltu nimenomaan *tapauksena*, jonka päähenkilö ei lopulta ole Elisa vaan Vettenterä. Pyrkimykseni onkin siis lukea Elisan tarinaa ensisijaisesti kirjallisuutena: kertomuksena, jossa on tehty tiettyjä narratologisia valintoja. Johdannon alussa siteerattiin Sylvia Plathin runoa ”The Disquieting Muses” (1967). Runon puhuja puhuttelee äitiään tai jonkinlaista äitihahmoa (”Mother, mother”) ja toteaa, ettei koskaan paljastaisi, millaisessa seurassa viettää aikansa: ”But no frown of mine / Will betray

the company I keep”. Plathin puhuja viittaa pikemminkin henkiseen kärsimykseen kuin todelliseen “seuraan”, mutta runo kuvastaa mielenkiintoisesti Elisan tapauksen ydintä: sitä, että Elisakin piti tuskansa salaisuutena kuolemaansa asti, eikä hiiskunut vanhemmilleen sanaakaan. Elisan henkilöahmoa voidaan tarkastella ainoastaan retrospektiivisesti, kuoleman verhoa raottaen.

Vaikkei Elisan tarinaa ole aiemmin tutkittu kirjallisuuden kontekstissa, tarinassa olennainen koulukiusaaminen on ollut näkyvillä kirjallisuuskeskustelussa Suomessa viime vuosina. Keskustelua on herättänyt muun muassa Finlandia-voittaja Iida Rauman romaani *Hävitys* (2022). *Hävitys* käsittelee traumaa ja aikuisten lapsiin kohdistamaa sortoa erityisesti koulumaailmassa. Enkeli-Elisan tapaus vertautuu mielenkiintoisesti *Hävitykseen* juuri jälkimmäistä koskeneen julkisen keskustelun kautta. Rauman teosta on käsitelty muun muassa Helsingin Sanomissa (2022), Psykologiliiton Psykologi-lehdessä (2023), Ylellä (2022) sekä lukuisissa muissa medioissa. Kirjailija toteaa Helsingin Sanomien haastattelussa (Majander 2022), ettei lapsiin kouluissa kohdistuvalle väkivallalle ole edes kieltä; siitä ei osata puhua, sillä sitä ei pidetä todellisena. Rauman mukaan koulukiusaaminen on vähättelevä termi, jonka käyttämistä hän välttelee (Majander 2022). Hän mainitsee myös, että kuvaavampaa olisi kutsua ilmiötä kouluväkivallaksi (Kolsi 2022).

Rauman ajatuksissa on kiinnostava yhteys Elisan tapaukseen. Vettenterä antoi useita samankaltaisia lausuntoja vuonna 2012, kun tapauksen käsittely oli mediassa kuumimmillaan. Vettenteräkin puhui kouluväkivallasta koulukiusaamisen sijaan (Yle Häme 2012) ja korosti sen vakavuutta, suoranaista raakalaismaisuuutta (Nikkanen & Silfverberg 2012a). Myös Enkeli-Elisan tapaus siis herätti yhteiskunnallista keskustelua koulukiusaamisesta, mutta kuten todettu, laajempi keskustelu keskittyi enemmän itse tapaukseen kuin koulukiusaamiseen ilmiönä. Tästä syystä onkin mielenkiintoista tarkastella Elisan tarinaa myös sen ulkokirjallisen kontekstin huomioiden.

Kiusaamisaspekti on tässä työssä kuitenkin sivuosassa. Tavoitteena on raa’an koulumaailman sijaan tutkia tarinankerronnan välineitä. Vaikka Elisan tapausta pidettiin pitkään totena, pohjimmiltaan se on yhtä lailla fiktiivinen tuote kuin mikä tahansa traaginen tarina. Teksti rakentuu retoriikan kautta. Sanavalinnat, kuvailutavat, painotukset ja toisto ovat tekijän valintoja, joilla pyritään ja päädytään tiettyyn lopputulokseen – oli se tekijän intention mukainen tai ei. Elisa ei ole vain tarinan viestikapula, vaan henkilöahmo, jolla on luonteenpiirteitä, toimintatapoja ja mieltymyksiä. Miksu ja Riikka ovat kertojia, joilla on sekä etukäteen määritelty että reaaliajassa syntyvä yleisö. Enkeli-Elisa pyrkii samaan kuin kaikki kirjalliset kertomukset: välittämään lukijalle jotakin, ajatuksen, idean, viestin, opetuksen.

1. Tutkimuksen lähtökohdat

Enkeli-Elisan tarinaa lukiessa olennaista on tuntee tapaus sekä tapahtumasarja, joka johti Elisan paljastumiseen fiktioksi. Näin voidaan ymmärtää paremmin, miksi valitut retoriset keinot muodostavat tietyn vaikutelman, ja miksi niitä on mahdollisesti päätetty käyttää. Pyrin tässä työssä lukemaan Elisa-blogia ja muita Elisa-universumin tekstejä sekä kirjallisesta että ulkokirjallisesta näkökulmasta. Tekstit näyttävät eri valossa riippuen siitä, tarkastellaanko niitä puhtaasti fiktiona, vai pyritäänkö niitä tulkitsemaan siitä näkökulmasta, joka lukijoilla oli ennen huijauksen paljastumista. Käyn luvussa 1.1 lyhyesti läpi Enkeli-Elisan tapauksen. Aineisto, Enkeli-Elisa-blogi, esitellään luvussa 1.2.

Enkeli-Elisan tapaus on tietenkin myös osa kirjallisten huijausten perinnettä. Niitä on usein tehtailtu niin sanotun kärsimyskirjallisuuden genressä, jota myös Enkeli-Elisa edustaa. Huijauksia on monenlaisia: lukijoita on koskeltu niin holokaustimuisteloilla kuin aidoiksi väitetyillä teinien päiväkirjoilla. Huijauksissa toistuvat traagiset aiheet, päihteet, väkivalta, kärsimys ja kuolema. Elisan tapauksesta poikkeuksellisen tekee sen monitasoisuus: tarina ei rajoitu vain vanhempien blogiin tai *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirjaan, vaan sitä rakennettiin aktiivisesti myös Vettenterän mediaesiintymisten ja lukuisten tapausta käsittelevien artikkelien kautta. Vanhempien blogi näyttää retrospektiivisesti mielenkiintoisen aikajanan, jossa tarina vähitellen muuttuu ja sitä leikataan ja liimataan, kun Elisan todenperäisyyttä aletaan epäillä. Kirjallisena huijauksena Enkeli-Elisa sai Suomen mittakaavassa poikkeuksellista media- ja yleisöhuomiota. Siinä on myös joitakin yhtymäkohtia tunnettuihin kansainvälisiin tapauksiin. Esittelen tätä huomiota sekä kärsimyskirjallisuuden ja kirjallisten huijausten yhteyttä luvussa 1.3. Luvussa 1.4 käyn läpi työn rakenteen.

1.1 Tapaus Enkeli-Elisa

Tiivistän tässä lyhyesti Enkeli-Elisan tapauksen, jonka tunteminen on tämän työn lukemisen ja ymmärtämisen kannalta olennaista. Tapauksen aikajanaa ja tekijän intenttiota käsitellään tarkemmin luvussa 3.1.

Enkeli-Elisa on kirjallinen huijaus, joka alkoi kirjailija Minttu Vettenterän kirjoittamasta blogista. Vettenterä kirjoitti romaania koulukiusaamisesta ja ryhtyi pitämään blogia itsemurhan tehneen, rankasti koulukiusatun tytön vanhempien näkökulmasta. Blogissa ei kerrottu tapauksen ja kirjoittajahahmojen olevan fiktiivisiä, ja lukijat, joita kertyi nopeasti paljon, uskoivat Elisan tarinan olevan totta. Enkeli-Elisa sai paljon mediahuomiota, ja Enkeli-Elisa-Facebook-ryhmään liittyi

kymmeniä tuhansia ihmisiä. Vettenterä esiintyi tapauksen äänitorvena mediassa ja kertoi, etteivät Elisan vanhemmat halunneet näyttäytyä omilla kasvoillaan julkisuudessa. Keskustelu tapauksesta ja koulukiusaamisesta levisi laajalle, ja siitä kiinnostuivat myös Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen toimittajat Anu Silfverberg ja Hanna Nikkanen. He ryhtyivät tutkimaan Elisan tapausta tarkemmin ja halusivat haastatella Elisan isää, Miksua. Haastattelun saaminen osoittautui haastavaksi, ja toimittajille selvisi, ettei kukaan Elisasta juttua tehnyt ollut tavannut Elisan vanhempia – ainoa tapauksen tiimoilta julkisesti esiintynyt ja puhunut oli Vettenterä. Silfverbergin ja Nikkasen artikkeli ”Uskomaton murhenäytelmä” (2012) paljasti Enkeli-Elisan seipiteeksi.

Puhun tässä työssä Enkeli-Elisa-universumista tai -maailmasta. Tällä tarkoitan fiktiivistä miljöötä, jossa Elisa ja hänen vanhempansa Miksu ja Riikka esiintyvät. Lisäksi tähän miljööseen kuuluu Enkeli-Elisan kehittäjä Minttu Vettenterä, ”Minttis”², joka kommunikoi tarinamaailmassa Miksun ja Riikan kanssa.

1.2 Aineisto

Tutkielman aineistona on Vuodatus-blogialustasivustolla toimiva Enkeli-Elisa-blogi, joka oli aktiivinen vuosina 2011—2012. Viimeisin, tapauksen jälkipyykkiä käsittelevä kirjoitus on postattu blogiin huhtikuussa 2014. Blogia kirjoittivat väitetyksi Enkeli-Elisan vanhemmat, Miksu ja Riikka, *enkelielisa*-nimimerkin takaa. Elisan paljastuttua seipiteeksi selvisi myös, että todellisuudessa blogia oli alusta alkaen kirjoittanut Vettenterä. Blogi oli olennainen osa Enkeli-Elisa-tarinan rakentamista. Sitä seurasi parhaimmillaan ainakin 40 000 lukijaa (Oksanen 2019). Blogissa on tutkielman tekohetkellä yhteensä 77 tekstiä, joista lyhyin on vain yhden lauseen pituinen (EB 27.9.2011) ja pisin 691 sanaa (EB 9.2.2012).

Enkeli-Elisa-blogi on tämän työn kirjoitushetkellä yhä avoimesti luettavissa Vuodatuksessa. Nykyinen blogiversio ei kuitenkaan ole identtinen sen kanssa, jota tapausta vuosina 2011—2012 seuranneet lukivat. Tekstejä ja linkkejä on poistettu ja muokattu, ja sivupalkkiin on lisätty niin sanottu vastuuvapauslauseke:

Blogi on osa projektia, jossa syntyi Minttu Vettenterän Jonakin päivänä kaduttaa -kirja.

Elisa, Miksu ja Riikka ovat Minttu Vettenterän luomia hahmoja, mutta jokainen saa itse määritellä miten todellisilta tapahtumat ja tunteet tuntuvat.

² Vettenterästä käytetään vanhempien blogissa tätä lempinimeä.

Kuten projektia aina kuvattiin: "Fiktiivinen tarina tosielämän ihmisistä".

Lisäksi jokaisen blogikirjoituksen perään on lisätty tieto: "(Blogi Enkeli-Elisa on osa Minttu Vettenterän Jonakin päivänä kaduttaa - kirjan syntyä ja blogin tekstit ovat Minttu Vettenterän kirjoittamia)". Suurin osa "Miksun" ja "Riikan" kirjoituksista on kuitenkin tallella ja muokkaamattomia, ja niiden muodostama kokonaisuus on hyvin pitkälti aineiston merkittävin osa. Tapauksen vastaanoton, yleisöroolien sekä tekijän intension kannalta blogia on kuitenkin olennaista lukea myös siinä muodossa, jossa se alun perin oli saatavilla. Siksi olen käyttänyt poistetun materiaalin lukemiseen Internet-arkistotyökalu Wayback Machinea. Kun tekstissäni on käytetty lähteenä blogista poistettua materiaalia, asia on merkitty viittein. Lainaukset blogista on kopioitu suoraan kirjoitusvirheineen kaikkineen.

Blogitekstit on otsikoitu vaihtelevasti tekstien aiheisiin liittyen. Luettavuuden helpottamiseksi viitataan blogikirjoituksiin kirjainlyhenteellä EB eli Elisa-blogi. Mainitsen otsikon erikseen kohdissa, joissa sen esiin nostaminen on relevanttia.

Enkeli-Elisan tapauksen tapahtumahetkellä blogin lukijat seurasivat uusien tekstien ilmestymistä reaaliajassa. Olen pyrkinyt huomioimaan tämän blogia lukiessa ja tekstejä tulkitessa. Alkuaikojen lukijoilla oli vähemmän tietoa sekä tapauksen taustoista että itse Enkeli-Elisa-universumista. Työni kannalta hedelmällisintä on kuitenkin ollut lukea blogia kokonaisuutena, kronologian huomioon ottaen. On huomioitava myös, että alkuperäisen blogin estetiikka (fontit, ulkoasu, banneri, kuvien käyttö) oli hyvin erilainen kuin myöhemmässä versiossa. Tämä on omalta osaltaan saattanut vaikuttaa lukukokemuksiin. Alkuperäinen blogi näyttää "kotikutoisemmalta" ja sisältää muun muassa mustavalkoisia, takaa päin otettuja kuvia pienestä tytöstä. Blogissa ei kerrota, kuka kuvissa on, mutta kokonaisuuden huomioon ottaen lukija saa helposti mielikuvan, että kyseessä on Elisa. Viimeisimmästä blogiversiosta kuvat on poistettu ja ulkoasu muutettu neutraalimmaksi.

1.3 Kärsimyskirjallisuus ja kirjalliset huijaukset

Kirjallisia huijauksia on tietenkin tehty lukuisia jo kauan ennen Enkeli-Elisaa. Niiden aiheet ovat usein rankkoja; niin kutsuttu kärsimyskirjallisuus (*misery literature*), traumaista ja rankoista elämäkokemuksista ammentava kirjallisuuden laji, vaikuttaa toimivan hyvänä pohjana erityisesti sepitetyille "tositarinoille" ja muistelmille (ks. esim. Vice, 2014). Suomalaisia kirjallisuushuijauksia ovat tutkineet muun muassa Nyqvist ja Oja (2018).

Nikkanen ja Silfverberg (2012a) mainitsevat Elisa-artikkelissaan muun muassa syyrialaisen lesbobloggaajan Amina Arrafin, jonka yhteiskunnallisia aiheita ja Syyrian poliittista tilannetta käsittelevä *A Gay Girl in Damascus* -blogi paljastui seipiteeksi. Sen kirjoittaja oli Tom MacMaster, amerikkalainen heteromies, joka opiskeli kirjoitusaikaan Edinburghin yliopistossa. Myös erilaisia holokaustimuistelmia on seipitetty runsaasti. Muun muassa belgialaissyntyinen Misha Defonseca kertoo omaelämäkerralliseksi väitetyssä teoksessaan *Susilapsi (Misha: A Mémoire of the Holocaust Years, 1997)* paenneensa natsseja ja eläneensä metsässä susien kanssa. Kertomuksen todenmukaisuutta epäiltiin jo ennen sen julkaisua, ja lopulta genealogi Sharon Sergeant auttoi paljastamaan sen fiktioksi (ks. esim. Daniloff, 2009). Defonseca myönsi keksineensä tarinan, mutta kierteli totuutta: ”Se ei ollut oikea todellisuus, mutta se oli minun todellisuuteni, tapani selviytyä” (Metdepenningen, 2008). Monia kirjallisia huijauksia vaikuttaakin yhdistävän se, että tekijän on vaikea myöntää valehdelleensa, ja/tai anteeksipyyntö jää puolivillaiseksi.

Näin tapahtui myös JT LeRoyn tapauksessa, jossa yhdysvaltalaiskirjailija Laura Albert palkkasi näyttelijän esittämään ”kirjallista alter egoaan”. Elisan tapaan JT LeRoyn fiktiivisyys paljastui *The New York Magazine* n tutkivan artikkelin (Beachy, 2005) myötä. Albert esiintyi lisäksi itse LeRoyna niin sähköposteissa kuin puhelimesakin (Handy, 2008). Albertin mukaan kyseessä ei ollut huijaus, vaan JT oli ”osa häntä” (Handy, 2008).

Enkeli-Elisan lähisukua on *Go Ask Alice* (suom. *Ruohoa, lunta, 1971*) -niminen romaani, joka julkaistiin alun perin anonyyminä. Teos kertoo hirvittävän tarinan huumeriippuvaisesta, kaltoin kohdellusta 15-vuotiaasta tytöstä. Sen väitettiin perustuvan todellisiin päiväkirjamerkintöihin (ks. esim. Miller, 2018). Kirja saavutti ennennäkemättömän suosion ja toimi niin kutsutun huumeidenvastaisen kirjallisuuden pioneerina (Oppenheimer, 1998). Tarina paljastui kuitenkin keksytyksi. Sen kirjoittaja Beatrice Sparks piti tiukasti kiinni tarinastaan vielä huijauksen paljastuttua (ks. esim. Miller, 2018). Sparks myös jatkoi seipittäjän uraansa ja kirjoitti myöhemmin useita saman tyyppisiä teoksia, jotka olivat kirjoitettu ”aitojen päiväkirjamerkintöjen” pohjalta. Sparksin tapaus vertautuu Enkeli-Elisaan mielenkiintoisesti myös siinä, että kirjailijan tarkoitus oli muka-tositarinoiden kautta valistaa nuoria muun muassa huumeiden, seksin ja satanismin vaaroista (ks. esim. Russell Clark, 2022; Miller, 2018). Kuten tutkimukseni pyrkii osoittamaan: kokemuskertomus myy.

Alice-kirjan syntytausta tuo erehdyttävästi mieleen Enkeli-Elisan: Nilsenin (1979) mukaan Sparks, joka työskenteli väitetysti sosiaali- tai nuorisotyöntekijänä, oli huolissaan kotikaupunkinsa asukkaiden vähäisestä tietämyksestä liittyen nuorten huumeidenkäyttöön. Sparks ryhtyi puhumaan aiheesta julkisesti ja tapasi erään puhekeikan jälkeen ”Alicen”, nuoren huumeongelmaisen tytön, josta tuli Sparksille eräänlainen suojatti. Hieman ennen kuolemaansa

Alice luovutti Sparksille traagisen elämäntarinan kertovat päiväkirjamerkintänsä, jotka oli kirjoitettu epämääräisille paperinpaloille ja jopa paperikassin pintaan. Syntyi ajatus päiväkirjoihin perustuvasta kirjasta, ja Sparksin mukaan hän siivosi merkinnöistä tunnistettavat nimet, paikat ja muut yksityiskohdat. Kirjan perustana toimineiden päiväkirjojen hän kertoo olevan ”lukkojen takana Prentice Hallin hallussa”³, ja lisäksi kirjaan on yhdistelty muita samankaltaisia tapauksia ja aiheeseen liittyvää materiaalia. Se, kuinka suuri osa kirjasta perustuu ”tositarinaan”, jää siis Sparksin kertoman perusteella hämäräksi. Kirja julkaistiin alun perin anonyyminä. Alicen vanhemmat olivat Sparksin mukaan hyvin ehdottomia siitä, etteivät halunneet tarinan olevan jäljitettävissä tyttärensä. (Nilsen, 1979.) Romaani on edelleen laajasti saatavilla eri myyntialustoilla, eikä sen kuvauksessa esimerkiksi Amazon- ja Adlibris-sivustoilla mainita fiktiivisyydestä mitään.⁴

Alice muistuttaa kovasti Elisaa päiväkirjoineen ja kärsimyksineen kaikkineen. Sparksilla taas vaikuttaa olevan paljon yhteistä Vettenterän kanssa, vaikeivat vanhemmat Sparksin tarinaversiossa olekaan halukkaita yhteistyöhön kuten Miksu ja Riikka. Miller (2018, 32) ja Nilsen (1979) esittävät, ettei todelliseen, kuolleen tytön kirjoittamaan päiväkirjaan päde samat säännöt kuin tavalliseen romaaniin: esimerkiksi kirjoitustyyliä olisi sopimatonta kritisoida varsinkin, jos kirjoittamiseen on liittynyt suurta kärsimystä. Kysymys päiväkirjan totuuspohjasta kuitenkin innoitti epäilijöitä lukemaan *Alicea* forensisesti⁵ ja kyseenalaistamaan tekstissä tehtyjä sanavalintoja ja toteamuksia, jotka kuulostivat epäuskottavilta nuoren suusta (Miller 2018, 32). Tarkastelen Enkeli-Elisan forensista luentaa ja yleisön reaktioita tarkemmin luvussa 3.

Kirjallisten huijausten kirjoa tarkastellessa voidaan todeta, että Enkeli-Elisa on osa jatkumoa. Tapauksella on runsaasti yhtymäkohtia muihin julkisuuteen nousseisiin sepitteisiin, joiden on ollut tarkoitus ”herättää”⁶ tai ”saada aikaan jotain hyvää”⁷. Tärkeäksi koetut aiheet jäävät huijauksen jalkoihin, ja lopulta jäljellä on aina vain kysymys totuudesta. Enkeli-Elisa on läpi vuosien herättänyt voimakkaita tunteita puolesta ja vastaan. Tapauksen synty, rakentuminen ja paljastuminen noudatti vakiintuneen oloista kirjallisen huijauksen kaavaa, jossa valikoidun retoriikan, tenhoavan kokemuskertomuksen ja empatian avulla rakennetaan tarina, joka on liian hyvä – tai kauhea – ollakseen totta.

³ Prentice Hall oli merkittävä yhdysvaltalainen oppimateriaalikustantaja, joka toimi vuosina 1913—2020.

⁴ Adlibris-kirjakaupan verkkosivuilla kirjasta kerrotaan näin: ”This powerful real-life diary of a teenager's struggle with the seductive – often fatal – world of drugs and addiction tells the truth about drugs in strong and authentic voice.”

⁵ Forensinen kielentutkimus on soveltavan kielitieteen osa-alue. Tutkimussuuntauksessa tarkastellaan rikostapauksia, joihin liittyy kirjoitettuja tai puhuttuja tekstejä.

⁶ Miksu kirjoittaa vanhempien blogissa useasti perheen ja Vettenterän halusta herättää ihmisiä koulukiusaamisaiheeseen.

⁷ Vettenterän Jossain kaukana -sivustolla mainitaan kirjoittajan ajatelleen, että Enkeli-Elisa-projektin avulla oltaisiin ”voitu saada aikaan jotain hyvää”.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielman ensimmäisessä varsinaisessa luvussa eli luvussa 2 tarkastelen Enkeli-Elisan tarinaa itsessään retorisenä keinona, jolla pyritään välittämään jokin viesti. Lisäksi Enkeli-Elisa on niin sanottu kokemuskertomus, eli yksittäinen tarina, jota käytetään havainnollistavana esimerkkinä suuremmasta ilmiöstä. Myös tätä kautta Enkeli-Elisaa voidaan ajatella retorisenä keinona. Tarkastelen Elisaa kokemuskertomuksen kontekstissa luvussa 3. Tässä yhteydessä käsittelen myös lukijan tunteisiin vetoamista.

Luku 4 käsittelee Enkeli-Elisan erilaisia yleisöjä. Tarinaa luettiin ikään kuin eri silmin aikajanan eri vaiheissa: ensin totena, sitten jonkinlaisena hybridinä ja lopuksi täytenä fiktiona. Lisäksi tekijällä oli oma ideaaliyleisönsä ennen tarinan lähtöä maailmalle. Käsittelen luvussa 4 kolmea eri yleisöroolia: tekijän olettamaa yleisöä, tapauksen alkuperäistä yleisöä ja tapauksen jälkikäteistä yleisöä.

Luvussa 5 tarkastelen Elisan henkilöähahmoa ja erittelen retorisia keinoja, joita hahmon rakentamisessa käytettiin. Näitä ovat muun muassa lapsenomaisen viattomuuden korostaminen sekä enkeliretoriikka. Lisäksi käsittelen ruumiin estetisointia ja Elisaa naiskuoleman taiteellisen ja kulttuurisen merkityksen kontekstissa. Pyrin demonstroimaan, millä tavoin itsemurha esitetään Elisa-maailmassa romanttisena.

Luku 6 käsittelee empatiaa. Erittelen retorisia keinoja, joilla Elisan ympärille rakennettiin eräänlaista koulukiusaamisen vastaista yhteisöä ja yhteistoimintaa, ja arvioin, johtiko empatia käytännön toimintaan.

Luvussa 7 päätän tutkielman yhteenvetoon ja esittelen tekemiäni havaintoja. Pohdin lopuksi myös sitä, miten Enkeli-Elisaa ja tarinan retoriikkaa voitaisiin jatkossa tutkia lisää.

2. Kertomus retorisenä keinona

Retoriikka eli puhetaito juontaa juurensa kauas antiikkiin, ja sitä tutkitaan muun muassa politiikan, mainonnan ja kirjallisuuden konteksteissa. Kirjallisuudessa retoriikkaa on tutkittu osana niin sanotun uuden retoriikan tutkimussuuntausta, joka sai alkunsa 1900-luvun jälkipuoliskolla. Uusi retoriikka tarkastelee esimerkiksi kielenkäytöllä vaikuttamisen keinoja ja pitää klassista retoriikkaa eli puhetaitoa tai kaunopuheisuutta vain yhtenä retoriikan osana. Retorinen kertomustutkimus on siis osa retoriikan tutkimuksen perinnettä. Sen sisällä on useita erilaisia teoriasuuntauksia.

Esimerkiksi Booth (1983, 105) määrittelee tarinan itsessään retoriseksi keinoksi, sillä hänen mukaansa kirjallisuudessa kertomusta ja retoriikkaa ei voida erottaa toisistaan. Booth toteaa, että kirjailijan kaikki valinnat ovat retoriikkaa: ”Everything he *shows* will serve to *tell*” (1983, 20). Phelan (1996, 1989, 2005) ja Rabinowitz (1987) tarkastelevat tekstiä tekona, jonka avulla kirjoittaja pyrkii tiettyyn tarkoitukseen. Näissä kertomustutkimuksen suuntauksissa eritellään keinoja, joilla tähän tarkoitukseen pyritään.

Kertomusta retorisenä keinona on tarkasteltu useasta näkökulmasta ja useiden käsitteiden kautta, joista olen tutkielmaan valinnut aineiston kannalta hyödyllisimmät. Ne käydään läpi luvussa 2.1, jossa tarkastelen Enkeli-Elisan tarinaa retorisenä keinona. Luvussa 2.2 esittelen kokemuskertomuksen käsitteen ja esitän, kuinka sitä voidaan käyttää argumenttina.

2.1 Retorinen kertomustutkimus

Kuten todettu, kertomusta retorisenä keinona ovat tutkineet muun muassa Rabinowitz (1987) ja Phelan (1996, 1989, 2005). Rabinowitz (1987, 20-21) tarkastelee lukemista kaksiulotteisen mallin avulla: yleisö toimii kahdessa eriävässä mutta samanaikaisessa roolissa tekstiä tai tarinaa lukiessaan. Nämä ovat varsinainen yleisö (*actual audience*), eli todelliset, elävät ja hengittävät ihmiset, jotka lukevat kirjoja, ja hypoteettinen eli tekijän tarkoittama yleisö (*hypothetical/authorial audience*), joka tarkoittaa kirjailijan etukäteen kuvittelemaa, oletettua yleisöä. Oletukset tulevasta yleisöstä voivat olla tiedostettuja mutta myös tiedostamattomia ja sisältää esimerkiksi ennakkoletuksia siitä, että lukija tietää tietystä aiheesta jotakin etukäteen, jotta luettu avautuu lukijalle kuten kirjailija on sen tarkoittanut. Toisaalta ne voivat olla myös tarkoituksenmukaisia: lukijaa voidaan koettaa hämätä esimerkiksi esittämällä tietty hahmo tavalla, jonka kirjailija olettaa johdattavan lukijaa harhaan. (Rabinowitz 1987, 21-22.)

Phelan (1989, 5) jatkaa Rabinowitzin argumenttia tekijän tarkoittamasta yleisöstä määrittämällä sen nimenomaan ideaaliyleisöksi, joka ymmärtää tarinan juuri kuten tekijä on sen

tarkoittanut. Lisäksi lukijalla on impulssi pyrkiä säilyttämään tai suojelemaan mimeettistä illuusiota eli tarinan todentuntuisuutta. Sen säilyttäminen voi tarkoittaa esimerkiksi niin kutsutun ylimääräisen kerronnan (*redundant telling*) huomioitta jättämistä. Ylimääräinen kerronta tarkoittaa tekstin osuuksia, jotka ovat olemassa vain lukijan tarpeita varten: tarinan kertoja kertoo jotakin, mitä hän itse tai hänen kanssahenkilöhahmonsensa jo tietävät, vain jotta lukija voisi ymmärtää tapahtumat. (Phelan 2005, 28.) Tarinan yleisö oletetaan tietynlaiseksi, ja tarinan retoriset keinot voidaan muodostaa ennalta määrättyä yleisöä varten ja siihen peilaten (Phelan 2005, 19).

Phelanin (2005, 2—4) mukaan olennaista on, kuka on kertojan (*narrator*) roolissa, kuka tarinan minä (*I*), ja mikä on kirjailijan (*author*) rooli ja kenelle hän kertoo. Kertomuksen eritasoiset kertojat voidaan siis eritellä retoristen keinojen erottelemiseksi, oletetun yleisön määrittämiseksi sekä tekstin vaikutustarkoituksen nimeämiseksi (Phelan 2005, 2—4).

Retorinen kertomusteoria siis kysyy, kuka kertoja on, ja mitä kertoja ylipäättään tarkoittaa. Kenelle hän kertoo? Kenen äänellä hän puhuu? Kuinka paljon hän tietää tarinan tapahtumista ja siitä, mitä tarinassa tapahtuu käsillä olevan kertomuksen ”ulkopuolella”?

Retorinen kertomustutkimus sopii Enkeli-Elisan tapauksen teoreettiseksi viitekehyykseksi erityisesti siksi, että teoriasuuntaus tarjoaa mahdollisuuden etsiä tekijän välittämää tarkoitusta. Tekijän intentio ja sitä kautta hänen välittämänsä tarkoitus ovat Elisan tapauksen keskiössä; projekti perustui alun perin tekijän haluun herättää keskustelua koulukiusaamisesta (ks. esim. YleX 2012; Kanta-Hämeen poliisilaitos 2012). Tekijän alkuperäinen intentio on tässä tapauksessa siis selkeä.⁸ Siksi sitä on luontevaa tarkastella viitekehyyksessä, joka pyrkii osoittamaan yhteyksiä retoristen keinojen ja tekijän välittämän tarkoituksen välillä.

Lisäksi retoriikka on erittäin olennaisessa osassa Elisan tarinassa ja vanhempien blogissa. Retoriset keinot ovat hyödyllinen tarkastelun kohde aineistossa, joka koostuu usean eri fiktiivisen hahmon puheenvuoroista saman tarinan sisällä. Retoriikka vaikutti tarinan uskottavuuteen, sen eri yleisöjen muodostumiseen ja reaktioihin, mediahuomion määrään sekä siihen, millainen henkilökuvaa tarinan keskushahmosta Elisasta muodostui. Lopulta retoriikalla oli osansa myös huijauksen paljastumisessa, kun toimittajat Nikkanen ja Silfverberg veivät Elisa-universumin tekstejä Kotimaisten kielten keskuksen erityisasiantuntijan Ulla Tiirilän analysoitavaksi. Vanhempien blogin kautta rakentuva maailma oli epäuskottava ja kliseinen, ja teksteissä toistuivat samat maneerit ja kielioppivirheet (Nikkanen & Silfverberg 2012a).

Teoriasuuntauksessa tärkeitä ovat myös erilaiset yleisöt, kuten tekijän olettama (ideaali)yleisö ja varsinainen eli oikeista ihmisistä koostuva yleisö. Käsitteet ovat hyödyllisiä

⁸ Tämä väite perustuu tekijän antamiin lukuisiin lausuntoihin, joita käsittelem seuraavissa luvuissa.

Enkeli-Elisan tapauksen tarkastelussa, sillä siinä hyvin olennaisessa roolissa olivat juuri lukijat, jotka ikään kuin osallistuivat tarinanmuodostukseen vuorovaikuttamalla vanhempien blogissa, Facebook-ryhmissä ja muilla alustoilla. Lisäksi tapauksen seuraajat vaikuttivat huijauksen paljastumiseen muun muassa keskustelemalla Elisa-teksteissä käytetyistä sanavalinnoista. Yleisöllä on tapauksessa siis merkittävä, jopa aktiivinen rooli.

Sekä kertojan että yleisön rooli on tapauksessa monimutkainen: tarinalla on monta kertojaa (Elisa, Miksu, Riikka, Vettenterä itse), ja fiktiiviset hahmot esitettiin alun perin todellisina, jolloin niitä myös luettiin ja tulkittiin sen mukaisesti. Lisäksi sama yleisö vastaanotti tarinan ikään kuin kahdesti: ensin totena, sitten fiktiona tapauksen paljastuttua.

Retoriset keinot muodostavat kokonaisuuden, joiden kautta lukijan silmien eteen rakentuvat viaton Elisa, surun murtamat vanhemmat, kauhea kouluväkivalta ja traaginen tarina juonenkäänteineen kaikkineen. Tarinan retoriikka vetoaa lukijan tunteisiin, empatiaan ja toimintatahtoon. Enkeli-Elisa on myös niin sanottu kokemuskertomus, joka pyrkii opettamaan jotain yleisölleen.

2.2 Kokemuskertomus argumenttina

Maria Mäkelä ym. tarkastelee nimenmukaisesti kertomuksen vaaroja tutkimusprojektissa ja teoksessa *Kertomuksen vaarat. Kriittisiä ääniä tarinataloudessa* (2020). Hyödynnän työssäni tutkimuksessa käytettyjä kokemuskertomuksen ja eksemplumin käsitteitä, sillä Enkeli-Elisan tarina voidaan määritellä versioksi kummastakin.

Mäkelän (2020, 25) mukaan eksemplum eli opetuskertomus tarkoittaa tarinaa, jossa yksittäinen kokemus tai esimerkki kuvastaa laajempaa ongelmaa tai ilmiötä. Malli juontaa juurensa antiikin retoriikkaan, mutta elää ja voi hyvin yhä 2000-luvulla. Aiheet ja viitekehys vain ovat vaihtuneet. Kun antiikissa ja keskiajalla eksemplumit toimivat moraalisisina ohjeina ja 1800-1900-luvuilla nojasivat auktoriteetteihin ja kirkollisiin kertomuksiin, perustuu 2000-luvun esimerkkikertomus henkilökohtaiseen kokemukseen. Yksilö tarinan keskiössä on siis korvannut yhteisöllisyyttä ja yhtenevää moraalikäsitystä ihannoivan kertomusmallin. (Mäkelä 2020, 25.)

Nykyajan kokemuskertomus toimii argumenttina: yksittäinen tapaus nostetaan esimerkiksi laajemmasta ilmiöstä, jolloin sitä voidaan pitää eräänlaisena todisteena, ja toisaalta yksittäisestä kokemuksesta voidaan vetää laajempaa ilmiötä koskevia yleistäviä johtopäätöksiä (De Fina & Georgakopoulou 2012, 98). Kun tällainen tarina kerää laajalti huomiota, sen sanomasta muotoutuu opetus, vaikkei se olisikaan ollut alun perin tarinankertojan tarkoituksena (Mäkelä 2020, 37). Esimerkki kokemuskertomuksesta argumenttina voisi olla vaikkapa sosiaalisessa mediassa

kiertämään lähtevä tarina, jossa jonkun tutun tuttu on auttanut vanhusta ylittämään tien. Kun iltapäivälehti tekee tarinasta jutun jonkinlaisella arjen sankari -näkökulmalla, voi se herättää laajempaa keskustelua esimerkiksi yhteiskunnan individualistisuudesta tai kanssaihminen huomioimisesta. Yksittäinen teko voi näin nousta symboloimaan laajempaa ilmiötä, vaikkei teko todellisuudessa välttämättä kerro asiasta oikeastaan mitään. Juuri näin voidaan ajatella tapahtuneen Enkeli-Elisan tapauksessa.

Mäkelä (2020, 37) toteaa, että journalismin ulkopuolella esimerkki- ja mallitarinoiden käyttöä oikeutetaan sillä, että ne ovat ”tositarinoita”. Tämä asettaa Enkeli-Elisan tapauksen mielenkiintoiseen valoon, sillä tekijä esitti tapauksen nimenomaan tositarinana ennen Kuukausiliitteen artikkelia, ja sellaisena sitä käsiteltiin myös mediassa. Tositarinaoletus todennäköisesti vaikutti tarinan vastaanottoon sitä seuraavassa yleisössä, sillä journalistisia julkaisuja pidetään Suomessa yleisesti luotettavina tietolähteinä (Reuters Institute Digital News Report 2023). Myös Kuukausiliitteen artikkelin ilmestymisen jälkeen Vettenterä antoi lausuntoja, joissa tarinasta pidettiin tiukasti kiinni: ”Elisa on oikeasti ollut olemassa, se on fakta. On ollut 15-vuotias tyttö, joka on tappanut itsensä, ja jonka päiväkirjamerkinnöistä voimme päätellä, että suurin syy oli koulukiusaaminen” (Rönkä 2012). On siis mahdollista, että julkisten epäilyjen alettua tarinalle riitti yhä uskojia, jotka pitivät Vettenterän puheita totena.

Karttusen (2020a, 62) mukaan kertomuksia jakamalla haetaan vahvistusta sille, mikä on omasta mielestä oikein tai väärin; kertoja etsii yhdenmielisyyttä, moraalista kannanottoa ja omiin tunteisiinsa samastujaa. Kokemuskertomus on siis myös itsessään retorinen keino, jolla pyritään vaikuttamaan kertomuksen vastaanottajiin. Enkeli-Elisan tapauksessa kertomuksen jakaminen ja siinä käytetty retoriikka johtivat juuri yhdenmielisyyteen⁹ ja kollektiiviseen tunteidenpurkuun tapauksen yleisön keskuudessa. Tarkastelen seuraavaksi tapauksen vastaanottoa ja Enkeli-Elisaa kokemuskertomuksena.

⁹ Tarinalla oli epäilemättä epäilijänsä jo ensimmäisestä uutisartikkelista lähtien. Enkeli-Elisa-Facebook-ryhmän sekä blogin seuraajien huomattavan suuri määrä ja yhteiskunnallisen keskustelun laajuus kuitenkin osoittavat, että monet ihmiset olivat tarinan traagisuudesta ja koulukiusaamisen kauheudesta yhtä mieltä Vettenterän kanssa.

3. Enkeli-Elisa kokemuskertomuksena

Jotta yksittäisiä kerronnallisia valintoja Enkeli-Elisan tarinassa voidaan eritellä, on syytä tutustua ensin tapauksen aikajanaan sekä siihen, mitä tekijä on mahdollisesti halunnut tarinallaan yleisölle välittää. Tekijän intension määrittämällä kertomusta voidaan tarkastella sen valossa. Tässä luvussa käyn siis läpi, mistä Enkeli-Elisan tapauksessa oikeastaan on kyse, ja tarkastelen Enkeli-Elisaa kokemuskertomusargumenttina. Luvussa 2.1 esittelen tarinan synnyn ja käsittelen lyhyesti tekijän alkuperäistä intentiota. Luvussa 2.2 tarkastelen tapauksen vastaanottoa ja kysymystä siitä, onko faktoilla väliä silloin, kun tavoitteena on niin sanottu yhteinen hyvä. Kohdassa 2.3 käsittelen tunteisiin vetoamista retorisenä keinona Enkeli-Elisan tapauksessa.

3.1 Enkeli-Elisan synty ja tekijän intentiot

Iltalehden haastattelussa (Oksanen 2019) Vettenterä kertoo, että alkoi alun perin kirjoittaa vanhempien blogia ”lähinnä itselleen” ja tarpeesta käsitellä koulukiusaamista ilmiönä. Kun blogille oli kertynyt jo 40 000 lukijaa, Vettenterä tajusi, että lukijat luulivat tekstien olevan totta, mutta ei vielä tällöin oikaissut käsitystä. Hän toteaa, että kova tarve nostaa koulukiusaamista esille aiheutti sen, että ”tarkoitus pyhitti keinot”. (Oksanen 2019.)

Tapauksen aikajanaa voidaan hahmotella myös Enkeli-Elisa-blogin kautta.

Ensimmäinen blogimerkintä on tehty 24. elokuuta 2011 otsikolla ”Projekti Enkeli-Elisa julistetaan aloitetuksi”. Vuonna 2011 blogimerkintöjä on kertynyt 65, joista suurin osa syys- ja joulukuussa. Voidaan siis todeta kirjoittamisen olleen tänä aikana jossain määrin säännöllistä. Joulukuussa 2011 perustettiin Enkeli-Elisa-Facebook-ryhmä, joka keräsi kymmeniä tuhansia jäseniä (Nikkanen & Silfverberg 2012a). Koulukiusatun 15-vuotiaan itsemurhasta alettiin uutisoida aktiivisesti kuitenkin vasta alkuvuodesta 2012.¹⁰ Juttuun tarttuivat muun muassa MTV Uutiset, Yle Häme, Yle Akuutti, Ilta-Sanomat ja Poliisi-tv.¹¹ Tapaus herätti runsaasti keskustelua median lisäksi internetin keskustelupalstoilla.

Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen toimittajat Hanna Nikkanen ja Anu Silfverberg seurasivat tapausta ja halusivat haastatella Elisan isää, Miksua, juttua varten. Pian kävi kuitenkin ilmi, ettei kukaan tapauksesta kirjoittanut toimittaja ollut ollut suoraan yhteydessä Elisan vanhempiin, ainoastaan Vettenterään. Vettenterä välitti Nikkaselle ja Silfverbergille saman viestin: Miksu ei halunnut haastateltavaksi, ei edes täyden lähdesuojan turvin. Epäilystä herättivät myös

¹⁰ Varhaisimmat tapausta käsittelevät, tunnettujen tiedotusvälineiden artikkelit löysin maaliskuun 2012 alusta. On tietenkin mahdollista, että Elisasta on uutisoitu jo ennen sitä.

¹¹ ks. Rimaila 2012, Kononen 2012, Froloff 2012, MTV3 2012, Poliisi-tv 2012.

tapaukseen liittyvien henkilöiden puheissa ja kirjoituksissa toistuvat, yhtenevät maneerit, tarinakokonaisuuden epäuskottavuus¹² sekä keskushenkilö Elisan selkeä kliseisyys. Vettenterä ei suostunut luovuttamaan toimittajien käyttöön minkäänlaisia todisteita Elisan, tämän vanhempien tai koulun olemassaolosta. Syntyi artikkeli ”Uskomaton murhenäytelmä” (2012), joka paljasti tarinan sepitetyksi.

Epäilykset johtivat myös poliisin esitutkintaan.¹³ Kuulustelussa Vettenterä totesi kirjoittaneensa blogin tekstit itse, ja että Miksu ja Riikka eivät ole todellisia henkilöitä (Kanta-Hämeen poliisilaitos 2012). Elisasta hän totesi näin: ”Elisan osuudesta totta on se että 15-vuotias tyttö on koulukiusaamisesta johtuen tappanut itsensä” (Kanta-Hämeen poliisilaitos 2012). Samalla hän kuitenkin esimerkiksi totesi, että vanhempien blogissa aiemmin olleet kuvat Elisan päiväkirjoista ovat aitoja, ja että hänellä on ollut päiväkirja hallussaan (Nordlund 2012; Kanta-Hämeen poliisilaitos 2012). Lopulta jäi siis epäselväksi, perustuuko tarina todelliseen tapaukseen, ja jos kyllä, niin mikä tämä tapaus on. Enkeli-Elisa-tarinan keskushenkilö-Elisaa ei kuitenkaan ole ollut olemassa ainakaan niillä tiedoilla, jotka hänestä julkisuuteen annettiin, sillä Suomessa ei kuollut yhtäkään 15-vuotiasta tyttöä Elisan väitettynä kuolinpäivänä helmikuussa 2011 (Nikkanen & Silfverberg 2012a). Elisan tarinaan sopivia kuolemantapauksia ei sattunut myöskään tammi- tai maaliskuussa (Nikkanen & Silfverberg 2012b).

Tärkeä elementti tapauksessa on myös kirjoittajan oma koulukiusaamistausta. Välittämisen verkko -Facebook-ryhmässä hän toteaa: ”Myös itse käsittelin Enkeli-Elisassa omia kokemuksiani” (2017). Kommentin perusteella voidaan tulkita, että Vettenterä on kuvannut projektissa ainakin joiltain osin omaa elämäänsä. Hän on puhunut kiusaamiskokemuksistaan laajalti myös mediassa.¹⁴ Vettenterä on ennen huijauksen paljastumista korostanut haluavansa vastustaa koulukiusaamista, herättää keskustelua siitä sekä tuoda kouluissa oletettavasti tapahtuvia väkivallantekoja ihmisten tietoon (ks. esim. Yle Häme 2012). Välittämisen verkko -ryhmässä Vettenterä on jakanut uutisia koulukiusaamisesta ja nuorten itsemurhatapauksista vuodesta 2011 lähtien aina vuoteen 2017 asti.

¹² ”Uskomaton tarina se onkin. On tyrmäävä sattuma, että entisen koulukiusaajan tytär päätyi tappamaan itsensä kiusaamisen vuoksi. Vielä hurjempi juttu on se, kuinka Minttu ja Miksu tapasivat: eräänä päivänä Miksu puhui ystävänsä kanssa Elisan kuolemasta ja sanoi, että jonkun pitäisi kertoa tämä tarina. Ystävä sanoi tietävänsä naisen, joka voisi sen tehdä. Ja tämä nainen oli juuri se, jota isä oli itse kiusannut!” (Nikkanen & Silfverberg 2012a).

¹³ Esitutkinta käsitteli sitä, oliko Vettenterä hyötynyt tapauksesta taloudellisesti (Kanta-Hämeen poliisilaitos 2012). Tapaus ei edennyt esitutkintaa pidemmälle, eikä Vettenterää tuomittu.

¹⁴ ks. esim. Yle Hämeen haastattelu 2012, Välittämisen verkko -Facebook-ryhmä sekä haastattelu Yle Akuutissa 2012.

Läpi Elisa-tarinan lukijalle korostetaan, että koulukiusaaminen on nykypäivänä rankempaa kuin koskaan ennen. Miksu puhuu asiasta blogissa (EB 28.9.2011), aihe toistuu Välittämisen verkko -ryhmässä, ja Yle Hämeen haastattelussa (2012) Vettenterä toteaa, että ”sellainen olo on, että yleistynyt se [koulukiusaaminen] on”. Blogissa viitataan satunnaisesti myös muihin kiusaamistapauksiin (ks. esim. EB 9.12.2011, EB 27.9.2011). Huomionarvoista on myös, että Miksu mainitsee blogissa Vettenterän kirjoittaneen ensimmäisen käsikirjoituksen koulukiusaamisaiheesta jo 15-vuotiaana (EB 3.9.2011). Miksu antaa Vettenterälle ”luvan” kirjoittaa Elisan tarinan, sillä Vettenterällä on samanlaisia kokemuksia kuin Elisalla, ja lisäksi hän on joutunut Miksun itsensä kiusaamaksi: ”Minttis on niitä, joilta mä oon pyytänyt aikuisiällä anteeksi, et olin yläasteella ihan täyskusipääidiootti. Saako sillä luvan? [...] Mä pyysin Minttistä kertomaan Elisan tarinan, koska mä en itse osaa. Voiko sen suurempaa lupaa saada?” (EB 3.9.2011, poistettu; poimittu arkistoversiosta)

Vaikka on epäselvää, miltä osin blogin tekstit ovat täysin fiktiivisiä, voidaan tulkita, että aihe on ollut Vettenterälle jo kauan hyvin tärkeä. YleX:n haastattelussa (2012) hän toteaa: ”Enkeli-Elisa-projektissa oli alun alkaen ajatuksena se, että kirjoitetaan -- tositapahtumaan perustuvasta jutusta -- kirja, joka -- toivottavasti tulisi saamaan -- jonkun lukijansa ajattelemaan sitä, että miten pahat ne koulukiusaamisen seuraukset voivat olla”. Samaa hän sanoo myös kuulustelupöytäkirjassa: ”Minulla on ollut haave kirjoittaa koulukiusaamisesta tarina, joka ehkä auttaisi muita ihmisiä” (Kanta-Hämeen poliisilaitos 2012).

Kirjoittajan julkisuuteen tuomat syyt projektille viittaavat suhteellisen yksiselitteisesti siihen, että tärkein motivaatio ja intentio ennen huijauksen paljastumista on ollut herättää keskustelua koulukiusaamisesta ja tuoda sen vakavuus esille ja kaikkien tietoisuuteen. Tämä intentio käy ilmi myös vanhempien blogista. Toisaalta Vettenterän käyttämät kertomukselliset keinot, joihin perehdytään seuraavaksi, ja valinta ylipäättään hyödyntää fiktiota tällaisessa tapauksessa tekevät tapauksesta monimutkaisemman. Nyqvist ja Oja (2018, 76) toteavat, että tapauksen taustojen perusteella voidaan pohtia, halusiko Vettenterä näyttää mainetta kirjailijana, vai oliko hänen tarkoituksensa ainoastaan kiinnittää laajemman yleisön huomio koulukiusaamiseen yhteiskunnallisena ongelmana.

3.2 Kokemuskertomus sivuuttaa faktat

Enkeli-Elisan tapausta voidaan tarkastella kokemuskertomuksena, sillä siinä esiintyvät edellä käsitellyt kriteerit. Siinä on selkeitä eksemplumin piirteitä: yksittäinen tapaus (Elisan itsemurha) kuvastaa laajempaa ilmiötä (koulukiusaaminen Suomessa). Lisäksi itse tarina keskittyy yksilön kokemukseen. Tarinakokonaisuudessa Elisan tapausta käytetään esimerkkinä yhteiskunnallisesta

ilmiöstä eli koulukiusaamisesta, ja toisaalta siitä vedetään ilmiötä koskevia, yleistäviä johtopäätöksiä. Kuten edellä on kuvattu, koulukiusaaminen yhteiskunnallisena ongelmana toistuu tapauksessa niin Vettenterän puheissa kuin itse tarinassakin, erityisesti vanhempien blogissa. De Fina & Georgakopoulou (2012, 98) toteavat, että kokemukseen perustuvaa ”todistusaineistoa” on huomattavasti vaikeampi kyseenalaistaa kuin järkeilyyn perustuvaa argumentaatiota. Voidaan siis ajatella, että Enkeli-Elisan uskottavuutta median ja erityisesti tapausta seuraavan yleisön silmissä avitti juuri se, että kyseessä luultiin olevan kokemuskertomus, ”tositarina”.

Enkeli-Elisassa eksemplumina on myös huomioitava niin sanottu metataso: tekijän intentio oli herättää keskustelua koulukiusaamisesta ja tuoda yleisön tietoon sen vakavuus, mutta tapauksen ympärillä pyörivä keskustelu käsitteli lopulta lähinnä huijausta ja itse tekijää. Käsittelen tapauksen käytännön seurauksia tarkemmin luvussa 6.

Huomionarvoista on myös se, kuinka laaja joukko ihmisiä asettui vankasti Enkeli-Elisan tarinan taakse ja puolusti sitä senkin jälkeen, kun totuus tapauksesta oli jo käynyt ilmi. Internet-keskustelussa¹⁵ korostui erityisesti kysymys siitä, pyhittääkö tarkoitus keinot eli onko tarinassa olennaista se, onko Elisa ollut olemassa, vai se, että tapaus tuo koulukiusaamisen laajalti ihmisten tietoon ja ajatuksiin ja sen vakavuudesta keskustellaan valtamediassa asti. Moni toi esille, ettei välittänyt, onko tarina totta, kun tarkoitus sen taustalla on oikea. Internetkeskustelussa esiintyykin jonkinlaiseen yhteiseen hyvään vetoava argumentti: mitä väliä, jos Elisaa ei olekaan olemassa, kun tapaus on oletetusti luonut paljon hyvää?¹⁶

Enkeli-Elisaa käytettiin eksemplumina myös hyvin käytännönläheisellä tavalla, kun tamperelaisilla yhdeksäsluokkalaisilla luetutettiin Elisan päiväkirjoja. Lukuhetkeä kuvattiin MTV3:n 45 minuuttia -ohjelman Elisaa käsittelevään jaksoon (2011), jossa haastateltiin myös Vettenterää. Ohjelmassa esiintyvät koululaiset keskustelevat koulukiusaamisen yleisyydestä ja vakavuudesta ja kommentoivat päiväkirjatekstejä. Jaksoa on ryyditetty myös näytellyillä dramatisoinneilla muun muassa Elisan koulumatkasta sekä päiväkirjan kirjoitushetkistä. Taustalla kuuluu pätkiä päiväkirjateksteistä koululaisten lukemana. Kokonaisuus on omiaan herättämään tunteita ja luomaan voimakkaita mielikuvia katsojassa. On mielenkiintoista, että Elisan tarinaa on päätetty kuvata ohjelmassa oikeiden ihmisten avulla. Voidaan spekuloida, onko tällainen

¹⁵ Perustuu materiaaliin lukuisilta internetsivustoilta, joilla keskustelua käytiin tapauksen aktiivisimman mediahuomion aikana. Näitä ovat esimerkiksi vauva.fi, suomi24.fi, Facebook-ryhmä Välittämisen verkko – Enkeli-Elisa ja Vesa Linja-ahon sekä Johanna Vehkoon blogit. Lisäksi tapauksesta keskusteltiin hyvin laajasti alkuperäisessä Enkeli-Elisa-Facebook-ryhmässä, johon ei enää ole avointa pääsyä.

¹⁶ Tällaisista kommentteista esimerkkejä löytyy mm. Linja-ahon blogista, vauva.fi-sivustolta sekä Välittämisen verkko -ryhmästä. Kommentti ohjaa keskustelua kauemmas itse tapauksesta, kohti laajempaa median toimintatapojen ja arvojen tarkastelua. Kyseenalaistamalla ihmisten medialukutaitoa jotkut kommentoijat yhtyivät myös Vettenterän ylläpitämään linjaan, jonka mukaan tarinan fiktiivisyys oli alusta alkaen selvää (blogin vastuuvapauslauseke ”Kuten projektia *aina kuvattiin*, fiktiivinen tarina tosielämän ihmisistä”, kursiivi minun).

lähestymistapa eettinen – ei vain siksi, että tapaus ei lopulta ollutkaan totta, vaan siksi, että ohjelmassa Elisan kuolintapaa ja kärsimystä käydään läpi hyvin yksityiskohtaisesti ja dramatisoiden. Koululaisia ohjataan katsomaan itseään eksemplumin läpi: mitä jos tämä olisi tapahtunut minulle?

Enkeli-Elisa on yllä kuvatun mukaisesti esimerkillinen kokemuskertomus, jossa alkuperäinen asia, koulukiusaamisesta puhuminen, jää yksilön tarinan varjoon. Tarinassa korostuu erityisesti kysymys siitä, onko faktoilla niinkään väliä silloin, kun ollaan yhteisellä, hyvällä asialla. Jotta yhteinen asia ja uskomus syntyy, tarvitaan kuitenkin asian herättämiä tunteita.

3.3 Tunteisiin vetoaminen retorisenä keinona

Elisan tarina vetoaa voimakkaasti tunteisiin: itsemurha, koulukiusaaminen ja traagisesti kuollutta lastaan surevat vanhemmat voidaan määrittää yleisesti ottaen myötätuntoa herättäviksi asioiksi. Lisäksi surullista tarinaa on vaikea kyseenalaistaa, sillä jos kyseenalaistaja onkin väärässä, näyttäytyy hän helposti tunteettomana hirviönä, joka vähättelee tapausta ja vanhempien tuskaa. Karttusen (2020b, 70) mukaan ihmislähtöiseen kokemuskertomukseen liittyykin tiettyjä riskejä: kertomuksen tunteita herättävät vaikutukset on syytä tiedostaa, sillä voimakas myötätunto saattaa vääristää yleisön käsitystä kertomuksen aiheesta. Kokemuksellisten piirteiden esiin nostaminen on tehokas tapa saada lukija eläytymään kehollisesti (esim. itkien tai fyysisesti ahdistuen) ja tunteellisesti. Lisäksi eräänlainen ”näin olisi voinut tapahtua” -spekulaatio toimii yhtä lailla myötätunnon herättämisen välineenä. (Karttunen 2020b, 70—71.) Seuraavaksi käsittelemme tunteisiin vetoamista kertomuksen retorisenä keinona.

Vaikka Karttunen käsittelee artikkelissaan journalismia, voidaan myötätuntoargumenttia hyödyntää myös Enkeli-Elisaa tarkastellessa tapauksen erityisen faktio-fiktio-luonteen vuoksi. Kuten edellä on kuvattu, Elisan henkilöhahmoon liitetty symboliikka sekä viattomuutta ja lapsenomaisuutta korostavat sanavalinnat voidaan määrittää lukijan myötätuntoon vetoaviksi keinoiksi. Blogi nostaa esiin monia henkilökohtaisia, kokemuksellisia piirteitä vanhempien omassa elämässä: he muun muassa syyttävät itseään tai pohtivat syyllisyyttään Elisan kuolemaan (EB 3.9.2011), kertovat itsekin harkinneensa itsemurhaa (EB 7.9.2011) ja puhuvat runsaasti pahasta olostaan ja henkisestä ja kehollisesta kärsimyksestä (EB 12.9.2011). Tärkeä kehollinen elementti on itku: Miksu toteaa, ettei ”itku lopu” (EB 24.3.2011), Riikan mukaan ”[v]iimeiset puoli vuotta ovat olleet itkuntäyteisiä” (EB 6.9.2011) ja Miksu viittaa

Vettenterään¹⁷ kertoessaan, että ”[k]irjoittaja itki Elisaa eilen. Mä itken taas tänään” (EB 2.9.2011). Voidaan ajatella, että henkiset ja keholliset kokemukset kuten kärsimys, syyllisyydentunto, itsetuhoiset ajatukset sekä jatkuva itku ovat elementtejä, joiden kautta lukijan myötätunto jo valmiiksi hyvin vaikeassa tilanteessa olevia vanhempia kohtaan kasvaa. Mäkelä (2020, 46) toteaaakin, että ruumiillisen kokemuksen kuvaus toimii eksemplum-tarinassa muun muassa siksi, että ulkopuolisen on mahdoton todistaa sitä vääräksi.

Myös ”näin olisi voinut tapahtua” -spekulaatio on olennainen keino vanhempien blogin retoriikassa. Karttunen (2020b, 70—71) käyttää esimerkkinä negatiivista spekulaatiota, eli sitä, kuinka jotain kauheaa olisi voinut tapahtua mutta ei tapahtunut. Vanhempien blogissa asetelma on luonnollisesti päinvastainen:

Elisalla piti olla nyt kesällä rippijuhlat. RIPPIJUHLAT. Ens vuonna sen olisi pitänyt päättää, että meneeko lukioon vai amikseen. Tehdä jonkinlaisia tulevaisuuden suunnitelmia. Vähän ajan päästä olisi ollut edessä opiskelut, seurustelut ja aikuistuminen. Mä olisin opettanut sen ajamaan autolla ja yhdessä olisi katsottu kiva koti sille sitten, kun se olis halunnut omilleen. Jonain päivänä musta olisi ehkä tullut vaari tai ukki tai jotain. Jos hyvin olisi käynyt. Mut nyt se kaikki on pyyhitty pois. (EB 2.9.2011)

Käytiin eilen Riikan kans Elisaa haudalla. Se on jotenki aina se hetki, ku tekis mieli huutaa, et mikä järki, missä kohtuus, miks näin? Ei sen kuulu mennä näin. Ei vanhempien kuulu haudata lapsiaan. Ei pieniä tyttöjä, joide elämä oli vast ihan alussa. Kaikki jäi kesken, nii paljon kokematta. (EB 12.9.2011)

Miksi? Se kysymys on paukuttanut mun päässä koko illan. Lauantai-ilta ja pimenee. Mä odotan sua kotiin taas. Huomaan miettiväni, että koskahan sä tuut. Mihin oot mennyt kaverien kanssa? Meinaan jo sanoa äidille, että ei susta tarvii olla huolissaan. Olet iso ja fiksu tyttö jo. Mut sitten mä tajuan, ettet sä tule kotiin enää koskaan. (EB 3.9.2011)

Mulla on olo, etten muista kesästä paljoakaan. En oikeastaan koko vuodesta. Anteeksi vaan kaikki rakkaat, mutta tämä vuosi on ollut varjo. Pimeys ja yö. Loputon. Elämä ilman Elisaa. Ja kuitenkin Elisa on kaikkialla. Näen joka paikassa sen mitä Elisa olisi tänä kesänä tehnyt. Olisi käyty uimassa. Elisa ja Marika olisi pyöräilleet pitkin ja poikin. Elisa olisi istunut puutarhassa ja syönyt jäätelöä. Elisa olisi paahtunut kauniin ruskeaksi niin kuin joka vuosi. (EB 29.8.2011)

Minä uskoin, että sama tati ompelisi myös Elisaa rippimekon, vanhojen tanssimekon ja joskus vielä hääpuvunkin. Niin minä sen kuvittelin. Kuvittelin aikuisen Elisaa prinsessana prinssinsä rinnalle. Sinä päivänä minä olisin itkenyt. Ja niin minä itken nytkin.

Niin monta hetkeä, joita me emme saaneet. (EB 9.12.2011)

¹⁷ Kohtaan ”[k]irjoittaja itki Elisaa eilen” on blogissa upotettu linkki, joka vie Vettenterän sittemmin poistettuun blogiin. Linkitettyssä blogikirjoituksessa toistuu lähes sama kuvaus Elisaa kuolinhetkestä kuin *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirjassa: ”Tyttö oli kaunis kuin enkeli. Oli aina ollut.” (minttis.com, poistettu; poimittu arkistoversiosta) Miksusta käytetään tässä blogikirjoituksessa nimeä Mikko. Käsittelen kuolinhetken kuvausta tarkemmin luvussa 5.

Ylläolevat esimerkit kuvaavat asioita, jotka olisivat tapahtuneet, jos Elisa ei olisi kuollut. Niiden tarkoitus on siis herättää myötätuntoa. Lukijan tunteet kohdistuvat sekä Elisaan että tämän vanhempiin: Elisa on tarinan ”sisäänheittäjänä” toimiva hahmo, joka erilaisia viattomuuden ja lapsenomaisuuden kliseitä (esim. ”iso ja fiksu tyttö”, prinsessaan rinnastaminen, lapsen kesälomaan yhdistetyt vapaa-ajan aktiviteetit kuten jäätelönsyönti ja pyöräily) hyödyntämällä rakennetaan lukijan silmissä samastuttavaksi ja helposti lähestyttäväksi. Vanhemmat taas tarjoavat oman henkilökohtaisen tuskansa lukijan käyttöön. On siis perusteltua todeta, että näin voimakkaita tunteita herättävän tapauksen kyseenalaistaminen tai vastustaminen on vaikeaa. Karttunen (2020b, 72) toteaaakin, että myötätuntoa tuntevan lukijan kokonaiskuva käsillä olevasta asiasta heikentyy helposti.

Näillä perusteilla voidaan siis todeta, että Enkeli-Elisan tapausta voidaan tulkita kokemuskertomuksena ja eksemplumina. Elisan kuolema, yksittäistapaus, edustaa koulukiusaamisen oletettua vakavuuden tasoa Suomessa, ja tarinan retoriikka pyrkii herättämään lukijassa voimakkaita tunteita. Lisäksi lukijan myötätuntoon vedotaan sekä kokemuskertomuksen että vanhempien tunteellisten ja kehollisten kokemusten kautta monin tavoin. Kirjoittajan oma tarkoituksiperä ohjaa kokonaisuutta ja pyrkii yksilötarinan avulla välittämään lukijalle sanomaa koulukiusaamisesta ilmiönä. Näin ollen Enkeli-Elisa kokemuskertomuksena voidaan määritellä retoriseksi keinoksi, jolla on ennalta määrätty tavoite.

4. Kenelle kerrotaan?

Tässä luvussa tarkastelen Enkeli-Elisan tapausta retorisen kertomustutkimuksen yleisökäsityksen viitekehyksessä. Kohdassa 4.1 pyrin määrittelemään tapauksen oletetun yleisön, jota voidaan spekuloida tapauksen taustojen ja tekijän motiivien tuntemuksen avulla. Kenelle tarinaa kerrotaan ja miksi? Lisäksi Enkeli-Elisan tapauksessa on huomioitava vastaanoton kaksiosaisuus, eli tarinan lukeminen ensin totena ja sitten fiktiona. Tämä asetelma luo uusia yleisörooleja, joita käsittelen kohdissa 4.2 ja 4.3.

4.1 Oletettu yleisö

Phelanin (2005, 18) mukaan kertomus (*narrative*) tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että joku kertoo jollekulle toiselle jostakusta tapahtuneesta, ja kertomiselle on jokin syy. Näin ollen kertomus itsessään on retorinen keino. Lisäksi fiktiossa retoriikka on ikään kuin kaksiosainen: kertomuksen sisäinen kertoja kertoo kerronnan yleisölle (*narrative audience*), minkä lisäksi kirjailija tai tekijä (*author*) kertoo varsinaiselle yleisölle. Tässä yhteydessä on huomioitava se, että tekijä valmistelee tekstinsä tuntematta yleisöään etukäteen; siksi teksti syntyy suhteessa hypoteettiseen, ei todelliseen yleisöön. (Phelan 2005, 18—19.)

Enkeli-Elisan tapauksessa yleisön rooli on tavallista monimutkaisempi useasta syystä. Yleisö otti tarinan vastaan kaksi kertaa, ensin totena ja sitten fiktiona. Lisäksi ydintapahtuman eli Elisan kuoleman ympärille muotoutuva kertomus rakentui reaaliajassa: Miksu eli Vettenterä kirjoitti blogia, yleisö luki sitä, ja kirjoittaja reagoi aiheesta käytyyn keskusteluun blogissa. Näin ollen kertomus muodostui varsinkin tapauksen loppumetreillä suhteessa yleisön reaktioihin. Myös varsinainen ydintarina, eli se, mitä oli tapahtunut ennen projektin alkua, muutti muotoaan tapauksen edetessä. Ensin esimerkiksi Elisan kuolinpäiväksi annettiin 7. helmikuuta 2011 (Yle Häme 2012), mutta epäilyjen noustessa Vettenterä totesi antaneensa Kuukausiliitteen toimittajille väärän päivämäärän yksityisyyden suojelemiseksi (ks. esim. Lauhio 2012; Kanta-Hämeen poliisilaitos 2012). Tapauksen oletetun tai hypoteettisen yleisön määrittäminen ei siis ole yksinkertaista. Voidaan kuitenkin ajatella, että koska tekijä on aloittanut projektin, on sitä varten ollut olemassa hypoteettinen yleisö, joka on voinut jopa toimia ideaalina, kuten Phelan (1989, 5) ehdottaa. Phelan (1996, 215) määrittää oletetun ideaaliyleisön myös sellaiseksi, joka ymmärtää täydellisesti, mitä tekijä on missäkin kohtaa tekstiä tai kertomusta tarkoittanut.

Kuten edellä on kuvattu, kertomuksessa on hyödynnetty yksilökokemusta sekä tunteisiin ja myötätuntoon vetoamista retorisena keinona. Voidaan siis ajatella, että Enkeli-Elisan tapauksen ideaaliyleisö on sellainen, johon nämä keinot toimivat. Tapauksen taustat osoittavat, että

ainakin yksi lähtökohdista on ollut keskustelu koulukiusaamisesta yhteiskunnallisena ja yhä pahenevana ongelmana. Tämä lähtökohta näkyy säännöllisesti myös vanhempien blogissa. Vanhemmat kirjoittavat siitä usein: koulukiusaamisen vakavuutta sekä aikuisten välinpitämättömyyttä suoraan käsitteleviä blogimerkintöjä on 77 tekstistä 17. Aihetta sivutaan myös monissa muissa merkinnöissä, joiden varsinainen aihe on jokin muu. Koulukiusaamiskysymyksen liittäminen traagisiin hahmoihin, kuolleen tytön vanhempiin, voidaan tulkita olevan yksi ennalta määrätyn sanoman välittämisen keinoista. Vanhempien rooli viestinviejinä korostuu, sillä blogi oli sekä Elisan tarinan rakentumisen että yleisön kanssa kommunikoimisen kannalta merkittävä tai jopa merkittävin väylä.

Oletettua yleisöä voidaan tulkita myös Rabinowitzin (1987) määrittämän tekijän tarkoittaman yleisön käsitteen kautta. Kuten edellä on mainittu, Rabinowitzilla tekijän tarkoittama yleisö ei toimi ideaalina, vaan edustaa yksinkertaisesti sitä, mitä tekijä lukijalta tiedostetusti tai tiedostamattomasti edellyttää. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi tiettyjen historiallisten tapausten tai kulttuurien tuntemusta tai muun kontekstuaalisen elementin ymmärrystä. (1987, 21—22.) Enkeli-Elisan tapauksessa voidaan ajatella, että tässä viitekehyksessä tekijä on alun perin edellyttänyt, että lukija ymmärtäisi kertomuksen olevan tositarinan sijaan fiktiota. Tähän viittaa esimerkiksi Vettenterän edellä kuvattu toteamus siitä, että hän tajusi vasta blogin kerättyä 40 000 lukijaa, että lukijat todella luulivat tarinan olevan totta. Lisäksi väitettä tukee vastuuvapauslauseke: ”Kuten projektia aina kuvattiin: ’Fiktiivinen tarina tosielämän ihmisistä’”.¹⁸ Lauseke on kuitenkin harhaanjohtava. Fiktiosta puhumisen sijaan Vettenterä vakuutti julkisuudessa johdonmukaisesti, että tarina on totta, kuten tässä työssä käsitellyt medialähteet osoittavat. Lisäksi tämä tulkinta on ristiriidassa sen kanssa, että blogimerkinnöissä Miksu viittaa jatkuvasti ”Minttikseen” eli kirjoittaja Minttu Vettenterään (ks. esim. EB 7.2.2012, 3.9.2011, 14.9.2011, 15.12.2011). Blogitekstit antavat siis yksiselitteisesti olettaa, että Miksu on todellinen henkilö, joka tekee yhteistyötä Vettenterän kanssa. Tekijän alkuperäiset oletukset tekijän tarkoittamalla yleisöllä olevasta informaatiosta ovat selkeästi ristiriidassa hänen toimintansa kanssa. Voidaan siis spekuloida, onko tekijä todella olettanut yleisöllä oleva tieto fiktiivisyydestä, vai onko selitys keksitty jälkeenkäin.

Phelanin (1989, 5) mukaan lukijan on liityttävä kerronnan yleisöön (*narrative audience*) jotta mimeettinen illuusio eli tarinan todentuntuisuus toimii. Kerronnan yleisö on siis se, jolla on kyky ja mahdollisuus uskoa tarinaan; lukijan on uskottava tarinan maailman olevan todellinen, jotta tarina voi tapahtua. Kerronnan yleisö on siis lukijoiden ryhmä, jolle tarinan kaikki

¹⁸ On tosin epäselvää, milloin lauseke on lisätty vanhempien blogiin. Sama teksti löytyy myös *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirjan takakannesta: ”fiktiivinen tarina tosielämän ihmisistä”. Kirja kuitenkin ilmestyi vasta toukokuussa 2012, jolloin Enkeli-Elisa-projekti oli ollut täydessä vauhdissa jo lähes vuoden ajan.

elementit ovat synteettisen sijaan ”todellisia”. Voidaan siis ajatella, että kerronnan yleisön olemassaolo on välttämätöntä mille tahansa tarinalle. Ilman sitä tarina on pelkkä synteettisten osien summa. (Phelan 1989, 5.)

Enkeli-Elisan tapauksessa mimeettinen illuusio ja sitä kautta kerronnan yleisön rooli on monimutkainen. Se toimii ikään kuin käänteisesti: koska tarinaa luettiin alun perin totena, sen epäloogisuuksiin ja oletetun uskottavuuden katkoksiin ei kiinnitetty huomiota, koska niiden mahdollisuutta ei ajateltu olevan. Tämän huomioon ottaen tarinaa on haastavaa jälkikäteen tarkastella täysin kliinisesti pelkkänä fiktiona, sillä siihen liittyvä vilpillisyys sekä vastaanoton kaksiosaisuus seuraavat aina perässä. Kaksiosaisuudella tarkoitetaan tässä sitä, että yleisö (tapauksen seuraajat, media, Kuukausiliitteen artikkelin lukijat) otti tarinan vastaan kahdesti: ensin maaliskuussa 2012, kun siitä alettiin uutisoida tositarinaoletuksella, ja toisen kerran saman vuoden syksyllä (tai tulkinnanvaraisesti heinäkuussa 2012, kun Kuukausiliitteen artikkeli ilmestyi), kun sitä alettiin epäillä (ja se lopulta paljastui) huijaukseksi. Nämä vastaanotot ovat poikkeuksetta suhteessa toisiinsa, sillä tarinaa luetaan aina jommankumman niistä kautta. Vaikka lukija lukisi Elisan vanhempien blogia täysin fiktiivisenä, löytäisi hän blogin sisällöstä runsaasti viittauksia Vettenterään, ”Minttikseen”. Tätä kautta mimeettinen illuusio hajoaa väkisin, sillä fiktiiviseen maailmaan on tuotu todellinen henkilö.

4.2 Alkuperäinen yleisö

Enkeli-Elisan alkuperäiseksi kerronnan yleisöksi voidaan määritellä joukko ihmisiä, joka luki vanhempien blogia totena ja näin ollen teki tarinan maailmasta itselleen todellisen. Yleisö, joka alun perin luki vanhempien blogia ja uskoi Elisan tarinaan, toimi jossain määrin kuten tekijän ideaaliyleisön oletettavasti oli tarkoituskin: myötäeli Miksun ja Riikan tuskaa, jakoi omia kiusaamiskokemuksiaan ja suri yhdessä Elisan kohtaloa.¹⁹ Yhteisöllisyys käy ilmi myös vanhempien blogista. Vanhemmat kirjoittavat muun muassa näin:

Katselen Elisa-facebook-ryhmää. Käyn läpi viestejä ja kommentteja, joita olemme saaneet. Katselen blogin kävijämääriä. Minusta tuntuu kuin katselisin lumipalloa, joka on lähtenyt liikkeelle ja pyörii alas vuorenrinnettä. Se kerää mukaansa lisää ja lisää ja kasvaa aivan uskomattomiin mittoihin. Te kaikki olette olleet mukana tekemässä tätä! (EB 13.2.2012)

Mulla ei nyt oo sanoja. Ei vaan oo. Ei muuta kuin Selvitkää te, jotka viel olette. Ja punokaa meidän kans tää verkko. Näyttäkää mihin pystytään, kun halutaan.

¹⁹ Vaikkei alkuperäiseen Enkeli-Elisa-Facebook-ryhmään ole enää julkista pääsyä, Kuukausiliitteen artikkeli mainitsee, että sen aktiivisena aikana vuonna 2012 ryhmä oli ”kollektiivisen surun ilmaisupaikka”, jossa entiset kiusatut keskustelivat ja kertoivat kokemuksistaan (Nikkanen & Silfverberg 2012a).

Kuvia saa levittää vapaasti. Jokainen blogikirjoitus, jokainen keskustelufoorumilinkitys, facelinkit ja -jaot. Kaikki ne vie tätä sanaa eteenpäin. Mä, Riikka ja Minttis ollaan lopulta vaa kolme pientä ihmistä. Te. Ihan jokainen. Teette välittämisestä ilmiön. (EB 7.2.2012)

Meidän piti tässä kuussa käsitellä Elisaa koskien tulleita viestejä. Nostaa esille tarinoita, joita olette meille halunneet kertoa. En usko, että olisi komeampaa tapaa aloittaa tämä kuin viesti, joka saapui eilen illalla. Tämä polku ei aina ole helppo. Välillä tekisi ihan suoraan sanottuna mieli todeta, että annetaan olla. Tehköön joku muu, joka oikeasti jaksaa. Vaan tämän viestin jälkeen jaksaa taas. (EB 9.2.2012, viittaa Elisan vanhemmille oletettavasti lähetettyyn viestiin, jossa 16-vuotias tyttö kertoo lopettaneensa itsetuhoisen toiminnan blogia luettuaan)

Esimerkkien perusteella voidaan todeta, että blogin tekstit voimakkaasti ja tietoisesti osallistavat lukijaa. Viesti on selkeä: olemme tehneet tämän yhdessä, jokainen osallistuja on tärkeä. Näin yleisöstä muodostuu kertomuksen kanssa interaktiivisesti toimiva yksikkö, joka vaikuttaa suoraan myös kertomuksen kulkuun. Enkeli-Elisan tapauksessa osallistuminen oli tietenkin totta myös käytännössä, ei pelkästään fiktion tasolla. Yleisön aktiiviseen rooliin voidaan ajatella vaikuttaneen myötätunnon ja kokemuksellisuuden lisäksi yhteisö, joka on epäilemättä toiminut vertaistukena monelle. Käsittelen yhteisön muodostumista tarkemmin luvussa 6.1.

Lisäksi alkuperäistä yleisöä tarkastellessa on olennaista huomioida tarinan luonteeseen liittyvän myötätunnon taakka. Tarinan pääosassa ovat traagiset, henkilökohtaiset kokemukset, joista kerrotaan lukijalle tunteita herättävin retorisin keinoin. Voidaan siis argumentoida, ettei tarinan kyseenalaistaja ole helpossa roolissa. Mitä jos epäilijä onkin väärässä kyseenalaistaessaan nuoren tytön kärsimyksen todenperäisyyden, ja tulee näin loukanneeksi tytön muistoa? Mäkelä (2020, 46) mainitsee, että juuri kokemuskertomuksen myötä syntyvä kollektiivisuus, jaettu kokemus, johtaa siihen, ettei ydintarinan yksityiskohtilla ole enää juurikaan painoarvoa faktoina. Kokemuksesta tulee kaikkien yhteinen, jolloin se edustaa jotain suurempaa kuin pelkkää alkuperäistä ydintarinaa. Juuri näin voi ajatella käyneen Enkeli-Elisan tapauksessa. Alkuperäisen kerronnallisen yleisön rooli oli siis päinvastainen kuin fiktiossa perinteisesti ajatellaan: yleisö ei pelkästään uskonut tarinan olevan totta, vaan uskoi, ettei kyseessä ollut tarina ollenkaan. Lukijat ajattelivat lukevansa todellisten vanhempien todellista blogia.

4.3 Jälkikäteinen yleisö

Tapauksen jälkikäteinen yleisö tarttuu siihen, minkä alkuperäinen yleisö jättää huomiotta, ja kykenee nimeämään tarinan aukot ja epäloogisuudet. Tämän voidaan ajatella johtuvan siitä, että lukijat saivat todellisen mahdollisuuden tulkita tarinaa fiktiona, jolloin siihen oli mahdollista soveltaa fiktion lainalaisuuksia, kuten juonen logiikkaa ja uskottavuutta. Jälkikäteinen yleisö siis tarkasteli Enkeli-Elisan tapauksessa mimeettistä illuusiota sitä osiin purkaen.

Huijausepäilyjen alkaessa ihmetystä herätti muun muassa Vettenterän ja Miksun ikä²⁰, joka Elisan iän huomioiden tarkoitti sitä, että Miksu ja Riikka olisivat saaneet lapsen hyvin nuorena. Myös vanhempien ehdotonta kieltäytymistä esiintyä julkisuudessa ihmeteltiin keskustelupalstoilla, joilla tapausta seurattiin tarkasti.²¹ Nämä asiat kyseenalaistettiin myös Kuukausiliitteen artikkelissa.

Jälkikäteen yleisö kiinnittää huomiota myös kielen tyyliin. Esille nousivat esimerkiksi Elisan päiväkirjoissa, vanhempien blogissa ja Vettenterän omissa kirjoituksissa toistuvat maneerit: vaan-sanan käyttö lauseen alussa, kysyvistä sivulauseesta puuttuvat pilkut sekä sanojen ”hitto”, ”eteenkin” (eli etenkin) ja ”sinällään” runsas käyttö (Nikkanen & Silfverberg 2012a). Kielentutkija Ulla Tiililän mukaan näin suurelta osin yhteneväiset maneerit neljällä ihmisellä, jotka eivät kaikki ole esimerkiksi samaa perhettä, on hyvin harvinaista. Lisäksi Tiililä mainitsee, ettei ”eteenkin” ole murretutkijoiden mukaan edes murreaineistossa esiintyvä ilmaisu. (Nikkanen & Silfverberg 2012a.) Maneerien toistuvuus ja päällekkäisyys erillisiksi tarkoitettujen hahmojen teksteissä ja puheessa rikkoo mimeettisen illuusion, sillä se vaikuttaa väistämättä hahmojen uskottavuuteen.

Tarinalla oli kuitenkin epäilijöitä jo ennen Kuukausiliitteen artikkelin ilmestymistä. Soraääniä sivuttiin myös vanhempien blogissa. Vastauksena erään kommentoijan epäilevään viestiin Riikka kirjoittaa näin:

Elisan tarina on totta. Elisan kaltaisia tapauksia on paljon. Ei tarvitse kuin lukea faceryhmää ja sieltä niitä löytyy paljon. On onni, jos jossain on kouluja, joissa asiat ovat niin hyvin, että tämän kaltaiset jutut tuntuvat liioittelulta ja keksityltä. (EB 13.2.2012)

Esimerkki viittaa selkeästi siihen, että tarina oli tässä vaiheessa tarkoitus esittää totena. Huomionarvoista on kuitenkin myös se, että blogimerkinnöistä on löydettävissä jonkinlaista pohjustusta sille, ettei tällaisen tarinan todenperäisyydellä ole niin väliä, vaan tärkeintä on itse asia. Tämä ilmenee muun muassa ylläolevasta Riikan kirjoituksesta: mainittuaan Elisan tarinan hän siirtyy nopeasti peilaamaan sitä kokonaiskuvaan, koulukiusaamiseen laajana yhteiskunnallisena ongelmana. Tapausten runsautta korostetaan lyhyessä tekstipätkässä useasti. Lisäksi muotoilu ”[o]n onni, jos jossain on kouluja, joissa asiat ovat niin hyvin” kääntää epäilyn epäilijän itsensä syyksi: hyvähän tarinaa on kyseenalaistaa, jos ei ole itse kokenut yhtä hirveitä. Tämän voi nähdä linkittyvän edellä kuvattuun kollektiiviseen kokemukseen, jossa faktojen tärkeys hämärtyy. Kaiken

²⁰ Vettenterä on syntynyt vuonna 1979. Blogissa Miksu kertoo olleensa Vettenterän kanssa samalla yläasteella (EB 15.12.2011). Elisan kerrottiin kuolleen 15-vuotiaana vuonna 2011, mikä tarkoitti sitä, että Miksu olisi saanut lapsen ollessaan 15—17-vuotias.

²¹ Keskustelua käytiin runsaasti varsinkin vauva.fi-sivustolla, jonka Kuukausiliitteen artikkelikin mainitsee.

keskiössä on kauhea kouluväkivalta²² – onko oikeastaan väliä, onko juuri tämä yksittäinen tarina totta?

Toinen esimerkki tarkoitus pyhittää keinot -tyyppisestä ajattelusta on Miksun kirjoitus, jossa hän viittaa 14-vuotiaan Jonah Mowryn kiusaamistapaukseen. Mowry latasi videopalvelu YouTubeen videon, jossa kertoi rankasta koulukiusaamistaustastaan (ks. esim. Iltalehti 2011). Miksu kirjoittaa seuraavasti:

Jonahin video. En tiedä onko se totta vai ei, mut mä en tiedä onks sillä väliikään. Oleellisinta on sanoma ja ajatus. Se, et video on pysäyttänyt monta ja pistänyt ajattelemaan. Vaikka Jonah ei oikeesti olisikaan siinä tilanteessa on olemassa Elisoja ja on olemassa selviytyjiä. Pelkkä FB-sivun lukeminen kertoo miten hirvittävän paljon näitä kamalia tarinoita maailmassa on. (EB 15.12.2011)

Miksun mukaan siis ei ole väliä, onko Jonahin tapaus totta, sillä video on joka tapauksessa saanut monet ajattelemaan sen sanomaa. Lisäksi Miksu viittaa Riikan tavoin Facebook-ryhmään, jossa ihmiset oletettavasti jakoivat omia kokemuksiaan kiusaamisesta. Näitä tarinoita siis ikään kuin tarjotaan lukijalle lisätodisteeksi siitä, että Elisan tarinan on oltava totta – ja jälleen, onko sillä merkitystä, kun kiusaamista kuitenkin tapahtuu niin paljon?

Voidaan spekuloida, onko tämä ajatusmalli ujutettu tekstiin tietoisesti tapauksen paljastumisen varalta, vai onko tekijä todella toivonut, että keskustelun keskiössä olisi koulukiusaaminen ilmiönä pelkän yksilötarinan sijasta. Jälkikäteen tarkasteltuna vaikuttaa siltä, että Elisan tarinasta totena on haluttu blogissa pitää tiukasti kiinni, mutta samalla lukijoille on useasti tarjottu vaihtoehtoa, ettei totuudella oikeastaan ole väliä, kun sanoma on oikea.

Oletettavasti huijauksen paljastumisen jälkeen blogin sivupalkkiin yhdessä vastuuvapauslausekkeen kanssa ilmaantui²³ selitys: ”Elisa, Miksu ja Riikka ovat Minttu Vettenterän luomia hahmoja, mutta *jokainen saa itse määritellä* miten todellisilta tapahtumat ja tunteet tuntuvat” (kursiivi minun). Samoin kuin Riikan kirjoituksessa, jossa hän vakuuttaa Elisan olevan totta, vastuu siirretään lukijalle. Kun Kuukausiliitteen artikkeli ilmestyi ja tarinaa alettiin kyseenalaistaa laajemmin, blogiin ei ilmestynyt enää uusia tekstejä Elisan vanhempien nimissä.²⁴

Voidaan siis todeta, ettei tekijän yleisöä ja kerronnan yleisöä voitu Enkeli-Elisan

²² Vettenterä toteaa Yle Hämeen radiohaastattelussa (2012) kouluissa tapahtuvien kiusaamistapausten olevan niin rajuja, että niitä pitäisi oikeastaan käsitellä rikoksina. Hänen mukaansa ”kouluväkivalta olisi ehkä huomattavasti -- parempi termi”.

²³ Oletettavasti samalla, kun Vettenterä julkaisi toistaiseksi viimeisen blogikirjoituksen huhtikuussa 2014.

²⁴ Viimeisin blogiteksti on päivätty 28.4.2014, eli noin puolitoista vuotta Kuukausiliitteen artikkelin ilmestymisen jälkeen. Tässä välissä blogi oli ollut suljettuna yleisöltä. Vuoden 2014 merkinnässä Vettenterä toteaa, että avasi blogin jälleen siksi, että tapauksesta olisi saatavilla muutakin tietoa ”kuin vauva-lehden keskusteluja” (viitaten vauva.fi-sivustoon).

tapauksessa erottaa toisistaan ennen vilpillisyyden paljastumista. Jos tapaus olisi alun alkaenkin esitetty fiktiona, olisi tilanne ollut toinen. Vasta kun tarinaa alettiin epäillä, syntyi myös tekijän kerronnallinen yleisö siinä merkityksessä, jonka Phelan (1989) määrittää. Tämä yleisö pystyi lukemaan tarinaa fiktiona. Jälkikäteen tekijän yleisö taas kykeni osoittamaan tarinan epäloogisuudet ja aukot. Tarinan mimeettinen illuusio ei siis operoi samoilla lainalaisuuksilla kuin niin sanotun tavallisen romaanin, sillä sen toimintaperiaatteet ovat päinvastaiset: se on aluksi tositarina, saa sitten fiktion sävyjä²⁵ ja muuttuu lopulta kokonaan fiktioksi. Sitä siis tulkittiin ja tulkitaan väistämättä eri tavalla kuin konventionaalista fiktiota.

²⁵ Kun tapauksen taustoja alettiin kyseenalaistaa enemmän Kuukausiliitteen artikkelin ilmestyttyä, Vettenterä korosti koko ajan sanoneensa, että vaikka Elisa on oikeasti olemassa, on kyseessä fiktiivinen tarina (ks. esim. Lauhio 2012; Turun Sanomat 2012). Tämä on kuitenkin ristiriidassa useiden muiden hänen aiemmin antamiensa lausuntojen kanssa.

5. Elisa henkilöhahmona

Perehdyn tässä luvussa siihen, mistä tarina alkaa: Elisan henkilöhahmoon. Elisan asema henkilöhahmona on mielenkiintoinen ja poikkeuksellinen, sillä päiväkirjaa lukuun ottamatta hän ei pääse Enkeli-Elisa-universumissa ääneen. Blogissa kuva tarinan keskushenkilöstä rakentuu ainoastaan vanhempien kertoman kautta. Lukija ei koskaan ”tapaa” Elisaa. Siksi henkilöhahmo on eräänlainen peilikuva, kokoelma sirpaleita, joista muodostuvaa väkisinkin puutteellista kuvaa lukija katselee.

Kuten edellä on mainittu, Phelan (1989) nimeää henkilöhahmolle kolme komponenttia: synteettisen, mimeettisen ja temaattisen. Tiivistetysti ne voidaan määritellä seuraavasti: Henkilöhahmo on synteettinen, sillä se on aina keksitty ja keinotekoinen. Hahmon mimeettinen komponentti tarkoittaa osaa, joka pyrkii tekemään henkilöhahmosta ”ihmisen kaltaisen”; hahmo jäljittelee todellista ihmistä. Temaattinen komponentti tarkoittaa jonkin yksilöä suuremman ajatuksen, idean tai teeman välittämistä henkilöhahmon kautta. Synteettinen osa on aina olemassa, mutta se voi korostua ja näkyä enemmän tai vähemmän. Mimeettisen ja temaattisen osan vahvuus ja ylipäättään olemassaolo vaihtelee. (Phelan 1989, 2—3.) Mimeettisen ja temaattisen osan erottaa toisistaan se, että mimeettinen edustaa yksilöä, yksittäistä ihmistä, kun taas temaattinen edustaa jotakin kokonaisuutta, yksilöä laajempaa ajatusta tai ideaa (Phelan 1989, 13).

Myös henkilöhahmojen piirteitä ja ominaisuuksia voidaan luokitella: Phelan (1989, 9) nimeää ulottuvuudet (*dimensions*) ja funktiot (*functions*). Ensimmäisenä mainittu tarkoittaa ominaisuuksia, jotka hahmolla on, kun häntä tarkastellaan tarinamaailmasta irrallisena. Funktio on tällaisen ominaisuuden käyttämistä tekstissä jotakin tarkoitusta varten. Ulottuvuudet siis muuttuvat funktioiksi tarinan edetessä. (Phelan 1989, 9.) Myös ulottuvuudet voivat olla mimeettisiä tai temaattisia (Phelan 1989, 12). Funktiot ovat aina riippuvaisia ulottuvuuksista (Phelan 1989, 9). Voidaan siis ajatella, että tarina pohjautuu ulottuvuuksiin; ilman niitä mitään ei tapahdu. Enkeli-Elisan maailmassa ulottuvuudeksi voidaan luokitella vaikkapa Elisan kiltti luonne, joka aiheuttaa sen, ettei hän halua vaivata vanhempiaan kertomalla kiusaamisesta. Ulottuvuudesta tulee funktio, kun Elisa tekee itsemurhan ja tarina alkaa.

Phelanin (1989, 14) mukaan on todennäköistä, että luodessaan henkilöhahmoa tekijä ei pelkästään pyri luomaan maailmaan uutta ”mahdollista ihmistä”, vaan kertomaan jotain yleismaailmallisempaa ihmisryhmästä, johon henkilöhahmo kuuluu. Temaattinen komponentti siis tekee yksittäisestä hahmosta suuremman ihmisryhmän tai luokan edustajan (Phelan 1989, 12). Temaattista komponenttia voidaan ajatella jonkinlaisena pyrkimyksenä yleistyksen. Henkilöhahmosta kasvaa kokoaan suurempi, hänessä henkilöityy jokin yleismaailmallinen toteamus

tai moraalinen viesti.

Phelan (1989, 27) tosin toteaa, etteivät täysin todellisuutta vastaavat kirjalliset representaatiot ole edes mahdollisia, eikä representaation kautta tietenkään ole mahdollista tehdä aukottomia johtopäätöksiä hahmon edustamasta ihmisryhmästä. Temaattinen komponentti on kuitenkin hyödyllinen apuväline henkilöhahmon tarkastelussa. Sen avulla voidaan etsiä myös tekijän intentiota; mitä ajatuksia tai teemoja hän pyrkii hahmon kautta välittämään?

Elisan tapauksessa kaikki komponentit ovat eroteltavissa, mutta eniten hänen henkilöhahmossaan dominoi juuri temaattinen osa. Kuten luvussa 3 todettiin, hän ei edusta vain itseään, vaan kaikkia koulukiusattuja lapsia ja nuoria. Teemaa vahvistetaan monin keinoin: Elisa on ihmistä jäljittelevänä konstruktiona virheetön ja viaton, ja hänet nostetaan jopa jonkinlaisen pyhimyksen asemaan enkeliretoriikan avulla. Phelan (1989, 14) mainitsee, että lukijan huomio voidaan kiinnittää hahmon symboliikkaan ja tematiikkaan esimerkiksi kerronnan tai muiden hahmojen puheen kautta. Elisa-blogissa tehdään juuri niin. Koko Elisa-projekti perustuu hahmon temaattisuuteen, sillä kuten edellä on mainittu, Enkeli-Elisa-universumin alkuperäinen tarkoitus oli olla kannanotto koulukiusaamiseen.

Koska Elisan hahmo on muista kertojista riippuvainen ja häntä tarkastellaan traagisen kuoleman verhon läpi, jäävät muut komponentit pakostakin temaattisuuden varjoon. Synteettisellä ja mimeettisellä osalla on kuitenkin omat, mielenkiintoiset roolinsa. Elisan luonne ja ”ihmisyys” rakentuu blogissa mimeettisyyden kautta. Synteettisyys taas elää tarinan mukana; ensin todelliseksi luultu Elisa muuttuu kesken kaiken kaksiulotteiseksi. Toisaalta voidaan myös ajatella, että fiktiivisen hahmon synteettisyys joutuu epäreiluun syyniin, kun sitä tulkitaan virheellisesti todellisena ja siihen oletetaan voivan liittää piirteitä ja toimintoja, joiden on ”pakko” vastata todellisuutta.

Tarkastelen tässä luvussa Elisan hahmoa eri näkökulmista. Luku 5.1 syventyy retorisiin valintoihin ja keinoihin, joiden kautta hahmolle rakentuvat luonne, toimintatavat ja teot. Tutkin Elisaa mimeettisenä hahmona, jolla on erilaisia luonteenpiirteitä, toimintatapoja ja mieltymyksiä. Nämä piirteet toimivat funktioina, jotka taas ilmentävät hahmon temaattista ulottuvuutta. Luvussa 5.2 käsittelen enkeliretoriikkaa, joka on nimestä lähtien tärkeässä osassa Elisa-universumia. Luvussa 5.3 tarkastelen Elisan hahmoa osana naiskuoleman taiteellisen esittämisen perinnettä, johon liittyy olennaisesti myös kuoleman ja ruumiin estetisointi. Tähän ajatukseen pohjautuen luku 5.4 käsittelee itsemurhan romantisointia Elisan tarinassa.

Näitä näkökulmia tarkastelemalla Elisan henkilöhahmosta voidaan erotella synteettinen, mimeettinen ja temaattinen komponentti ja samalla pyrkiä vastaamaan kysymykseen siitä, kuka hän todella on.

5.1 Kuka on Elisa?

Elisa oli kiltti ja aurinkoinen tyttö. Semmoinen, joka hymyili aina.
(EB 1.9.2011)

Näin kirjoittaa Miksu blogin alkuaikojen merkinnässä, jossa hän pohtii, mitä Elisasta ja tapahtuneesta pitäisi lukijoille kertoa. Blogista saatavat perustiedot ovat seuraavat: Elisa on syntynyt vuonna 1996. Hän teki itsemurhan vuonna 2011, helmikuun seitsemäntenä päivänä, 15-vuotiaana.²⁶ Elisaa kiusattiin yläasteella rankasti, mutta koulun ulkopuolella vanhempien kanssa elämä sujui hyvin, eikä kotona tiedetty tytön kokemasta pelosta ja väkivallasta mitään.

Läpi blogitekstien Miksu ja Riikka kertovat erilaisten muistojen ja anekdoottien avulla, millainen Elisa oli ja mistä hän piti.²⁷ Elisa on luonnonlapsi: hän rakastaa uimista ja vettä (EB 20.12.2011), katselee lintulaudan lintuja (EB 1.2.2012), kiipeilee kallioilla ja puissa (EB 14.12.2012), kerää simpukankuoria, on meressä polskiessaan kuin ”pieni kala” (EB 20.12.2011). Teini-iän kapinoinnista ei näytä olevan tietoakaan. Tyttö viihtyy kotona: lueskelee sohvannurkassa kirjaa, katsoo isän kanssa televisiota, leipoo mielellään pullaa (EB 1.2.2012) ja pipareita (EB 21.12.2011), rakastaa piirtämistä ja kirjoittamista (EB 17.12.2011) ja ”rellestämisen” sijaan mökkeilee vaarin kanssa (EB 16.12.2011). Elisaa vaikuttavat koulun ulkopuolella rakastavan kaikki. Hän on ”koko naapuruston prinsessa” (EB 9.12.2011).

Huomionarvoista on myös, että blogin merkinnät, joissa muistellaan hetkiä ja tapahtumia Elisan elämässä, on otsikoitu lastenkirjamaiseen tapaan: ”Elisa elokuvissa”, ”Elisa piirtää ja kirjoittaa”, ”Elisa pulassa”, ”Elisa kalastaa”, ”Elisan kauppamatka”, ”Elisa aloittaa koulun”²⁸ ja niin edespäin. Vaikutelmaa korostaa se, että tällä tavoin otsikoidut merkinnät ovat peräkkäin, sillä niistä jokainen on julkaistu joulukuussa 2011. Tekstit muodostavat eräänlaisen sarjan, jossa enkelimäinen, lapsenomainen Elisa seikkailee.

²⁶ Elisan ”henkilötietojen” paikkansapitävyydestä on keskusteltu ja väitelty mediassa ja keskustelupalstoilla paljon. Kuukausiliitteen artikkelin jälkeen Vettenterä totesi muun muassa MTV Uutisten haastattelussa (2012), että tiedot kuolinpäivästä ja syntymäajasta ovat ”palturia”. Myös kuulustelupöytäkirjassa (Kanta-Hämeen poliisilaitos 2012) hän toteaa tietojen olevan fiktiota. Ennen epäilyjä blogissa ja Vettenterän omalla sivustolla (minttis.com, arkistoitu) kuolinpäiväksi esitettiin hyvin selkeästi helmikuuta, blogissa juuri kuun seitsemättä päivää. Keskustelupalstoilla (esim. vauva.fi) perheen kotipaikkakunnaksi epäiltiin Vantaata, mutta blogeissa tai muissa Enkeli-Elisa-universumin teksteissä kaupunkia ei mainita. MTV3:n uutislähetyksessä (2011) sanotaan Elisan olleen kotoisin ”pääkaupunkiseudulta”.

²⁷ On tietenkin luontevaa ajatella, että useimmat vanhemmat kertovat lapsistaan automaattisesti kaunein sanankääntein ja välttävät kaikkea negatiivista. Olen pyrkinyt huomioimaan tämän blogia lukiessa. Tutkimuksen kannalta Elisan henkilöhaamon tarkasteleminen kuitenkin vaatii luottamusta kertojiin, sillä ensi käden tietoa Elisasta ei blogissa ole tarjolla.

²⁸ 17.11.2011, 14.12.2011, 13.12.2011, 3.12.2011, 5.12.2011.

Sarjan ainoa merkintä²⁹, jossa Elisa tekee jotain ”väärin”, ”Elisa ja naapurin poika”, ei suinkaan vähennä Elisan enkelimäisyyttä. Päin vastoin hänen herkkyytensä ja empaattisuutensa korostuu:

[...] Yritin kysellä, mutta Elisa ei kertonut, vetäytyi vain huoneeseensa ja oli siellä. Annoin Elisan olla, välillä kävin juttelemassa niitä näitä. Sitten yks kaks Elisa parahti itkuun ja kertoi mitä pihalla oli tapahtunut. [...]

Poika oli sitten jostain syystä saanut päähänsä alkaa lällättää Elisalle jostain ihan pienestä jutusta ja Elisa oli paiskannut kädessään olevan kiven suoraan poikaa kohti.

Soitin samassa pojan äidille. Tämä ei tiennyt asiasta mitään. Pojalle ei ollut käynyt kuinkaan, mutta Elisa oli pelästynyt niin kovin, että oli sännännyt suoraan sisälle. Elisa kävi vielä samana iltana pyytämässä anteeksi ja seuraavana aamuna meillä juotiin taas aamukaakaota mielikuvitusmaailmassa. (EB 22.12.2011)

Tekstissä korostuu erityisesti se, ettei Elisan ”paha teko” ole aiheuttanut kenellekään pahaa. Pojalle ei ”käy kuinkaan”, eikä tämä ole edes kertonut välikohtauksesta äidilleen. Tapahtuman vähäpätöisyys korostuu. Elisa kuitenkin reagoi voimakkaasti pelästymällä, omiin oloihinsa vetäytymällä ja lopulta itkemällä. Pahanteon henkinen taakka on niin kova, että hänen on käytävä ”vielä samana iltana pyytämässä anteeksi”, ja ystävyys korjaantuu alta aikayksikön. Tärkeää on myös se, että kina on saanut alkunsa pojan aloitteesta, ”lällätyksestä”. Näin ollen Elisan huono omatunto tekee hänestä entistäkin viattomamman. Hän kärsii omasta virheestään – joka ei edes ole alun perin hänen syytään – eniten itse, sillä ei kestä ajatusta siitä, että on satuttanut toista.

Toisen esimerkin Elisan hyvyttä rakentavasta retoriikasta tarjoaa teksti, joka kertoo Elisan innostuksesta ryhtyä toimittajaksi:

Elisa ilmoitti neljännellä luokalla, että tahtoo isona toimittajaksi. Elisan into oli niin isoa, että opettajakin sen huomasi ja alkoi puuhata koululle lehteä, jota Elisa sai olla tekemässä. Välillä näytti siltä, ettei kukaan muu lehteä tehnytään. Elisa kirjoitti tariniota, piirsi sarjakuvia, keksi horoskooppeja ja haastatteli kaikkia, jotka suinkin vain suostuivat haastateltavaksi. Elisa oli sitä mieltä, että jokaisella oli kerrottavana tarina, joka kiinnosti, jos ei muita niin ainakin Elisaa. (EB 8.12.2011)

Tekstissä Elisaan liitetään useita positiivisia luonteenpiirteitä: hän on ahkera ja pyyteetön (”[v]älillä näytti siltä, ettei kukaan muu lehteä tehnytään”), vilpittömän kiinnostunut muiden asioista ja empaattinen niitä kohtaan, jotka eivät välttämättä muuten huomiota saaneet (”tarina, joka kiinnosti jos ei muita niin ainakin Elisaa”). Lisäksi koulun lehden tekeminen tulevaisuuden ammatti mielessä

²⁹ Joulukuun 2011 merkinnöissä on mukana myös ”sarjaan” kuulumattomia tekstejä, kuten Riikan kirjoittama ”Elisan ikävä” ja Miksun kannanotto kiusaamista vastaan, ”Sairaassa maailmassa on liikaa vihaa”. Elisa-muistoja käsittelevät merkinnät naapurinpoikatarinaa lukuun ottamatta keskittyvät kuitenkin iloiseihin asioihin.

luo mielikuvaa määrätietoisesta, toiveikkaasta ja työteliäästä nuoresta. Ahkeruus on mimeettinen ominaisuus, mutta samalla myös yksi Elisan temaattisista ulottuvuuksista; teksti implikoi, että intoa pursuavalla Elisalla oli edessään kirkas tulevaisuus, johon hän ja ihmiset hänet ympärillään vahvasti uskoivat ja joka itsemurhan myötä vietiin pois. Näin ollen myös ahkeruus mimeettisenä ulottuvuutena muuttuu funktioksi, joka vie tarinaa teemallisesti, ei niinkään konkreettisesti, eteenpäin.

Kolmas esimerkki Elisan henkilökuvan ja ominaisuuksien rakentumisesta on blogimerkintä otsikolla ”Elisan kauppamatka”. Riikka³⁰ kertoo:

Sateen jälkeen tervehdittiin jokaista asfaltille eksynyttä kastematoa ja kun Elisa kerran näki pyörän alle jääneen madon, sen jälkeen ne kaikki piti pelastaa ja nostaa takaisin nurmikolle. Ne kauppamatkat kestivät kauan. Elisa hymyili kaikille ja jäi juttelemaan aina, kun joku suinkin vain vähän näytti kiinnostuneelta juttelemaan. Se taito säilyi Elisassa aina. Monesti kauppareissulta saa tulla itku kurkussa kotiin, kun moni vanhempi ihminen pysäyttää matkalla ihan vain kertoakseen: Minä niin kaipaen sitä teidän Elisaa. (EB 3.12.2011)

Lainauksesta voidaan nostaa esille kaksi asiaa: Elisan halu pelastaa kastemadot ja tuttujen vanhusten puheet Riikalle kauppareissuilla. Madoista huolehtiminen demonstroi tytön välittävää luonnetta, hyvántahtoisuutta (myös omalla kustannuksella: ”[n]e kauppamatkat kestivät kauan”) ja rakkautta eläimiin. Tekstillä myös rakennetaan kuvaa ennakkoluulottomasta työstä, jota julma koulukiusaaminen ei ollut vielä musertanut: Elisa ”hymyilee kaikille” ja on kiinnostunut juttelemaan jokaiselle. Riikalle ikävää valittelevat vanhukset vahvistavat mielikuvaa Elisasta ”koko naapuruston prinsessana”, rakastettuna ja kaikkien tuntemana hahmona.³¹ Kastematotapauksessa huomionarvoista on myös se, että Elisa ”uhmaa” äitiään, joskin hyvin lapsenomaisella ja vaarattomalla tavalla. ”Ne kaikki piti pelastaa” viittaa siihen, että Elisa on vaatinut pysähtymistä ja matojen nostamista nurmikolle. Kiltiltä työltä harvinainen tiukka vaatimus indikoi jonkinlaista filosofista altruismia: madot ovat tärkeämpiä kuin täydellinen käytös, mikä taas entisestään korostaa Elisan pyyteettömyyttä ja hyväsydämyyttä.

Elisan hahmossa korostuu voimakkaasti myös se, ettei hänen kärsimyksensä tiennyt koulun ulkopuolella kukaan ennen itsemurhaa. Poikkeuksia löytyy koko blogista vain muutamia. Riikka kirjoittaa: ”Miten kovin kaipaen Elisan naurua. Ja samalla tajuan, että viimeisinä aikoina sitä

³⁰ Blogissa Riikan kirjoittamat tekstit on merkitty tunnisteella ”Riikan puheenvuoro”. Tässä merkinnässä tunnistetta ei ole, mutta Riikka kertoo joulukuun ensimmäisen päivän tekstissään aloittavansa ”toisenlaisen joulukalenterin” (EB 1.12.2011), jonka aikana kirjoittaa päivittäin muiston Elisasta blogiin. Voidaan siis päätellä, että kauppamatkasta kertova teksti on osa tätä sarjaa. Lisäksi kirjoitustapa mukaillee selkeästi enemmän Riikan kuin Miksun tyyliä.

³¹ Erityisesti tämä yksityiskohta herätti ihmetystä internetpalstoilla ennen Kuukausiliitteen artikkelia. Muun muassa vauva.fi-sivustolla pohdittiin, miten oli mahdollista, ettei kukaan Elisan tai perheen tunteneista ollut tullut julkisuuteen tai löytänyt tietään keskustelupalstoille.

kuului vähän. En vain ymmärtänyt sitä siinä arjessa” (EB 18.12.2011). Toisaalta pari kuukautta myöhemmin hän toteaa päinvastaista: ”Yritän muistaa. Yritän hakea sen muiston, jossa näkisin, että Elisalla oli paha mieli. Jotain mihin tarttua. Jotain missä olisin voinut tehdä toisin. [...] En löydä. En muuta kuin ikävää” (EB 1.2.2012). Elisan henkilökuvan kannalta vaikuttaa olevan ensisijaista juuri se, ettei hän näyttänyt kärsimystään. Sen selviäminen vasta kuoleman jälkeen päiväkirjoista luo dramaattisen efektin ja vahvistaa mielikuvaa viattomuudesta ja hyvydestä. Vaikka Elisa koki päivittäin tuskaa ja väkivaltaa, ei hän jakanut raskasta taakkaansa muille, vaan kärsi hiljaa yksinään.

Edellä demonstroituja luonteenpiirteitä ja ominaisuuksia voidaan ajatella Elisan ulottuvuuksina. Elisan tapauksessa ulottuvuudet, kuten nuori ikä, kiltteys, ahkeruus ja hyväntahtoisuus, toimivat kaikki eräänlaisena yhteisfunktiona: ne eivät ole syy koulukiusaamiselle, mutta antavat lisäpainoa tarinan tärkeimmälle käännteelle eli Elisan kuolemalle.

Elisa on henkilöhahmona ensisijaisesti temaattinen. Hän edustaa sekä koulukiusaamista ilmiönä että täydellistä viattomuutta maailman pahuuden edessä. Temaattinen komponentti ja ulottuvuudet viestivät tekijän intentiota herättää keskustelua koulukiusaamisesta erityisesti korostaen sen vakavuutta ja julmuutta. Lukijalle pyritään välittämään viesti, tai jopa useampia: koulukiusaaminen on pahasta; koulukiusaamisen uhri ei koskaan ole syyllinen kiusaamiseen; kiusaamisen uhriksi voi joutua myös täysin viaton henkilö. Lisäksi Elisa on eräänlainen marttyyri, joka joutuu kuolemaan teemaa vahvistaakseen: ”Me ei voida pelastaa enää Elisaa, mutta yritetään pelastaa ne muut” (EB 1.3.2012).

Kiistatta eniten Elisan tarinassa toistuu yksi sanavalinta: ”enkeli”. Tarkastelen seuraavaksi niin sanottua enkeliretoriikkaa, joka on tärkeä osa vanhempien blogin sekä muiden Elisa-tekstien repertuaaria.

5.2 Enkeliretoriikka

Man must be pleased; but him to please
Is woman's pleasure; down the gulf
Of his condoled necessities
She casts her best, she flings herself.
Coventry Patmore: *The Angel in The House* (1854)

Yllä englantilaisrunoilija Coventry Patmore (1823—1896) kuvailee viktoriaanisen ajan ideaaliavioliittoa ja -vaimoa runoelmassaan *The Angel in The House* (1854). Teksti kuvaa naista aikakaudelle tyypillisesti eräänlaisena kotitalousihmeenä, herkkänä ja omistautuvana aviomiehen miellyttäjänä. ”Enkeliä talossa” ovat myöhemmin kritisoineet muun muassa Virginia Woolf (1882—1941) esseessään ”Professions for Women” (1931) sekä Charlotte Perkins Gilman (1860—1935), joka vertaa Patmoren enkeliä sukupuuttoon kuolleeseen dodoon (”An Extinct Angel”, 1891).

Retorisena keinona ”enkeli” luo useita mielikuvia. Se voi olla uskonnollinen tai sekulaarinen. Reesin (2012, 1—2) mukaan abrahamilaisissa uskonnoissa enkelit ovat henkiolentoja ja Jumalan sanansaattajia, mutta muissa kulttuurisissa yhteyksissä ne voidaan määrittää esimerkiksi ”suojelijoiksi”, ”hyvyyden konseptiksi” tai yksinkertaisesti sieluiksi. Historiallisesti nämä enkelit ovat olleet aina miehiä, ja niillä on useimmiten siivet selässään (Rees 2012, 1—2). Arkikielessä ”enkeli” on saanut laveamman merkityksen: ihmisen voidaan ei-uskonnollisissakin yhteyksissä ajatella muuttuvan enkeliksi kuoleman jälkeen, ja enkeli-sanaan liitetään usein positiivisia mielle yhtymiä, kuten viattomuutta, puhtautta ja lapsenomaisuutta (ks. esim. Rees 2012, 117). Sekulaarisessa enkelikäsitelyssä enkelit voivat hohtavine sädekehineen ja yhteen liitettyine käsineen olla muun muassa joulukoristeita, hautakiviä ja huoneentauluja – ja usein naisia.

Elisa ei ole Jumalan sanansaattaja eikä Patmoren runon mukainen ”enkeli talossa”, mutta enkeliretoriikka on jo projektin vakiintuneesta nimestä lähtien merkittävä osa tapausta. Elisan henkilökuvassa toistuvat sekä uskonnolliset enkeliviittaukset, kuten siivet ja taivas, että sekulaarisempi, projektin lähtökohdaksi valjastettu suojelusenkeliajatus. Kuulustelupöytäkirjassa Vettenterä toteaa näin: ”Elisa olisi ollut [Ei Kiusata -yhdistyksen] ns. ’kiusattujen suojelusenkeli’” (Kanta-Hämeen poliisilaitos, 2012). Käsite luo mielikuvan pyhimyksestä, jonkinlaisesta kiusattujen sanansaattajasta, joka johtaa kärsivien lasten joukkoa. Suojelusenkeli nimensä mukaisesti suojelee ja auttaa, kuten Rees (2012, 1—2) toteaa.

Myös blogissa Miksu ja Riikka pyytävät tyttäreltään suojelusta: ”Elisa. Kuulethan? Näethän? Suojaathan? Me taidamme tarvita sitä tällä tiellä” (EB 8.2.2012). Läpi blogitekstien Elisasta puhutaan enkelinä: ”Pitäs vaan oppii elämään se enkelilapsi miedän sydämällä” (EB 24.3.2012), ”Jonakin päivinä mä löydän itseni miettimästä, että oonko mä vielä isä, vaikka mun lapsi onkin enkeli” (EB 2.9.2011), ”[...] meidän lapsi lensi enkeliksi taivaaseen” (EB 7.9.2011), ”Miks me ei saatu edes yrittää pelastaa Enkeliä?” (EB 9.12.2011). Maininta taivaasta ilmentää perinteistä uskonnollista enkelikäsitystä. Lisäksi se toimii kuoleman traagisuudesta ja brutaaliudesta etäännyttävänä retorisenä keinona. Voidaan ajatella, että kuolleen lapsen vanhemmille on luontevampaa käyttää kuvaannollista kieltä kuin viitata kuolemaan fyysisenä ja ruumiillisena tapahtumana.³² Teksteissä toistuu kristinuskolle tyypillinen kuolema- ja enkeliretoriikka, jossa taivas on ”elämän lopullinen päämäärä” (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, 2024).

³² Toisaalta on mielenkiintoista, että Elisan kuolintapaa ja -hetkeä kyllä ruoditaan blogissa tarkasti yksityiskohtineen kaikkineen. Lisäksi sekä Miksu että Riikka käyttävät myös suoraviivaista ilmaisua ”tappaa itsensä” (ks. esim. EB 8.11.2011, 8.9.2011, 17.10.2011) viitatessaan Elisan kuolemaan. Kuolemaa ei siis blogissa ole verhottu pelkästään kaunopuheisuuden taakse.

Kuten edellä on todettu, blogi luo elävästä Elisasta viattoman ja kliseisen vaikutelman. Kun vaikutelma suodattuu lisäksi enkeliretoriikan läpi, muodostuu Elisasta jopa myyttinen, eräänlainen pyhimyshahmo. Elisan kuolemaa ei blogissa esitetä pelkän enkeliretoriikan turvin, mutta sen kuvauksessa toistuvat etäännyttävät, runolliset kiertoilmaisut: ”Olin varma, että yhtenä päivänä hän putoaa. En vain tajunnut, että hän putoaisi meidän sänkyymme, kun siivet eivät enää kantaisi” (EB 14.12.2012) ja: ”Aikuisen tehtävä on ottaa kiinni, kun nuori tippuu siipiään kokeillessaan, mutta meidän Enkelimme vain mätkähti kuolleena maahan, koska me emme nähneet hätää” (EB 9.1.2012). Vaikka Elisa on tehnyt itsemurhan, kuolemasta puhutaan tässä yhteydessä hänestä riippumattomana asiana; hän ”putoaa” ja ”mätkähtää” sänkyyn ja maahan. Retoriikassa yhdistyy siis uskonnollisuus (enkeli) ja maallisuus (putoaminen).

Elisa ei myöskään ole tarinan ainoa enkeli. Blogissa entisiin ja nykyisiin koulukiusattuihin viitataan usein enkeleinä: ”Me haluttiin, et joku enkeli voisi pelastua. Ja nyt te ootte kaikki siinä ja te muistatte Elisaa” (EB 24.3.2012), ”Me teimme sen. Verkko on jo niin vahva, että saimme yhden enkelin kiinni” (EB 9.2.2012). Kiusatut ovat siis jo eläessään enkeleitä. Tämän ajatuksen voidaan tulkita sisältävän pikemminkin sekulaarista kuin uskonnollista enkelikäsitystä, sillä kiusatut eivät ole siirtyneet ”taivaaseen”. He ovat enkeleitä siksi, että ovat projektin kautta pelastuneet, säästyneet Elisan kohtalolta. Tekstien retoriikasta on tulkittavissa myös, että asema kiusattuna jo itsessään suo ihmiselle enkelin arvonimen. Siihen ei siis vaadita kuolemaa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että enkelin käsite on hyvin olennainen osa blogin ja muiden Elisa-tekstien retoriikkaa. Pelkkä projektin nimi lähettää kuulijalleen viestin: kyseessä ei ole kuka tahansa koulukiusattujen sanansaattaja, vaan jopa hengellinen, sekä uskonnolliseen että sekulaariseen enkeli- ja kuolemakäsitykseen sopiva hahmo. Elisan nimissä suojellaan muitakin enkeleitä: ”Ja joka suojaa sillon, ku ne siivet ei enää jaksa kantaa” (EB 1.3.2012). Elisan hahmoa ja kuolemaa voidaan kuitenkin tarkastella myös näkökulmasta, jossa enkelisyys ja kuolema ei ole hengellistä, ylevää tai pyhää, vaan visuaalista ja esteettistä. Tarkastelen siis seuraavaksi Elisaa niin sanotun naiskuoleman kontekstissa.

5.3 Naiskuolema

The death of a beautiful woman is, unquestionably, the most poetical topic in the world.
Edgar Allan Poe, "The Philosophy of Composition" (1846)

Kuollut nainen on läpi vuosisatojen ollut länsimaisessa taide- ja popkulttuurissa toistuva motiivi.³³ Tätä kuvastaa myös yllä lainattu yhdysvaltalaisrunoilija Edgar Allan Poen (1809—1849) ajatus naisen kuolemasta maailman runollisimpana aiheena. Naisen ruumis juonen sytykkeenä tai shokkielementtinä toistuu niin kirjallisuudessa, elokuvassa kuin televisiossakin. Bronfenin (1992, 3) mukaan naisruumiin ja naisen kuoleman esitys eurooppalaisessa taiteessa ja kulttuurissa yleistyi 1700—1800-luvuilla. Bronfen (1992, xi) toteaa, että tarinalliset ja visuaaliset kuoleman representaatiot edustavat kulttuuria, josta ne kumpuavat; koska nainen nähdään kulttuurillisesti toiseuden ruumiillistumana, voidaan asetelmaa hyödyntää kuoleman taiteellisessa esittämisessä. Kuolema, liian pelottava asia suoraan ilmaistavaksi, esitetään naisen eli kulttuurisen toisen ruumiin kautta, etäisyyden päästä. Tässä kontekstissa esitetty naisruumis ei koskaan ole pelkästään naisen itsensä oma. Se edustaa aina myös (maskuliinista) taiteilijaa ja katsojia, yleisöä: niitä, jotka naisen kuollessa jäävät eloon. (Bronfen 1992, xi.) Maskuliininen taiteilija/katsoja ja feminiininen kuollut on kuitenkin keinotekoinen jaottelu, joka esiintyy kulttuurisessa kuvastossa, ei niinkään todellisuudessa (Bronfen 1992, 65).

Elisa on täydellisen (nais)uhrin arkkityyppi: nuori, kaunis, viaton, rakastettu ja rakastava. Hänen tapauksestaan voidaan löytää jopa niin kutsutun kadonneen valkoisen naisen syndrooman³⁴ piirteitä sillä perusteella, että tapaus sai poikkeuksellisen runsaasti palstatilaa mediassa. Elisan kuoleman retoriikka peilaa monin tavoin yllä kuvattua naiskuoleman taiteellista esitystä. Tämä ei välttämättä ole tarkoituksellista; on mahdollista, että tekijän intentiona ei ole ollut esittää Elisaa osana kuolleiden naishahmojen vakiintunutta kaanonia. Kuolemakuvaston tulkinta sukupuolen kautta ei aina ole perusteltua, mutta Elisan tapauksessa retoriikka korostaa nimenomaan hänen tyttöyttään ja feminiiniseksi miellettyjä piirteitään ja ominaisuuksiaan. Elisaa on siis hyödyllistä tarkastella juuri naiskuoleman kontekstissa.

Kuten luvussa 5.1 kävi ilmi, Elisa on tyttömainen tyttö. Blogitekstien perusteella hänen kiinnostuksenkohteensa assosioituvat feminiinisyyteen³⁵: on prinsessaleikkiä (EB 9.12.2011),

³³ Naisen ruumista elokuvan kontekstissa käsittelee muun muassa Anu Silfverberg esseeteoksessaan *Sinut on nähty* (2021).

³⁴ Termiä (engl. *missing white woman syndrome*) käytetään kuvaamaan katoamistapauksia, joissa kadonnut on valkoinen, usein kaunis ja nuori nainen. Termin kehitti journalisti Gwen Ifill (1955—2016) vuonna 2004. Sen tarkoitus on korostaa näiden tapausten saamaa, usein muita tapauksia suurempaa mediahuomiota.

³⁵ On tietenkin selvää, ettei mekkojen ihasteleminen tai prinsessaleikki ole essentialistisesti feminiinistä tai välttämättä liity sukupuoleen ollenkaan. Blogin lukija on kuitenkin riippuvainen sen kertojien luomasta maailmankuvasta. Elisa-

mekkojen ihastelua (EB 12.12.2011) ja leipomista (EB 21.12.2011). Riikka mainitsee, että työllä on myös ”poikamainen puolensa, mutta mikään rämöpää Elisa ei koskaan ollut” (EB 11.12.2011). Poikamaisuuden yhdistäminen rämöpäisyyteen viittaa siihen, että Riikka ajattelee Elisan herkkyyden ja kiltteyden olevan poikamaisuuden ”vastakohta”, tyttömäisyys. Myös Elisan kauneuden jatkuva korostus tukee ajatusta hänen feminiinisyystään ja erityisesti siitä, että ihmiset hänen ympärillään näkevät hänet feminiinisenä. Näin ollen voidaan ajatella, että Elisan tyttöydellä ja tyttömäisyydellä on hänen henkilökuvassaan tärkeä rooli. Bronfenin (1992, 60) mukaan feminiinisyys nähdään yleistajuisesti niin, että Nainen (*Woman*) on kaiken elämän alkulähde ja hoivaaja. Hoivaavuus on myös Elisassa ilmeistä: hän pelastaa kastematoja (EB 3.12.2011) ja yrittää kaikin voimin suojella vaarin kalastamia kaloja (EB 13.12.2011).

Henkilöhahmon tulkinnan kannalta Elisaa määrittää perustavanlaatuisesti myös se, että lukija ei koskaan tapaa Elisaa elävänä. Lukijalle kaikki hänen tekemänsä, ajattelemansa ja tuntemansa kerrotaan ikään kuin toisen käden informaationa. Tarinan maailmassa Elisa on kuollut jo ennen kuin tarina alkaa. Henkilöhahmo rakentuu ainoastaan retrospektiivisesti, vanhempien kertoman ja kuoleman langettaman suodattimen kautta. Siksi kuoleman elementti itsessään on tarinan tarkastelussa välttämätöntä huomioida.

Koko Enkeli-Elisa-universumi saa alkunsa Elisan ruumiista, joka hautautuu peittoon vanhempien sängyssä. Bronfenin (1992, xi) ajatus kuollutta tarkkailevasta yleisöstä käy Elisan tapauksessa toteen. Yleisö ei koostu pelkästään blogin lukijoista ja tapauksen seuraajista. Myös Miksu, Riikka ja Vettenterä ovat osa sitä. Vanhempien blogi on itsessään kuoleman ja ruumiin retrospektiivistä tarkastelua. Myös medianäkyvyyden voidaan ajatella olevan tiedonvälityksen lisäksi kollektiivista ja julkista surutyötä. Koko Enkeli-Elisa-projekti on eräänlainen jälkikäteen kuoleman analyysi; Elisa on kuollut, ja eloon jäänyt yleisö monissa muodoissaan katselee ja arvioi häntä.

Ruumiin esittäminen kauniina ja haluttavana on osa naiskuoleman estetiikkaa (Bronfen 1992; Pedersen 2019). Enkeli-Elisan tapauksessa ruumiin estetisointi ilmenee esimerkiksi hautajaiskuvauksessa:

Me haluttiin pitää Elisan arkku auki viimeiseen asti. Siinä se oli, keskellä kirkkoa. Kaunis talvipäivä, kaunis kirkko, kaunis arkku ja enkelimäisen kaunis Elisa. Minun Elisani. Monet halusivat käydä hyvästelemäs Elisan vielä kerran. Monella oli mukana joku pikkuinen juttu - pääasiallisesti ne oli pikkuisia pehmoisia pupuja - ne oli Elisan juttu. Niitä oli Elisan vierellä monia, kun kansi viimein suljettiin. [...]

maailmassa vallitsevat hyvin perinteiset sukupuoliroolit: Miksu puhuu väkivallasta, saamistaan tappouhkauksista ja ”hakkaamisesta” (esim. EB 5.9.2011) rempseästi ja korostaa ”raavaan miehen” itkemisen poikkeuksellisuutta (EB 14.12.2011). Riikan tyyli taas on hillitympi. Hän kirjoittaa kirjakielellä ja viittaa esimerkiksi kalastamiseen nimenomaan miesten harrastuksena (EB 13.12.2011).

Jollakin tapaa jopa ruumis oli lohduttava ja kun se laskettiin maahan, ei jääny enää mitään. (EB 14.12.2011)

Avoimessa arkussa lepäävä Elisa on ”enkelimäisen kaunis”, enkelimäisyydessään kuin jo osittain taivaaseen siirtynyt hahmo. Bronfen (1992, 62) toteaa, että ihmisen kuoleman ja siihen väistämättä liittyvän ruumiin fyysisen hajoamisen peittämiseksi eurooppalaisessa kulttuurissa on tapana turvautua kauneuteen. Ruumiin hajoaminen, maatuminen, on pelottavaa; siksi ruumiiseen liitetään taiteessa puhtaus, eheys ja virheettömyys (Bronfen 1992, 62). Tämä pätee Miksun kuvaukseen hautajaisista. Siinä hän yhdistää ruumiiseen myös ”pikkuiset pehmoiset puput”, jotka jäävät Elisan vierelle arkkuun. Koska Elisa on nuori tyttö, jonka henkilökuvassa on haluttu korostaa lapsenomaista viattomuutta, ovat pehmopuput sopiva tapa ilmentää ruumiin puhtautta ja eheyttä.

Miksu myös käyttää tyttärestään omistusliitteistä fraasia ”Minun Elisani”. Tämän voi nähdä hyvin tyyppillisenä vanhemman tapana puhua lapsestaan, mutta siinä toistuu myös Bronfenin (1992, xi) esittämä ajatus siitä, ettei naisruumis ole pelkästään kuolleen naisen oma. Miksun mukaan ruumis on ”jollakin tapaa jopa lohduttava”, ja ruumiin laskeutuessa hautaan jäljelle ”ei jääny[t] enää mitään”. Retoriikan kautta rakentuu kuva, jossa Elisan ruumis on ikään kuin vanhempiensa omaisuutta. He pitävät siitä kiinni viimeiseen asti, sillä ruumis on lopulta viimeinen todellinen yhteys Elisaan.

Miksu kuvaa Elisan kuolinpäivää seuraavasti: ”Elisa kuoli helmikuussa. Kesken kireiden pakkaspäivien. Yhtenä päivänä mä tulin kotiin ja Elisa makasi sängyssä kääriytyneenä peittoon. Mä ajattelin, että se on kipeä, vaikka jotenkin musta tuntuu, että mä tiesin. Elisa oli ottanut ison kasan lääkkeitä” (EB 1.9.2011). Huomiota siitä, että Miksu ajatteli Elisan olevan vain kipeänä, voidaan tulkita usealla tavalla: on loogista ajatella, että vanhemman suojeleuvaisto estää ajattelemasta oman lapsen kuolleen. Toisaalta voidaan spekuloida, liittyykö huomio myös siihen, ettei Elisa näyttänyt kuolleelta. Hänen ruumiinsa ”hyvin säilyminen” olisi linjassa hautajaiskuvauksen kanssa (enkelimäinen kauneus). Kuten Bronfen (1992, xi) esittää, ruumiin estetoimisen kautta voidaan pyrkiä välttämään menetyksen lopullisuus. Elisan ruumis ei ole pelkästään kaunis, vaan kauneuden kautta myös etäännyttää itseään kuoleman brutaaliudesta. Se on lohduttava, enkelimäinen reliikki, jonka ollessa näköetäisyydellä ei kuolemakaan ole vielä todellinen.

Retrospektiivinen kuoleman tarkastelu pitää sisällään myös selitysten ja syiden etsimisen. Elisa kertoo tarinaansa ja valottaa syitä itsemurhaansa haudan takaa:

Pari viikkoa Elisan kuoleman jälkeen vaimo seiso i makuuhuoneen ovensuussa ja itki ihan hysteerisesti. Tietty niinä viikkoina ja nytkin vielä meillä itketään paljon, mutta se oli jotain muuta. Vaimolla oli käsissä Elisan päiväkirja ja sitä se oli lukenut. Päiväkirja oli täynnä

tuskaa, surua, ahdistusta ja hirveyttä mitä Elisan koulupäivät oli täynnä. (EB 1.9.2011)

Kuoleman jälkeen löytynyt päiväkirja paljastaa Elisan ”kaksoiselämän”, josta kukaan hänen ympärillään ei ole tiennyt mitään. Vanhemmat siteeraavat päiväkirjaa ja viittaavat siihen läpi blogin, ja teksti tekstiltä lukijalle piiryy kuva Elisan elämästä ja erityisesti hänen kokemuksistaan juuri ennen kuolemaa. Vanhemmat toistelevat miksi-kysymystä: ”Miksi? Se kysymys on paukuttanut mun päässä koko illan. [...] Nyt mä en kykene kuin kysymään, että miksi sun piti kuolla? Oliko se mun syy?” (EB 3.9.2011), ”[k]äytiin eilen Riikan kans Elisan haudalla. Se on jotenki aina se hetki, ku tekis mieli huutaa, et mikä järki, missä kohtuus, miks näin?” (EB 12.9.2011), ”[m]iksi? Miksi? Ja ennen kaikkea Miksi ihmismieli huutaa sitä miksi-kysymystä niin kovin? Miksi pitää tietää?” (EB 26.8.2011). Kuten aiemmin mainittu, he myös etsivät epätoivoisena vihjeitä Elisan kärsimyksestä ajalta kun hän vielä eli: ”Yritän muistaa. Yritän hakea sen muiston, jossa näkisin, että Elisalla oli paha mieli” (EB 1.2.2012), ”[m]iksi ei yhtä ainuttakaan sanaa, äiti, mun on paha olla?”³⁶ (EB 29.9.2011). Kuumeisesta etsinnästä huolimatta jälkikäteen avautuvaa vihjetä tai vastausta miksi-kysymykseen ei löydy. Päiväkirja tarjoaa selitystä: ”Vielä ihan viimeisinä päivinä Elisa kirjoitti, ettei halua kertoa minulle ja Miksulle asioita, koska ei halua pilata hyvää hetkeä. Ei halua rasittaa. Ei halua tehdä meitä surullisiksi” (EB 9.1.2012). Tämä ei kuitenkaan selitä sitä, miten tytär on onnistunut peittämään tunteensa niin täydellisesti: ”Miksi? Miten? Miten ihmeessä lapsi voi peittää sellaisen tunteen niin täysin?” (EB 1.2.2012). Elisan kyky olla kertomatta kärsimyksistään jää mysteeriksi.

Pedersen (2019, 27) esittää ajatuksen, jossa fiktiivisessä tarinassa mystisesti kuolleesta naisesta tulee elävien omaisuutta, kun nämä spekuloiivat kuolemaa ja antavat kuolleen yhä uusia, itse keksimiään merkityksiä.³⁷ Naisen ruumis toimii tarinan katalyyttinä, ja tarina rakentuu ikään kuin lopusta alkuun, kun kuolemalle etsitään selitystä, kaiken selittävää totuutta. Naisen on kuoltava, sillä tarina on riippuvainen hänen ruumiistaan. (Pedersen 2019, 27.) Ajatus mukailee Bronfenin (1992, xi) teoriaa ruumiin äärelle jäävästä yleisöstä. Myös Elisan tapauksessa voidaan ajatella, että kuolema on tarinalle välttämätön. Vastauksia kuoleman mysteeriiin ja miksi-kysymykseen eivät etsi vain Miksu ja Riikka, kuten yllä, vaan kaikki tapausta seuraavat ja koulukiusaamiskeskusteluun osallistuvat mediaa myöten. Elisa ilman enkeli-etuliitettä voisi kertoa kaikki vastaukset itse. Ainoa tapa, jolla hänen tarinansa voi rakentua sellaiseksi kuin se on, on kuolema.

³⁶ Tässä kohtaa Elisa rinnastuu jälleen johdannossa siteeratun ”The Disquieting Muses” -runon (Plath 1967) puhujaan. Elisa ei ilmeelläänkään paljasta kärsimystään äidilleen.

³⁷ Pedersenin (2019) artikkeli käsittelee *Twin Peaks* -kulttitelevisiosarjan keskushenkilöä Laura Palmeria, ehkäpä yhtä popkulttuurin tunnetuimmista televisioituista naisruumiista.

Kuten edellä on todettu, Elisa on ennen kaikkea temaattinen hahmo. Naiskuoleman määrittäminen Elisan hahmon temaattiseksi komponentiksi on kuitenkin ongelmallista, sillä Phelanin (1989) teoriassa temaattisuus on aina tarkoituksellista, tekijän valitsemaa. Elisan hahmon rakentamisessa ei tekstin tulkinnan perusteella ole tarkoituksellisesti hyödynnetty naiskuoleman retoriikkaa, vaan noudatettu sitä tiedostamatta. Naiskuolema ei ole yksi tarinan teemoista. Elisa vain asettuu aiempien estetisoidujen naisruumiiden jonon jatkoksi. Voidaan myös spekuloida, olisiko kuolemaa ympäröivä retoriikka erilaista, jos enkeli olisikin Elisan sijaan esimerkiksi Elias.

Naiskuolema on taiteellinen ja kulttuurinen kertauma, vakiintunut tapa kertoa jotain välikäden kautta. Elisan kuoleman retoriikassa keskitytään erityisesti ulkonäköön, kauneuteen ja enkelimäisyyteen. Enkeli-Elisa sekä kiinnittää huomion kuolemaan että ohjaa siitä pois päin. Elisa toimii proppina, motiivina tarinalle, ja toisaalta asettuu pehmusteeksi ihmisen ja kuoleman brutaaliuden väliin. Kuolema on vaikeasti lähestyttävä; Elisa ei ole.

5.4 Itsemurhan romantisointi

[...] and I see now that we store him up
year after year, old suicides
and I know at the news of your death
a terrible taste for it, like salt,
(And me,
me too.
And now, Sylvia,
you again
with death again,
that ride home
with our boy.)
Anne Sexton: "Sylvia's Death" (1966)

Itsemurha ei ole kirjallisuudessa ollut vaiettu aihe. Siitä on päinvastoin kirjoitettu paljon; yllä lainataan yhdysvaltalaisrunoilija Anne Sextonia (1928—1974), joka omistaa runon itsemurhan tehneelle ystävälleen, kanssarunoilija Sylvia Plathille (1932—1963). Sexton ja Plath käsittelevät kuolemaa ja itsemurhaa teksteissään runsaasti.³⁸ "Sylvia's Death" viittaa kuolemaan ikään kuin runon puhujan ja Sylvian yhteisenä: se on "our boy", kollektiivinen lemmikki, tuttu ja turvallinen. Vaikka runoa voidaan lukea kaipauksen sävyttämänä kunnianosoituksena ystävälle, on puhujassa havaittavissa myös katkeruutta:

Thief! —
how did you crawl into,
crawl down alone
into the death I wanted so badly and for so long,

³⁸ ks. esim. Sexton: "Wanting To Die", "Suicide Note" (1966); Plath: "Lady Lazarus", "Edge" (1965).

the death we said we both outgrew [...]
(Sexton, 1966)

Puhuja syyttää Sylviaa varkaaksi ("Thief!") ja näyttäytyy jopa pettyneenä, kun ystävä on kaivautunut yksin kuolemaan, jonka piti olla yhteinen. Sextonin puhuja on omistushaluinen itsemurhaa kohtaan: "the death I wanted so badly and for so long". Kuolema on jotakin haluttavaa, kaipuun ja tavoittelun kohde. Siinä missä Elisan kuolema on kaikkien yhteinen, kuten luvussa 5.3 esitettiin, "Sylvia's Death"-issa se kuuluu yksinomaan sen kokijalle ja haluajalle.

Myös itsemurhan romantisoinnista³⁹ kirjallisuudessa ja erityisesti mediassa on keskusteltu paljon. Sextonin ja Plathin lisäksi itsemurhakirjallisuus tuo mieleen saksalaisrunoilija Johann Wolfgang von Goethen (1749—1832) kirjeromaanin *Nuoren Wertherin kärsimykset* (*Die Leiden des jungen Werthers*, 1774). Romaani kertoo yksipuolisen rakkauden riuduttamasta nuoresta miehestä, joka päättyy lopulta tappamaan itsensä. Teoksen on väitetty aiheuttaneen itsemurha-aallon nuorten aikalaismiesten keskuudessa, mutta todisteita tällaisesta ei ole (ks. esim. Paperno 1997; Atkins 1949). Ilmiötä on kutsuttu nimellä Werther-efekti (ks. esim. Euregenas, 2012; Laukkala, 2020; Sisask & Värnik, 2012): kun itsemurhasta uutisoidaan tai kirjoitetaan yksityiskohtaisesti, ne leviävät ja lisääntyvät. Kopiointi-ilmiötä on havaittu runsaasti julkisuutta saaneiden itsemurhatapausten kohdalla (Sisask & Värnik 2012). Ilmiö on yleisempi silloin, kun itsemurhan tehnyt on julkisuuden henkilö tai nainen (Stack, 2005). Esimerkiksi Euregenas (European Regions Enforcing Actions Against Suicide, 2012) -projektin mediapaketti sekä Käypä hoito -suositus (Laukkala, 2020) neuvoo WHO:n (2014, ei enää saatavilla) mediaohjeistuksiin pohjaten karttamaan yksityiskohtaista kuvausta tekotavasta ja -paikasta. Ohjeistusta ei voi suoraan soveltaa fiktion, mutta sen perusteella voidaan tutkia, millaisten esitystapojen kautta itsemurha saattaa näyttäytyä romanttisena ja miksi.

Enkeli-Elisan tapauksen fakta-fiktio-rajapinnan poikkeuksellisuuden huomioon ottaen sitä voidaan tarkastella kriittisemmässä valossa kuin niin sanotusti tavallista romaania. Tapauksessa fiktiiviset, ensin todeksi luullut tekstit esitettiin mediassa faktoina, ja fiktiivinen itsemurha poiki lukuisia artikkeleita, joissa käsiteltiin aihetta sensaationhakuisesti. Siksi tapaukseen liittyvää tekstiaineistoa on perusteltua lukea itsemurhasta uutisoimisen journalistisiin ohjeisiin peilaten.

Itsemurha on Enkeli-Elisa-universumin merkittävin tapahtuma. Ilman sitä "enkeliä" ei olisi. Kuolema ja itsemurha esitetään tarinan maailmassa traagisuudestaan huolimatta kauniina ja romanttisena. Tätä puoltavat seuraavat seikat:

³⁹ Määrittelyn romantisoinnin tässä yhteydessä seuraavasti: kaunistella, ajatella todellista parempana, glorifioida, mystifioida.

1. itsemurha tuo ymmärrystä ja lohtua, jota menehtynyt henkilö ei elässään saanut
2. itsemurha esitetään täytenä yllätyksenä, jota kukaan ei voinut aavistaa, eikä sitä olisi voinut ehkäistä
3. itse teko kuvataan yksityiskohtaisesti ajankohtaa, tekotapaa ja paikkaa myöten
4. itsemurhan tehnyttä kuvataan kauniina ja enkelimäisenä.

Kohta 1 voidaan selittää yksinkertaisesti: koko Enkeli-Elisa-projekti tuo ymmärrystä ja lohtua Elisalle, joka ei sitä elässään saanut. Kuten edellä on mainittu, kymmenet tuhannet ihmiset kokoontuivat suremaan Elisaa muun muassa Facebook-ryhmässä (Nikkanen & Silfverberg, 2012a). Vanhempien blogi, *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirja ja Elisan saama mediahuomio ovat kaikki seurausta hänen itsemurhastaan. Lehtiotsikoissa toistuu surkutteleva, ymmärtäväinen sävy: ”Koulukiusatun Enkeli-Elisan koskettavasta tarinasta kirja” (Yle Häme 2012), ”Kuoliaaksi kiusattu Elisa” (Saroniemi 2012), ”Koululaisen päiväkirjoista selvisi itsemurhan syy” (MTV3 2012).

Otsikot viittaavat olennaisesti myös kohtaan 2: itsemurha esitetään täytenä yllätyksenä. Kuten tässä työssä on useasti noussut esille, Elisan kärsimys paljastuu kaikille vasta kuoleman jälkeen, päiväkirjan sivuilta. Blogissa Miksu kirjoittaa näin:

Elisan päiväkirjat ovat kuin argeologinen kaivos. Ensimmäisestä lukukerrasta en muista muuta kuin sen, että koin Elisan tunteet. Itkin. En saanut henkeä. Näin edes jollakin tasolla syyn miksi tyttöni teki sen minkä teki. Hänellä oli paha olla. Ja minä en nähnyt sitä. [...] meidän Enkelimme vain mätkähti kuolleen maahan, koska me emme nähneet hätää. (EB 9.1.2012)

Lainauksessa mielenkiintoista on myös se, että Miksu kertoo ”jollakin tasolla” ymmärtävänsä Elisan tekoa päiväkirjoja luettuaan. Vaikka lukija voi päätellä, että Miksu tarkoittaa kiusaamisen olleen niin rankkaa, että Elisan teko on ymmärrettävä, asettaa kommentti silti itsemurhan erilaiseen valoon. Se esitetään ainakin välillisesti ratkaisuna kärsimykseen. Juuri tätä kehoitetaan välttämään itsemurhasta kertoessa (Laukkala, 2020). Tekstissä toistuu myös enkeliretoriikka, jota käsiteltiin luvussa 5.2.

Elisan enkelimäistä kauneutta (kohta 4) ilmentäviä tekstejä käsiteltiin luvussa 5.3. Blogitekstissä, joka on otsikoitu ”Mistä lapsi oppii itsemurhan?” nousevat esille yllä listatut kohdat 1—3:

Mä olen miettinyt paljon, että kuinka pitkään Elisa oikeasti hautoi itsemurhaa? Olisi tietyllä tapaa lohdullista ajatella, että se oli vaan hetkellinen päähänpisto ja meidän paskalla tuurilla Elisa vaan onnistui sen toteuttamaan. Elisan päiväkirja tursuaa pahaa oloa pidemmältä ajalta. Miten ihmeessä me ei sitä

kyetty huomaamaan? Elisan tapa tappaa itsensä myös puhuu sen puolesta, ettei kyse ollut ihan yhden hetken jutusta. Elisan on täytynyt suunnitella ja valmistella kuolemaansa. Ette usko miten pahalta tuntuu ajatus, että se on tehnyt sitä ihan meidän silmien alla. Me ollaan istuttu joka ilta ruokapöydässä yhdessä. Mä olen toivottanut joka ilta hyvät yöt. Välillä ollaan istuttu aamukahvilla ja puhuttu suunnitelmia vapuksi ja seuraavalle kesälomalle. Ajattelikohan Elisa oikeesti silloin, ettei sitä enää kesällä olisi? (EB 5.9.2011)

Tekstissä toistuvat ymmärrys ja myötätunto (”Miten ihmeessä me ei sitä kyetty huomaamaan?”), yllätyksellisyys (”Ette usko miten pahalta tuntuu ajatus, että se on tehnyt sitä ihan meidän silmien alla”) ja tekoon liittyvät yksityiskohdat (”Elisan tapa tappaa itsensä”). Kuoleman yllätyksellisyyteen yhdistyy spekulointi teon suunnitelmallisuudesta, josta Miksun mukaan itsemurhatapa (lääkkeiden yliannostus) kertoo. ”Elisan on täytynyt suunnitella ja valmistella kuolemaansa” tukee väitettä sekä yllätyksellisyydestä että ymmärryksen tarjoamisesta kuoleman jälkeen. Miksu korostaa, ettei huomannut mitään, vaikka Elisa on punonut itsemurhasuunnitelmia aivan vanhempiensa ”silmiä alla”, ja toisaalta myös osoittaa ymmärtävänsä Elisan systemaattisuutta ja päättäväisyyttä itsemurhan suhteen. Lisäksi tekstissä on selkeän spekulatiivinen sävy: ”[ei] kyse ollut ihan yhden hetken jutusta”. Miksun kirjoitus vie huomion juuri siihen, mitä aiemmin kuvatut mediaohjeet kehottavat välttämään: itse tekoon ja sen yksityiskohtiin.

Itsemurhan ”oppimiseen” viitataan otsikon lisäksi tekstin alussa: ”Miten lapsi saa ajatuksen itsemurhasta ja osaa sen vielä tehdä?” (EB 5.9.2011). Sanavalinnasta ei tietenkään voi vetää suoria johtopäätöksiä, mutta se luo itsemurhaan selkeästi positiivisia mielleyhtymiä. Oppiminen ja osaaminen on onnistumista, oikein tekemistä⁴⁰: ”Elisa vaan onnistui sen toteuttamaan”. Retoriikka tekee väistämättä kuolemasta jotakin tavoiteltavaa. Miksun kirjoituksessa itsemurha on eräänlainen taito, temppu, jonka voi ”oppia”.

Blogiaineiston ulkopuolelta voidaan nostaa esille *Jonakin päivänä kaduttaa* -romaanin⁴¹ kuvaus hetkestä, kun Miksu, kirjan kertoja, löytää Elisan kuolleen:

Tyttö oli kaunis kuin enkeli. Oli aina ollut. Tummat hiukset valuivat pitkin valkoista ihoa. Peitto oli vedetty korviin asti. Tyttö oli pienellä kippuralla, ihan kuten aina nukkuessaan. [...] Iho oli lunta. Huulet valkoiset kuin vasta ostetun värityskirjan sivu. (Vettenterä 2012, 11)

⁴⁰ Kuolemassa ”onnistuminen” rinnastuu mielenkiintoisesti yhteen Plathin tunnetuimmista runoista. ”Lady Lazarus” (1965) viittaa kuolemiseen taiteena ja taitona: ”Dying / Is an art, like everything else. / I do it exceptionally well. / I do it so it feels like hell. / I do it so it feels real. / I guess you could say I’ve a call.”

⁴¹ Itsemurhakuvausta tarkastellessa on huomioitava, että *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirjaan on liitetty maininta tarinan (osittaisesta) fiktiivisyydestä. Se ei ole siis yhtä vahva osa median hyödyntämää Elisa-narratiivia kuin vanhempien blogi. Kirjan kuvaus Elisan kuolemasta kuitenkin mukaillee blogissa kerrottua, ja kokonaisuuden huomioiden voidaan ajatella, että blogin tunteva lukija olettaa myös kirjan kuolinhetkikuvauksen olevan faktaa. Kirjan maailma ja blogin maailma eivät ole selkeästi erilliset missään vaiheessa.

Tilanne esitetään lukijalle visualisoiden, kuvana. Elisan ulkonäkö on tärkeä osa sitä: tummien hiusten ja valkoisen ihon kontrasti, kalvenneet huulet, pienuus ja sirous. Kieli on runollista värityskirja-, enkeli- ja lumivertauskuvineen. Vaikka Elisa ei varsinaisesti ole julkisuuden henkilö, on hänen asemansa projektin ja tarinan keskushenkilönä ja sitä kautta mediassa hyvin näkyvänä poikkeuksellinen. Elisan itsemurhaan liittyvä retoriikka ei ole merkityksetöntä, sillä tapauksella oli tavallista laajempi yleisö. Asiaa voidaan tarkastella jälleen myös kokemuskertomukseen (luku 3) peilaten; tapauksen faktat (esimerkiksi itsemurhan todelliset seuraukset ja sen lopullisuus) hämärtyvät, kun huomio keskittyy tunteita herättävään, persoonalliseen päähenkilöön.

Yksityiskohtainen, estetisoiva kuvailu liittyy itsemurhaan jälleen jopa positiivisia mielikuvia. Elisan ruumis on kaunis ja helposti lähestyttävä karmivan tai groteskin sijaan.⁴² Miksun kuvaus tilanteesta toistaa jälleen luvussa 5.3 esiin nousutta ruumiin estetisoinnin ”hyötyä”, kun pelottava kuolema verhotaan kauneuteen. Elisan itsemurha ei tee hänestä pelkästään ruumista, vaan jonkinlaisen kuolleen ja elävän välimuodon, joka on samaan aikaan aktiivinen ja staattinen: Hän on kuolleenakin kuten ”aina nukkuessaan”, hiukset ”valuvat” kuin kammattuna ja peitto on aseteltu halutulla tavalla. Toisaalta hän nukkuu ”enkelinä” ikuista unta ja on ”mätkähtänyt kuolleena maahan” tahdosta riippumatta.

Itsemurha on Elisan tapauksessa ikään kuin vähemmän lopullinen myös siksi, että hänen tarinansa ”elää” Elisa-projektin kautta. Jo projektin varhaisessa vaiheessa Miksu kirjoittaa: ”Minttiksen sanat on vaan kuvittelu, mutta silti niissä herää ikävä, joka saa miettimään, että mitä tästä tulee. Iso ikävä. Vaikka eihän se oikeasti nukukaan. Elisa on kaikkialla” (EB 26.8.2011), ”[m]ä taidan kävellä vielä iltalenkin haudalle. Vaikka eihän sillä paikalla ole väliä. Sä olet läsnä kaikkialla. Sä olet mun mukana missä vaan” (EB 3.9.2011). Kuolemaa pehmentävä ja estetisoiva retoriikka yhdistettynä kollektiiviseen surun ilmaisuun ja blogissa jaettuihin Elisa-muisteluihin (luku 5.1) luo mielikuvan, että Elisa on yhä läsnä, jonkinlainen aktiivinen muisto, joka ottaa vastaan ymmärryksen, jonka hänen kuolemansa on synnyttänyt.

Elisan kuoleman ”epälopullisuus” ilmenee myös Vettenterän eli ”Minttiksen” hahmon⁴³ kautta. Tarinakokonaisuudessa Miksu ottaa yhteyttä Minttikseen, entiseen kiusattuunsa, ja he alkavat yhdessä Riikan kanssa työstää Elisa-projektia. Miksu ja Minttis keskustelevat yhteisistä menneisyyden kokemuksistaan ja vanhat kaunat annetaan anteeksi (ks. esim. EB 2.2.2011, EB 4.9.2011, *Jonakin päivänä kaduttaa*). Miksun mukaan Minttis on paras ihminen

⁴² En tarkoita tällä sitä, että ruumiin kuvaus epämiellyttävänä tekisi itsemurhasta vähemmän ”houkuttelevan” tai toimisi vastuullisen uutisoinnin välineenä. Ruumiin ja kuoleman estetisointi kuitenkin liittyy olennaisesti luvussa 5.3 kuvattuun naiskuoleman kulttuuriseen merkitykseen ja Enkeli-Elisan retoriikkaan ylipäätään.

⁴³ Hahmon tulkimisesta haasteellista tekee tietenkin se, että Vettenterä on todellinen ihminen ja blogin kirjoittaja. Enkeli-Elisa-universumissa hän on kuitenkin yhtä lailla hahmo kuin Miksu, Riikka ja Elisa.

edustamaan Elisaa, sillä tällä on kokemusta koulukiusaamisesta ja siitä, mitä Elisa on kokenut (EB 3.9.2011).

Läpi blogitekstien Miksu liittää Elisan ja Minttiksen yhteen eri tavoin:

Mun täytyy myöntää, et mua pelotti tavata Minttis. Mä muistin hyvin sen jutut ja mietin, et millainen ihminen mua olis vastassa. Mut Minttis näytti, et toiset vaan selvi. Vaan kun mä valitettavasti jouduin näkeen senkin, et kaikki ei selvi. (EB 4.9.2011)

Vaan en mä silti ymmärrä. Toi Minttiksen kiusaaja on tehnyt tota jo tosi pitkään. Oikeesti pitkään. (EB 2.9.2011)

Sit puhelin soi. Piene hetken mä oikeesti ajattelin, et nyt se soittaa. Se on myöhäs tai pyytää hakemaan jostain. Onhan siel hitonmoinen pakkanenki. Mut sit mä katoin puhelinta ja näin kuka se on. Se oli Minttis. [...] Yks kaks, kesken mun ja Minttiksen puhelun, mä näin silmissäni sellaisen kuvan Elisasta. (EB 2.2.2012)

Ja sit mä tajusin miten kovin mä toivoisin, et joku vois ees hetken kantaa meitä kaikkia läpi tän mitä me eletään. *Mua, Riikkaa ja sitä hymyä siellä puhelimessa.* [...] *Kiitos Minttis. Kiitos, ku oot.* (EB 2.2.2012, kursivoitu osa poistettu; poimittu arkistoversiosta)

Tekstit asettavat Elisan ja Minttiksen rinnakkain: molemmilla on päivittäistä elämää piinaavia kiusaajia, molemmat ovat kokeneet saman kouluaikejen helvetin, mutta vain toinen selvisi kärsimyksen läpi. Lisäksi Miksu liittää Minttiksen osaksi perhettään. Hän, Riikka ja Minttis ovat yksikkö, yhdessä toimiva ”me”: ”Me halutaan, et puhutaan meidän asiasta, ei meistä” (EB 2.2.2012). Tässäkin mielessä Minttis näyttäytyy eräänlaisena Elisan korvikkeena.

Minttikseen liitetään blogissa rohkeuden ja selviytymisen retoriikka:

Ookei, Minttis kirjoitti ekan lastenkirjansa masennuksesta. Teki vielä niin erikoisen ratkaisun, et kirjoitti masennuksesta lapsille. Se oli msuta hieno teko, mut se ei ilmeisesti kaikille sopinut. (EB 3.9.2011, poistettu; poimittu arkistoversiosta)

Mulle Minttis on aina selviytyjä. Mä en ollu niitä pahimpia kiusaajia, mut mä olin mukana. Mä tiedän, et Minttiksellä oli kovaa koulus ja kovaa sen jälkeenkin, mut nyt se loistaa. Mä oon tutustunu moneen Minttiksen kaveriin ja kaikki on samaa mieltä. (EB 15.12.2011, poistettu; poimittu arkistoversiosta)

Miksun kuvaus Minttiksestä ”selviytyjänä” tekee Elisasta selviytyjän vastakohdan. Tämä näkyy erityisesti blogista myöhemmin poistetussa ”Pyyntö medialle” -osiossa:

Siksi olenkin esittänyt Minttiksellä pyynnön, jonka tiedän olevan suunnattoman iso. Olen pyytänyt häneltä, että hän kirjan kirjoittajana voisi myös edustaa Elisaa. Minttis on ihminen, joka selvisi siitä mistä Elisa ei. Minttis tietää mitä on olla rankasti

koulukiusattu ja minä olen osasyllinen siihen. (EB [ei päiväystä], ”Pyyntö medialle”, poistettu; poimittu arkistoversiosta)

Miksu ilmaisee asian konkreettisesti toteamalla, että ”Minttis on ihminen, joka selvisi siitä mistä Elisa ei”. Lukijalle muodostuu mielikuva, että Elisan tarinaa on valittu kertomaan joku, joka on eräänlainen versio Elisasta itsestään. Elisa ”elää” Minttiksen hahmon kautta. Minttis kirjoittaa asiaan liittyen myös omassa blogissaan:

Vaan kun toisaalta haluaisin uskoa, että Elisan tapauksessa kyse ei nyt ole siitä, että saisimme aikaan mitään itsemurhan ihannointia tai vinkejä siitä, että näinkin voi asiat ratkaista vaan enemmänkin juuri päinvastoin. Miksun ja Riikan kirjoitukset näyttävät kiusatuille sen puolen, että tätä tuskaa ei kannata rakkailleen aiheuttaa ja Elisan tarina taas toivottavasti havahduttaa edes jonkun kiusajaan tajuamaan miten rankat voivat olla seuraukset. (minttis.com, ”Enkeli-Elisa 45min-ohjelmassa”, 27.2.2012, poistettu; poimittu arkistoversiosta)

Esille nousee erityisesti kiusatuille suunnattu viesti siitä, että ”tätä tuskaa ei kannata rakkailleen aiheuttaa”. Viestin voi tulkita olevan suoraan suunnattu Elisalle, sillä se viittaa nimenomaan hänen vanhempiansa tuskaan. Tekstissä Minttis on se, joka ei ole aiheuttanut tätä tuskaa, ja Elisa se, joka on. Elisa ja Minttis ovat saman tarinan vastapuolet; Minttis on Miksulle kuin todiste siitä, että Elisan tilanteesta olisi voinut päästä pois elävänä.

Bronfen (1992, 63) esittää myös kysymyksen, voiko rakkaan kuolemalla olla eräänlainen kaksoismerkitys: onko sen käsittely todellisuudessa vain ”korvike” tai ”sijainen” (*substitute figure*) oman kuoleman käsittelylle. Miksu pohtii blogissa itsemurhaa: ”Mun lapseni tappo itsensä, miks mä en vois tehdä sitä kans”, ”En olis ikinä uskonu, et henkinen tuska voi olla niin kamalaa, et sitä alkaa toivoa kuolemaansa. Vaan nyt mä tiedän, et niinkin voi käydä” (EB 7.9.2011). Miksun kirjoituksissa vaikuttaa kuitenkin olevan lähinnä kyse lapsen kuoleman aiheuttamasta masennuksesta ja kaipuusta Elisan luokse. Korvikeajatus toteutuu siis ainoastaan Minttiksen hahmossa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että vaikkei Enkeli-Elisan tapauksessa itsemurhaa suoraan tarjota ratkaisuksi, löytyy tarinan muodostavista teksteistä runsaasti itsemurhaa romantisoivia piirteitä. Kuolema estetisoidaan vaivihkaa, retoriikan ja ulkokirjallisen tason (median) kautta. Itsemurha esitetään ymmärrettävänä tekona, jolla on myös positiivisia seurauksia. Itsemurhan tehnyt saa kuoleman jälkeen ymmärrystä ja sympatiaa, ja hänen kuolemaa edeltävät tekonsa, kuten kärsimyksen piilottaminen, näyttäytyvät entistä jalompina. Toisaalta Minttiksen hahmo toimii vaihtoehtona Elisan ratkaisulle ja näyttää, että selviäminen olisi voinut olla

mahdollista. Wertherin sijaan voitaisiin ehkäpä puhua Elisa-efektistä: itsemurhan tehneestä tulee eräänlainen mystinen enkeli.

6. Empatia

Kuten luvuissa 3 ja 5 tuli esille, tunteisiin vetoaminen on olennainen osa Enkeli-Elisa-universumia ja blogin retoriikkaa. Kokemuskertomuksellisuuden lisäksi blogitekstien tunnesisältöä voidaan tarkastella kirjallisen empatian kontekstissa. Koska tunteiden herättämistä yksittäisin retorisin keinoin käsiteltiin jo luvuissa 3 ja 5, keskitytään tässä luvussa käytännön asioihin: yhteisöön ja siihen, mitä konkreettista Enkeli-Elisan tarina mahdollisesti synnytti. Nämä asiat ovat olennaisesti kytköksissä juuri empatiaan.

Länsimaisessa ajattelussa empatialla on pitkä historia. Käsitteellisesti se pohjautuu antiikin kreikkalaisten määritelmään sympatiasta, ”yhteisestä kärsimyksestä” (*sumpatheia*) (Hammond & Sue 2014, 2). Ennen empatia-käsitteen syntyä 1800-luvun länsimaisessa filosofiassa puhuttiin *fellow-feelingistä*, jonka voi kääntää esimerkiksi myötätunnoksi tai yhdessä tuntemiseksi (Hammond & Sue 2014, 3). Sympatian ja empatian käsitteet erotettiin toisistaan vasta myöhemmin (ks. esim. Jaén 2014, 190). Sympatia kiinnosti 1800-luvun alun kirjailijoita ja ajattelijoita laajalti, ja siitä ammennettiin myös kaunokirjallisuudessa (Hammond & Sue 2014, 3). Empatian käsite vakiintui 1900-luvun alussa; merkitys kuitenkin erosi tämänpäiväisestä ja liittyi pitkälti vain taiteen herättämiin tunteisiin. Termin pohjana toimi saksankielinen *Einfühlung* (kirjaimellisesti *in-feeling*). (Hammond & Sue 2014, 5.)

Empatiaa kirjallisuuden kontekstissa on tutkinut esimerkiksi Suzanne Keen (2007, 2014). Keen (2007, 3) tarkastelee lukemisen, altruismin (eli pyyteettömän ja muita hyödyttävän toiminnan) ja empatian suhdetta ja kyseenalaistaa erityisesti väitteen kirjallisuuden herättämän empatian realisoitumisesta empatiaksi todellisia ihmisiä kohtaan. Kirjallisuuden empatiaa lisäävistä vaikutuksista onkin keskusteltu ja kiisteltu runsaasti. Väitteellä on kirjallisuuden kuluttajien ja tutkijoiden keskuudessa useita nimekkäitä puoltajia: Keen (2007, 8) mainitsee muun muassa filosofi Martha Nussbaumin ja kirjailija-professori Azar Nafisin. Keenin (2014, 24) mukaan tutkimukset, jotka vetävät kausaalisuhteita kirjallisuuden herättämän empatian ja prososiaalisen toiminnan eli hyvänteckemisen välille, jättävät virheellisesti huomioitta olosuhteet. Kirjallisuuden kuluttaminen muiden ihmisten seurassa voi jo itsessään olla prososiaalisuutta edistävä teko. Tällöin kirjallisuuden herättämän empatian painoarvo tutkimuksessa on kyseenalainen. (Keen 2014, 24.)

Enkeli-Elisan tapauksessa empatialla on merkittävä rooli. Kuten edellä on käynyt ilmi, Vettenterän mukaan projektilla haluttiin herättää keskustelua ja taistelutahtoa toimia kiusaamista vastaan. Kuten mainittu, blogissakin Miksu kirjoittaa: ”Me haluttiin puhua. Me haluttiin herättää. Me haluttiin, et joku enkeli voisi pelastua” (EB 23.3.2012). Elisa-projektin tavoitteena oli tekijän mukaan alun alkaen johtaa nimenomaan käytännön toimintaan, mikä käy ilmi muun muassa

esitutkimateriaalista (Kanta-Hämeen poliisilaitos 2012). Elisan oli tarkoitus olla kiusattujen suojelusenkeli, blogin haluttiin osallistavan tapauksen seuraajia ja tarinan piti saada sekä kiusatut että kiusaajat ajattelemaan tekojensa seurauksia. Blogissa vedottiin kollektiiviseen muutokseen, jonka tapausta seuranneet voisivat yhdessä saada aikaan. Käytännön asioista siis oli paljon puhetta, mutta tarkasteltavaksi jää, johtiko empatia lopulta konkreettiseen muutokseen. Käsittelen seuraavaksi kirjallisen empatian potentiaalia muuttua toiminnaksi. Tarkastelen ensin yhteisöön vetoamista retoriikan keinoin ja sen yhteyttä empatia-altruismi-ajatuksen (Keen 2007, 22), eli kysymykseen siitä, lisääkö kirjallisuus empatiaa ja sitä kautta prososiaalista toimintaa. Lopuksi käyn läpi, millaisia käytännön vaikutuksia Enkeli-Elisan tapauksella todella oli.

6.1 Yhteisö ja empatia-altruismi

Vanhempien blogissa yhteishenkeen ja jonkinlaiseen joukkovoimaan perustuvaa yhteisöä rakennetaan ja siihen vedotaan retoriikan avulla. Muistelemisen ja omien tunteidensa jakamisen lisäksi Miksu ja Riikka kehottavat lukijoita suoraan toimintaan. Empatiaa tarkastellessa on syytä ottaa huomioon tapauksen eri yleisömallit, joita käsiteltiin luvussa 4. Käytännön toimiin liittyvä vetoaminen ja keskustelu blogissa koskee erityisesti tapauksen alkuperäistä yhteisöä, jolla ei vielä ollut tietoa Elisan fiktiivisyydestä. Epäilyjen noustessa keskustelu siirtyi suureksi osaksi koskemaan Vettenterää ja todisteita Elisan olemassaolosta, kuten Vettenteräkin toteaa (Kanta-Hämeen poliisilaitos 2012). Toisaalta tarinan todenperäisysepäilyjen herättämä kysymys siitä, pyhittääkö tarkoitus keinot, liittyy suoraan myös empatiaan, sillä yksi Elisa-projektin ”keinoista” oli juuri empatiaan vetoaminen.

Vanhempien blogissa yhteisöllisyys toimii monin tavoin. Miksu ja Riikka käyvät eräänlaista vuoropuhelua blogin lukijoiden ja tapausta seuranneiden kanssa, ja lisäksi blogikirjoituksissa jaetaan oletettavasti lukijoiden lähettämiä⁴⁴ viestejä, kommentteja ja kiusaamistarinoita. Lukijat kommentoivat Miksun ja Riikan kirjoituksiin Elisaa surren ja voimaa toivottaen:

Osanottoni teille ja kiitos siitä että yritätte, että välitätte niistäkin kiusatuista, joita ette edes tunne. Toivon, että joku itsemurhaa hautova nuori löytää tämän blogin ja tulee toisiin aatoksiin, sekä itsensä että vanhempiensa takia. (kommentti EB 9.1.2012, poistettu; poimittu arkistoversiosta)

⁴⁴ Blogin kommentit ovat nimimerkin takana, joten mahdollisuutta varmistaa lähettäjän henkilöllisyyttä ei ole. Tämän tutkimuksen kirjoitushetkellä saatavilla olevasta blogiversiosta kommentit ja kommentointimahdollisuus on poistettu, mutta osa niistä on mahdollista lukea Internet-arkistotyökalun avulla.

Kiitos blogista, kiitos tunteiden jaoista! Voimia jatkaa tärkeää työtä
<3 (kommentti EB 9.1.2012, poistettu; poimittu arkistoversiosta)

Lisäksi monet lukijat kertovat kommenttikentässä omien läheistensä itsemurhista (esim. EB 17.10.2011, poistettu) ja myötäelävät vanhempien tuskaa.

Yksi blogissa toistuva retorinen keino on ”verkko”: ”On kulkenut niin monta hyvää viestiä, punottu nii monta narua siihe verkkoon ettei sitä usko” (EB 11.2.2012), ”[p]unotaan yhdessä välittämisen verkko, jonka läpi yksikään enkeli ei enää putoa” (EB 12.12.2011), ”[j]a punokaa meidän kans tää verkko” (EB 7.2.2012). Myös Facebook-ryhmän otsikko on ”Välittämisen verkko”. Verkolla vanhemmat viittaavat Enkeli-Elisan synnyttämään yhteisöön, joka taistelee ja toimii koulukiusaamista vastaan. Koulukiusatut ovat enkeleitä, jotka joko jäävät kiinni ”verkkoon” ja pelastuvat, tai putoavat siitä läpi kuten Elisa.

”Verkon” toimivuutta ja tärkeyttä painotetaan erityisesti blogimerkinnässä ”Viestejä elävästä elämästä” (9.2.2012), jossa Riikka käsittelee erästä ”Elisaa koskien tullutta viestiä”. Viestissä nimimerkki ”Tyttö” kertoo pitkästä koulukiusaamishistoriastaan ja kamppailustaan itsetuhoisten ajatusten kanssa. ”Tyttö” on löytänyt Elisa-projektin, lukenut vanhempien kirjoituksia ja lopettanut itsetuhoisen käytöksen:

Sinä päivänä pikku enkeli- Elisa pelasti mut. Mä ensimmäistä kertaa elämässäni ymmärsin, että mä en ole yksin. En tuntenut Elisaa, enkä tunne teitäkään, mutta olette pelastaneet minut. Muutama päivä kaiken tämän blogin lukemisen jälkeen kerroin äidilleni. Kerroin sen kaiken, kuinka pahalta tuntuu ja kuinka joskus haluaisin pois. Sinä päivänä lopetin viiltelyn. Toivon iltaisin, että Elisa katselee taivaasta ja hymyilee, sillä hänen tarinansa on pelastanut mut. [...] Mä halusin kertoa teille mun tarinan, koska tiedän miltä se tuntuu, mun näkökulmasta, mutta vielä tärkeemmin halusin muistuttaa teitä siitä, että kaikki tämä työ jota olette tehneet levittääksenne Elisan muistoa ja tarinaa, on pelastaneet mut. (EB 9.2.2012)

”Tytön” viesti on blogissa ikään kuin todisteena siitä, että ”verkko” on todella toiminut, ja että Elisan tarinalla on voimaa vaikuttaa konkreettisesti. Viesti ilmentää empatian hyödyntämistä kahdella eri tasolla: viestin lähettäjä on kokenut empatiaa Elisan vanhempia kohtaan ja muuttanut omaa toimintaansa sen takia, ja toisaalta viestin jakaminen vanhempien blogissa pyrkii lisäämään lukijoiden empatiaa ja halua toimia hyvän asian puolesta.

Huomionarvoista on myös, että blogissa runsaasti käytetty enkeli- ja verkkoretoriikka toistuu ”Tytön” viestissä. ”Ainut mitä mä enää toivoisin, on että Elisa ja kaikki muut enkelit jotka ovat tippuneet, olisivat uskaltaneet kertoa ja kuulla ne sanat jotka mä olen oppinut; me selvitään tästä yhdessä” (EB 9.2.2012). Voidaan olettaa, että blogissa usein toistuvien sanojen ja fraasien

tarttumisen uskolliselle lukijalle on mahdollista. Tapauskokonaisuuden huomioon ottaen ”Tytön” viesti herättää kuitenkin myös epäilyksen siitä, onko se todella ulkopuolisen henkilön kirjoittama. Kirjalliset tehokeinot, kuten toisto, sekä tietyt sanavalinnat, kuten tekstissä neljä kertaa esiintyvä ”pelastaminen”, mukailevat blogin kirjoitustyyliä. Riikan saatesanat ”Tytön” viestille noudattavat samaa kaavaa: ”Me teimme sen. Verkko on jo niin vahva, että saimme yhden enkelin kiinni. [...] Todellisuudessa olemme saaneet muitakin vastaavan sisällön viestejä. Punotaan rakkaat ihmiset lisää. Me pelastamme nyt oikeasti niitä ihmishenkiä” (EB 9.2.2012). Verkko- ja enkeliretoriikkaa käyttää myös nimimerkki ”Toisen tarina”, joka kommentoi blogikirjoitukseen ”Miten ottaa nuori kiinni?”: ”Jos edes jollakulla olisi ollut voimaa nousta kiusaajia vastaan, ehkä silloin tämän ystäväniäkään ei olisi tarvinnut käydä pohjalla, ja ehkä hän olisi vielä täällä. [...] Niin kuin Elisankin pitäisi olla. Tehdään yhdessä välittämisen verkosta totta!” (kommentti EB 9.1.2012, poistettu; poimittu arkistoversiosta).

Retoriikka pyrkii vetoamaan yhteisöön ja toimintatahtoon. Riikan toteamus ”[m]e pelastamme nyt oikeasti niitä ihmishenkiä” osoittaa suoraan lukijaan: on olemassa ”me”, yhdessä toimiva yksikkö, jonka toiminnalla on käytännön merkitystä. Samalla hengenpelastamisajatus indikoi, että ilman yhteistoimintaa sen kohteena olevat ihmiset kuolisivat. Lukija pääsee osaksi niin pelastajien kuin pelastettujenkin joukkoa: ”Me selvitään. Selviäthän säkin?” (EB 6.2.2012). Lukijan suora puhuttelu (”me”, ”sä”) ei pelkästään yhdistä tätä ryhmään, vaan kehottaa lukijaa myös tarkastelemaan omia, ehkäpä Elisän tai vanhempien tilannetta muistuttavia kokemuksiaan tai muistojaan. Leaken (2014, 177) mukaan empatia ei vaadikaan sitä, että empatian kokija kokee saman tunteen kuin empatian kohde, vaan sitä, että kokija hyödyntää omia aiempia emotionaalisia kokemuksiaan ymmärtääkseen toisen vastaavia.

”Tytön” viestiin viitataan suorana seuraamuksena Elisa-projektista: ”saimme yhden enkelin kiinni”. Blogiin tulleita viestejä ja ”Tytön” tarinaa ei voida todistaa oikeiksi, mutta lukijalle niistä muodostuu kokonaiskuva, jossa jo useampi ihminen on ”pelastunut” projektin ansiosta. Tämä on todennäköisesti lisännyt projektin uskottavuutta ja kannustanut lukijoita jatkamaan ja laajentamaan koulukiusaamisen vastaista keskustelua ja toimintaa. Vanhempien blogi pyrkii ylläpitämään voimakasta me-henkeä, jonka vallitessa lukija voi tuntea osallistuvansa ja olevansa tärkeä.

Voidaan ajatella, että Elisän tapauksessa seuraajien ja lukijoiden empatiaan saattoi vaikuttaa niin kutsuttu identifioitu uhri -efekti (*identifiable victim effect*). Kyseessä on psykologinen ilmiö, jossa ihminen on alttiimpi tarjoamaan apua yksittäiselle, identifioidulle ihmiselle kuin kasvottomalle ryhmälle, vaikka avun tarve olisi sama (Harrison 2014, 137; Jenni & Loewenstein 1997, 235). Efekti perustuu siihen, että itseä ei ole mahdollista kuvitella kasvottoman ryhmän

tilalle, kun taas yksittäiseen, muista erotettuun ihmiseen on mahdollista samastua (Harrison 2014, 137). Elisan tapauksessa uhri ei ole pelkästään identifioitu, vaan persoonallinen ja inhimillinen hahmo, jonka mieltymyksistä ja elämästä lukija tietää paljon, ja jota lukija voi kutsua tuttavallisesti etunimellä. Kun uhri nähdään etäisen sijaan ”tuttuna”, tulee hänen pelastamisestaan (tai Elisan tapauksessa muistamisesta) tärkeämpää (Jenni & Loewenstein 1997, 237).

6.2 Käytännön asioita

Kysymys kirjallisuuden herättämän empatian realisoitumisesta toiminnaksi on Enkeli-Elisassa keskeinen. Tärkein seikka, jolla Elisan vanhempien julkisuudesta kieltäytymistä ja koko projektia perusteltiin, oli se, että keskustelu pysyisi itse asiassa eli koulukiusaamisessa ja voisi johtaa toimintaan. Miksu kirjoittaa: ”Me halutaan, et puhutaan meidän asiasta, ei meistä” (EB 2.2.2012). Asiaan viitataan myös blogista myöhemmin poistetussa Pyyntö medialle -osiossa: ”Nostaisimme esille aiheen, josta ei juurikaan puhuta ja herättäisimme keskustelun siitä kamalimmasta lopusta, jonka koulukiusaaminen voi saada” (ei päiväystä). Kuten edellä on mainittu, tekijän tärkein intentio oli hänen omien sanojensa mukaan koulukiusaamisen vakavuuden tuominen esille ja siitä keskusteleminen. Jäljelle jää kysymys siitä, kuinka suuri empatian voima lopulta oli. Johtiko projekti toimintaan?

Yksiselitteistä vastausta kysymykseen ei ole, mutta yksittäisiä käytännön seuraamuksia voidaan tarkastella. Kuten edellä on todettu, Facebook-ryhmässä keskustelua kävi tai sitä seurasi parhaimmillaan 40 000 ihmistä kesällä 2012 (Nikkanen & Silfverberg 2012a). Lisäksi asian tiimoilta viestiteltiin monilla muilla keskustelupalstoilla ja siitä uutisoitiin erittäin laajasti. Koulukiusaamisesta siis kiistatta keskusteltiin. Joulukuussa 2012 perustettiin adressi, ”Enkeli-Elisa kouluihin”, joka keräsi 3774 allekirjoitusta.⁴⁵ Adressissa todetaan seuraavasti:

[...] on noussut esille ajatus, että tämä on tarina, joka jokaisen nuoren ja aikuisen pitäisi kuulla. Moni on toivonut, että Elisan tarina saataisiin tavalla tai toisella kouluihin käsiteltäväksi, jotta nuoret tajuaisivat. Toisaalta sen miten pitkät jäljet kiusaamisella voisi olla ja toisaalta sen miten tärkeää on puhua tunteistaan.
(adressit.com)

Adressit.com-sivustolla käydyssä keskustelussa surraan Elisan kohtaloa ja ehdotetaan esimerkiksi *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirjan luetuttamista äidinkielen tunneilla. Nimimerkki ”kiusattu itsekin” toteaa, että ”[t]ositarina voisi avata oppilaiden silmiä paljon paremmin kuin joku valistaminen ja saarnaaminen” (adressit.com, 2012). Varsinaista konkreettista tavoitetta adressilla ei kuitenkaan

⁴⁵ Viimeinen allekirjoitus on kirjattu 2.4.2014. Adressi on sittemmin suljettu.

ollut, eikä se kerännyt merkittävää huomiota tai allekirjoitusmäärää.

Jonakin päivänä kaduttaa -kirjaa sen sijaan käsiteltiin useissa lehtijutuissa (ks. esim. Kononen 2012; MTV3 2012), ja Kuukausiliitteen artikkelin jälkeen kirjan markkinointiin liittyen aloitettiin esitutkinta. Kuulustelupöytäkirjassa Vettenterän todetaan saaneen kirjan myynnistä 2000 euroa voittoa (Kanta-Hämeen poliisilaitos, 2012). Kirjanmyynti on siis ollut esimerkiksi vuoden 2012 bestsellereihin (Kustannusyhdistys 2024) suhteutettuna vähäistä.⁴⁶ Esitutkinta lopetettiin, sillä Vettenterän ei nähty hyötynneen toiminnastaan taloudellisesti.

Nikkasen ja Silfverbergin (2012a) mukaan projektin julkiseen kampanjointiin osallistuivat muun muassa levy-yhtiö Sony Music Finland, Hevisaurus-musiikkiyhtye sekä esiintyjäryhmä Duudsonit, jotka esiintyvät myös blogin arkistoversiosta löytyvässä, sittemmin poistetussa kuvassa. Tapauksen tiimoilta perustettiin Ei Kiusata -niminen yhdistys yhdistysrekisterin mukaan 7. elokuuta 2012, mutta sen verkkosivut eivät ole käytettävissä. Verkkosivun eikiusata.net arkistoversiossa on yhdistykselle tarkoitettu osio, jossa lukee ”Tänne tulevat koulukiusaamisen vastaiseen työhön perustettavan yhdistyksen kotisivut”. Muuta tietoa yhdistyksestä on vaikea löytää.

Myös empatian ja käytännön toiminnan yhteyttä tarkastellessa on otettava huomioon tapauksen muotoa muuttavat yleisöt. Kun tarina paljastui sepitteeksi (ja jo ennen sitä), keskustelu koulukiusaamisesta muuttui kiistelyksi Vettenterän toiminnan eettisyydestä, siitä, pyhittääkö tarkoitus keinot, ja siitä, oliko tarinan fiktiivisyys ollut sittenkin alusta alkaen selvää. Kärjistetysti voisi siis todeta, että tapauksen innoittama yhteiskunnallinen keskustelu ja potentiaalinen prososiaalinen toiminta tyssäsi totuuden paljastumiseen. Keskustelun kääntymistä kommentoidaan myös Vettenterän Jossain kaukana -verkkosivustolla:

Projekti herätti ja havahdutti. Se sai ihmiset käymään läpi omia muistojaan ja miettimään mitä voisimme tehdä, jotta koulukiusaaminen vähenisi. Valitettavasti moni pahoitti mielensä, kun alkoi keskustelu siitä mikä oli totta ja mikä ei. Pyydän anteeksi heistä jokaiselta. Me kaikki tiedämme, että koulukiusaaminen on jokapäiväistä. Me kaikki näemme ympärillämme lasten ja nuorten pahaa oloa. Jos voit, auta. (ei päiväystä)

Tekstissä on osallistava sävy: ”me kaikki tiedämme”, ”me kaikki näemme”. Tämä on linjassa blogitekstien yhteisöllisyyttä tavoittelevan hengen kanssa. Jossain kaukana -verkkosivuston *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirjalle varatussa osiossa Vettenterä kirjoittaa näin: ”En olisi ikinä uskonut mikä lumipallo kirjoituksistani lähti liikkeelle ja lumipallon lähdettyä pyörimään, kirja unohtui. Ajattelin, että joukkovoimalla olisi voitu saada aikaan jotain hyvää.” Viesti vaikuttaa vihjaavan, että

⁴⁶ Tarkkoja myyntitietoja *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirjan jakelija Books on Demand ei kysyessä antanut. Kirja on omakustanne, mikä tarkoittaa sitä, että Vettenterä on kustantanut kirjan paino- ja muut kulut itse.

keskustelu tapauksen todenperäisyydestä oli epäolennaista ja vei tilaa siltä tärkeimmältä, koulukiusaamiskeskustelulta. Monien tapausta seuranneiden puoltama tarkoitus pyhittää keinot - ajattelu toistuu siis myös tekijän kannanotossa. Ajattelumallilla on tässä tapauksessa suora yhteys empatiaan: tarkoitus, koulukiusaamisen vastustaminen, pyhittää keinona vilpillisyyteen perustuvan tunteiden ja empatian herättämisen.

Enkeli-Elisa-blogin toistaiseksi viimeisessä⁴⁷ merkinnässä Vettenterä kirjoittaa:

Kuvittelin tälle kaikelle hivenen erilaisen päätöksen. Enkä nyt suinkaan tarkoita sitä mitä ajattelin syksyllä 2011 aloittaessani Enkeli-Elisa-blogia tai kirjoittaessani Jonakin päivänä kaduttaa -kirjaa. Tarkoitan enemmänkin sitä mitä olen ajatellut näiden kahden vuoden aikana, jotka ovat kohta kuluneet kirjan julkaisusta. Kuvittelin, että jonakin päivänä kirjoitan todellisen päätöksen tälle kaikelle, mutta... Sen aika ei ole nyt, eikä sen aika ole ehkä koskaan. Jos ei ole, tämä on päätepiste.

[...] Miksi avaan Elisa-sivut nyt? Miksi ylipäätään en hautaa niitä johonkin hyvin syvälle puutarhan nurkkaan ja yritä unohtaa? En voi. En voi unohtaa Elisaa, enkä kaikkea sitä mitä tapahtui. Projektin nimi oli kai enne. En tiedä kuinka pitkään riittää niitä päiviä, jolloin kaduttaa. [...]

Ja lopuksi vielä se tärkein. Anteeksi, jos pahoitin mielesi. (EB 28.4.2014)

Blogitekstissä vältetään mainitsemasta huijausta. Sama toistuu kuulustelupöytäkirjassa, jossa Vettenterä ei mainitse keksineensä hahmoja, vaan pitää kiinni väitteestä, että Miksun, Riikan ja Elisan hahmot perustuvat todellisiin ihmisiin, vaikka blogia onkin kirjoittanut ”pääasiassa” hän itse (Kanta-Hämeen poliisilaitos, 2012). Voidaan spekuloida, onko tekijä halunnut mahdollisimman kauan pitää kiinni ajatuksesta, ettei tapausta seuranneita missään vaiheessa johdettu harhaan, ja että tarinan fiktiivisyydestä kerrottiin alusta saakka avoimesti. Tähän viittaisi myös blogin sivupalkin lisäys ”[k]uten projektia aina kuvattiin: ’Fiktiivinen tarina tosielämän ihmisistä’”. Vuoden 2019 Iltalehden haastattelussa (Oksanen) hän kuitenkin toteaa, että tekisi nyt ”monta asiaa toisin”.

Tekijän intention liittyy voidaan myös pohtia, onnistuiko Elisa-projekti alkuperäisessä tarkoituksessaan: koulukiusaamisen vastustamisessa ja vähentämisessä. On mahdotonta sanoa, oliko Elisan tarinalla ollut vaikutusta esimerkiksi nuorten itsemurhiin tai niiden ehkäisemiseen. Itsemurhatilastoista ei voida vetää minkäänlaisia johtopäätöksiä, sillä itsemurhien yhteyttä tai yhteydettömyyttä Elisan tapaukseen on lähes mahdotonta todistaa. Myöskään koulukiusaamisen vähenemisestä tai lisääntymisestä kertovat uutiset tai tilastot eivät kerro Elisaa tutkivalle mitään. Elisan tapauksen käytännön seurausten tarkastelu vaikuttaa tarjoavan enemmän kysymyksiä kuin vastauksia.

⁴⁷ Tämän työn kirjoitushetkellä eli keväällä 2024.

Yhteenvedon voidaan kuitenkin todeta, että hypoteesi kirjallisuuden synnyttämästä prososiaalisesta toiminnasta ja lisääntyneestä empatiasta toteutui Enkeli-Elisan tapauksessa jossain määrin. Koulukiusaamisesta keskusteltiin niin internetpalstoilla kuin mediassakin, ja entiset kiusatut pääsivät jakamaan kokemuksiaan ja saivat oletettavasti vertaistukea. Tapaus herätti ainakin yksittäisiä ihmisiä toimimaan; tästä kertoo muun muassa adressin perustaminen. Myös blogin (sittemmin poistetuissa) kommentteissa tapauksen seuraajat kertovat saaneensa lohtua ja toivoa. Enkeli-Elisan empatia-altruismi-vaikutusta on kuitenkin haastavaa arvioida, sillä tapaus on vaihtuvine yleisörooleineen monimutkainen. Keskustelu Elisasta on aina myös keskustelu kirjallisesta huijauksesta. Siksi empatialla on tarinassa kaksoisrooli. Ensin sen avulla houkuteltiin lukijoita ja kannustettiin toimimaan, ja myöhemmin lukijoihin vedottiin ajatuksella, että vaikka juuri jokin yksittäinen tarina ei olisikaan totta, toinen sellainen saattaa olla: ”Aivan liian monelle nämä jutut ovat totisinta, kipeintä totta” (EB 13.2.2012).

7. Lopuksi

Olen tässä työssä tarkastellut vuonna 2012 laajasti uutisoidussa Enkeli-Elisan tapauksessa käytettyjä retorisia keinoja. Olen tutkinut Enkeli-Elisan vanhempien nimissä kirjoitettua fiktiivistä blogia, joka oli olennainen osa Elisa-maailman ja sen ympärille syntyneen yhteisön rakentumista. Tavoitteenani on ollut eritellä, millaisin retorisin keinoin ja valinnoin Enkeli-Elisan tarina on kirjoitettu, ja minkälaisia vaikutuksia näillä keinoilla ja valinnoilla on ollut. Lisäksi olen erottanut Enkeli-Elisan tapauksesta kolme erilaista yleisöroolia ja tarkastellut tarinaa kokemuskertomuksena. Olen pyrkinyt asettamaan Elisan tarinan laajempaan kirjallisuushistorialliseen kontekstiin ja osoittamaan, että sitä voidaan lukea tarinana, jossa on tehty narratiivisia valintoja.

Tärkein työssä esille noussut havainto on se, että Elisa-tarinan teksteissä on pyritty erityisesti hyödyntämään lukijan tunteita ja empatiaa. Tekstit vetoavat tunteisiin monin tavoin. Lukijaa osallistetaan liittämällä hänet retoriikan ja suoran puhuttelun avulla osaksi koulukiusaamisen vastaista yhteisöä. Lisäksi Elisan tarina toimii malliesimerkkinä, kokemuskertomuksena, joka sivuuttaa faktat, ja jonka avulla pyritään vetämään yleistäviä johtopäätöksiä koulukiusaamisen tilasta Suomessa. Myös Enkeli-Elisan henkilöahmo on viattomuudessaan ja lapsenomaisuudessaan omiaan herättämään myötätuntoa. Elisan hahmosta rakentuu retoriikan avulla tapauksen yleisön yhteistä omaisuutta; hän on koulukiusaamisen vastaisen valistustyön marttyyri, jonka oli kuoltava, jotta tilanteen vakavuus voitiin ymmärtää. Lisäksi Elisan kauneus ja enkelimäinen olemus niin eläessä kuin kuollessa liittävät hänet osaksi niin sanottua naiskuoleman perinnettä, jossa kuollut nainen ja hänen ruumiinsa toimivat fiktion motiivina tai koristuksena. Myös hänen itsemurhansa on kaunis ja romanttinen. Enkeli-Elisa on osoittautunut jonkinlaiseksi täydellisen uhrin prototyyppiksi. Hän ei ole pelkästään kaunis ja viaton, vaan myös altruistisesti toimiva, muiden hyvinvointia sinnikkäästi suojeleva hyväntekijä.

Kirjallisena huijauksena Enkeli-Elisa on Suomessa ainutlaatuinen. Tapauksen saama mediahuomio oli verrattoman laajaa, ja tutkimani lähdeaineiston perusteella on suhteellisen harvinaista, että huijaustapaukset etenevät poliisitutkintaan asti. Koulukiusaamisaiheen lisäksi Enkeli-Elisa herätti tärkeää keskustelua lähdekritiikistä ja journalismin etiikasta. Elisa-draaman kaari ilmentää kiinnostavasti sitä, miten helppoa koukuttavaan tarinaan on uskoa – varsinkin, kun se vetoaa voimakkaasti tunteisiin. Vaikuttaa siltä, että mitä traagisempi tapaus, sitä suuremman yleisön se kerää.

Enkeli-Elisan tapausta voisi tutkia monista näkökulmista, jotka tästä työstä rajautuivat pois. Kiinnostavaa materiaalia tarjoaa esimerkiksi *Jonakin päivänä kaduttaa* -kirja, joka keskittyy erityisesti Miksu-isän näkökulmaan. Blogia lukiessa esille nousivat muun muassa erilaiset

kertojaratkaisut, Miksun ja Riikan eroavat kirjoitustyyli (puhe- ja kirjakieli rinnakkain) sekä se, mitä tekstejä ja tekstipätkiä blogista on poistettu ja millä tavoin niiden puuttuminen tai mukana oleminen muuttaa tarinaa. Tapauksen fakta-fiktio-rajapinta tarjoaa runsaasti hedelmällistä maaperää jatkotutkimukselle. Voidaan esimerkiksi kysyä, miten tekijän käyttämä retoriikka muuttui, kun tarinaa alettiin epäillä huijaukseksi. Lisäksi Enkeli-Elisaa voitaisiin verrata muihin kirjallisiin huijauksiin perusteellisemmin kuin tässä tutkielmassa on tehty. Mistä kirjalliset huijaukset saavat alkunsa, ja miksi lukijat hakeutuvat mielellään juuri kaikkein onnettomimpien tarinoiden äärelle?

Olen pyrkinyt tässä työssä osoittamaan, ettei Enkeli-Elisa ole pelkkä Suomen mediahistoriaan jäävä kollektiivinen kupru, vaan merkityksellinen tapaus myös fiktion näkökulmasta. Se on muotoaan muuttava, yleisönsä ja vastaanottoonsa mukautuva hybridikertomus, jonka taustalla ollut hyväntahtoinen ajatus kompastui vilpillisyyteen. Enkeli-Elisan tapaus ilmentää tunteisiin vetoamisen voimaa, retoriikan merkitystä ja ehkäpä jonkinlaista inhimillistä halua uskoa hyvään tarinaan.

Lähteet

Aineisto

Enkeli-Elisa-blogi. Vuodatus.net. Osoitteessa: <https://enkelielisa.vuodatus.net/>

Enkeli-Elisa-blogi (arkistoitu). Wayback Machine. Osoitteessa: <https://web.archive.org/web/20120108003014/http://enkelielisa.vuodatus.net/>

Kirjallisuus

45 minuuttia: Enkeli-Elisa (ei enää saatavilla). MTV3. Katsottavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=DjUQVYuyAjk>

Adlibris-kirjakauppa: *Go Ask Alice*. Osoitteessa: <https://www.adlibris.com/fi/kirja/go-ask-alice-9780671664589> Viitattu 28.3.2024.

Adressit.com: Enkeli-Elisa kouluihin. Osoitteessa: <https://www.adressit.com/keskustelu/21901/start/50> Viitattu 7.5.2024.

Atkins, S. (1949). *The Testament of Werther in Poetry and Drama*. Cambridge, MA and London, England: Harvard University Press. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.4159/harvard.9780674280212>

Beachy, S. (2005) ”Who Is JT LeRoy? The True Identity of a Great Literary Hustler”. *The New York Magazine*. Osoitteessa: <https://nymag.com/nymetro/news/people/features/14718/> Viitattu 26.3.2024.

Booth, W. C. (1983) *The rhetoric of fiction / Wayne C. Booth*. (2. ed.). University of Chicago Press.

Bronfen, E. (1992) *Over Her Dead Body. Death, Femininity and the Aesthetic*. Manchester University Press.

Daniloff, C. (2009) ”Untrue Stories. A genealogist reveals the painful truth about three holocaust memoirs: they’re fiction”. *Bostonia*. Osoitteessa: <https://www.bu.edu/bostonia/summer09/hoax/> Viitattu 27.3.2024.

De Fina, A. & Georgakopoulou, A. (2012) *Analyzing Narrative: Discourse and Sociolinguistic Perspectives*. Cambridge University Press.

Defonseca, M. (1997) *Misha: A Mémoire of the Holocaust Years*. Mt. Ivy Press.

Euregenas (2012) *Suicide Prevention Toolkit for Media Professionals*. The Euregenas Project. Ghent University. Osoitteessa: <https://www.euregenas.eu/wp-content/uploads/2014/04/Euregenas-Suicide-Prevention-Toolkit-for-Media-Professionals.pdf> Viitattu 15.4.2024.

Froloff, L. (2012) ”Enkeli-Elisan tarina”. Yle Akuutti. Yle. Osoitteessa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/04/17/enkeli-elisan-tarina> Viitattu 8.11.2023.

Goethe, J. W. von & Mannila, M. (2000) *Nuoren Wertherin kärsimykset* / Johann Wolfgang von Goethe; suomentanut Markku Mannila. Helsinki: Otava.

Gustafsson, M. (2022) ”Kaunokirjallisuuden Finlandia-palkinnon voittanut Iida Rauma: ’Lasten kokema väkivalta ei ole mikään pikkujuttu’”. Yle. Osoitteessa: <https://yle.fi/a/3-12682545> Viitattu 18.12.2023.

Hammond, M. M. & Kim, S. J. (2014) *Rethinking empathy through literature* / edited by Meghan Marie Hammond and Sue J. Kim. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Handy, B. (2008) ”The Boy Who Cried Author”. Vanity Fair. Osoitteessa: <https://www.vanityfair.com/style/2006/04/jtleroy200604> Viitattu 26.3.2024.

Harrison, M-C. (2014) ”’The Great Sum of Universal Anguish.’ Statistical Empathy in Victorian Social-Problem Literature”. Teoksessa: Hammond, M. M. & Kim, S. J. (2014) *Rethinking empathy through literature* / edited by Meghan Marie Hammond and Sue J. Kim. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Hertel, H. & Neff, D. (1962) ”From the Archives: Marilyn Monroe Dies; Pills Blamed”. Los Angeles Times (arkistoitu). Osoitteessa: <https://www.latimes.com/local/obituaries/archives/la-me-marilyn-monroe-19620806-story.html> Viitattu 16.4.2024.

Iltalehti (ei kirjoittajaa merkittynä). (2011) ”Koulukiusatun koskettavasta videosta tuli hitti”. Iltalehti. Osoitteessa: <https://www.iltalehti.fi/perhe/a/2011120514880183> Viitattu 15.11.2023.

Itsemurhien ehkäisy ja itsemurhaa yrittäneen hoito. Käypä hoito -suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, MIELI Suomen Mielenterveys ry:n, Suomen Psykiatriyhdistyksen, Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen ja Suomen Yleislääketieteen yhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2020 (päivitetty 2022). Osoitteessa: www.kaypahoito.fi Viitattu 16.4.2024.

Jaén, I. (2014). ”Empathy and Gender Activism in Early Modern Spain: María de Zayas’s Amorous and Exemplary Novels.” Teoksessa: Hammond, M. M. & Kim, S. J. (2014) *Rethinking empathy through literature* / edited by Meghan Marie Hammond and Sue J. Kim. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Jossain kaukana -verkkosivusto. Osoitteessa: <https://jossainkaukana.net/>

Kanta-Hämeen poliisilaitos. (2012) Minttu Marita Vettenterän kuulustelupöytäkirja. Riihimäen poliisiasema 23.7.2012. Kanta-Hämeen poliisilaitoksen julkiset asiakirjat.

Karttunen, L. (2020a) ”Kokemuksellinen kertomuskäsitys”. Teoksessa: Mäkelä, M. et al. (2020) *Kertomuksen vaarat: kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Maria Mäkelä, Samuli Björninen, Ville Hämäläinen, Laura Karttunen, Matias Nurminen, Juha Raipola & Tytti Rantanen (toim.). Helsinki: Vastapaino.

- Karttunen, L. (2020b) ”Taasko sitä tarinallista journalismia?”. Teoksessa: Mäkelä, M. et al. (2020) *Kertomuksen vaarat: kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Maria Mäkelä, Samuli Björninen, Ville Hämäläinen, Laura Karttunen, Matias Nurminen, Juha Raipola & Tytti Rantanen (toim.). Helsinki: Vastapaino.
- Keen, S. (2007) *Empathy and the novel / Suzanne Keen*. New York: Oxford University Press.
- Keen, S. (2014) ”Novel Readers and the Empathetic Angel of Our Nature”. Teoksessa: Hammond, M. M. & Kim, S. J. (2014) *Rethinking empathy through literature / edited by Meghan Marie Hammond and Sue J. Kim*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Kolsi, E-K. (2022) ”Opettajakin osaa kiusata”. Ilta-Sanomat. Osoitteessa: <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008564981.html> Viitattu 18.12.2023.
- Kononen, H. (2012) ”Enkeli-Elisan kohtalo pysäyttää – koulukiusattu teinityttö päätyi itsemurhaan”. Yle Häme. Yle. Osoitteessa: <https://yle.fi/a/3-5100095> Viitattu 20.10.2023.
- Lauhio, E. (2012) ”Kirjailija vastaa syytöksiin”. Ilta-Sanomat. Osoitteessa: <https://www.iltalehti.fi/uutiset/a/2012070915815716> Viitattu 2.11.2023.
- Laukkala, T. (2020) Lisätietoa median ja itsetuhokäyttämisen yhteyksistä. Käypä hoito -suositus. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2020. Osoitteessa: <https://www.kaypahoito.fi/nix02765> Viitattu 16.4.2024.
- Leake, E. (2014) ”Humanizing the Inhumane. The Value of Difficult Empathy”. Teoksessa: Hammond, M. M. & Kim, S. J. (2014) *Rethinking empathy through literature / edited by Meghan Marie Hammond and Sue J. Kim*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Linja-Aho, V. (2012) ”Onko Enkeli-Elisa tarua – kuukausiliitteen [sic] argumentit”. Kirjoitus Vesa Linja-ahon blogi -blogissa. 8.7.2012. Osoitteessa: <https://linja-aho.blogspot.com/2012/07/onko-enkeli-elisa-tarua.html?m=1> Viitattu 24.10.2023.
- Loewenstein, G. & Jenni, K. (1997). ”Explaining the ’Identifiable Victim Effect’”. *Journal of Risk and Uncertainty*. 14. 235-57. 10.1023/A:1007740225484
- Majander, A. (2022) ”Kirjailija joutui lapsuutensa ’totaalilaitoksissa’ ivatuksi, lyödyksi ja kuristetuksi – ’Luokanopettajalla on hirveä valta’, sanoo kokemuksistaan romaanin tehnyt Iida Rauma”. Helsingin Sanomat. Osoitteessa: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008548103.html> Viitattu 18.12.2023.
- Metdepenningen, M. (2008) ”Les aveux de Misha Defonseca”. *Le Soir* (arkistoitu). Osoitteessa: <https://web.archive.org/web/20080302203827/http://www.lesoir.be/channels/cinema/exclusif-2008-02-28-580849.shtml> Viitattu 27.3.2024.
- Miller, C. (2018). *Impostors: Literary Hoaxes and Cultural Authenticity*. Chicago: University of Chicago Press. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.7208/9780226591148>
- Minttis.com-verkkosivusto (arkistoitu). Osoitteessa: <https://web.archive.org/web/20120313043900/http://taruolento.com/>

- MTV Uutiset (ei kirjoittajaa merkittynä). (2012) ”Kirjoittaja vakuuttaa: Enkeli-Elisa oli olemassa”. Osoitteessa: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kirjoittaja-vakuuttaa-enkeli-elisa-oli-olemassa/1892274#gs.742ewg> Viitattu 29.3.2024.
- MTV3 (ei kirjoittajaa merkittynä). (2012) ”Koululaisen päiväkirjoista selvisi itsemurhan syy”. MTV Uutiset. Osoitteessa: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/koululaisen-paivakirjoista-selvisi-itsemurhan-syy/1895126#gs.8gj7dr> Viitattu 8.11.2023.
- Mustonen, K. (2012) ”Enkeli-Elisan tapausta tutkitaan talousrikoksena”. Yle. Osoitteessa: <https://yle.fi/a/3-6228030> Viitattu 9.11.2023.
- Mäkelä, M. et al. (2020) *Kertomuksen vaarat: kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Maria Mäkelä, Samuli Björninen, Ville Hämäläinen, Laura Karttunen, Matias Nurminen, Juha Raipola & Tytti Rantanen (toim.). Helsinki: Vastapaino.
- Nikkanen, H. & Silfverberg, A. (2012a) ”Uskomaton murhenäytelmä”. Helsingin Sanomat. Kuukausiliite.
- Nikkanen, H. & Silfverberg, A. (2012b) ”Enkeli-Elisasta uusia epäselvyyksiä”. Helsingin Sanomat. Osoitteessa: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002544186.html> Viitattu 10.11.2023.
- Nilsen, A. P. (1979) "The House That Alice Built. An Interview with the Author Who Brought You Go Ask Alice". *School Library Journal* 26, no. 2 (October 1979): 109–12.
- Nordlund, K. (2012) ”Nyt se tuli: Enkeli-Elisan kirjoittaja tunnusti”. Ilta-Sanomat. Osoitteessa: <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000000531506.html> Viitattu 24.10.2023.
- Nyqvist, S. & Oja, O. (2018) *Kirjalliset väärennökset: huijauksia, plagiaatteja ja luovia lainauksia*. Sanna Nyqvist & Outi Oja (toim.). Helsinki: Gaudeamus.
- Oksanen, E. (2019) ”’Toivottavasti lapsesi kuolevat’ – Minttu Vettenterä keksi seitsemän vuotta sitten Enkeli-Elisan, ja ihmiset ovat edelleen todella vihaisia”. Iltalehti. Osoitteessa: <https://www.iltalehti.fi/tosielamaa/a/b9c51e69-7f59-47e0-8d07-4a262032fbd5> Viitattu 19.12.2023.
- Oppenheimer, M. (1998) ”Just Say ’Uh-Oh’”. The New York Times (arkistoitu). Osoitteessa: <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/98/11/15/reviews/981115.15oppenht.html> Viitattu 21.3.2024.
- Paperno, I. (1997) *Suicide as a Cultural Institution in Dostoevsky’s Russia*, Google Books. Cornell University Press. Osoitteessa: https://books.google.fi/books?id=m3pqf8f-6bMC&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false Viitattu 10.10.2023.
- Patentti- ja rekisterihallitus. Yhdistysrekisterin tietopalvelu. Osoitteessa: <https://yhdistysrekisteri.prh.fi/> Viitattu 14.11.2023.
- Patmore, C. (1854) *The Angel in The House*. Luettavissa: <https://www.gutenberg.org/files/4099/4099-h/4099-h.htm>

Pedersen, A. B. (2019). "Laura Palmer: A Monstrosity of Multiple Meanings". Teoksessa: D. Farnell, R. Noiva, & K. Smith (Eds.), *Perceiving Evil: Evil, Women and the Feminine* (pp. 21-31). Inter-Disciplinary Press. https://doi.org/10.1163/9781848880054_004

Perkins Gilman, C. (1891) "An Extinct Angel". Luettavissa: <https://www.libraryofshortstories.com/storiespdf/an-extinct-angel.pdf>

Phelan, J. (1989) *Reading people, reading plots: character, progression, and the interpretation of narrative* / James Phelan. Chicago (Ill.): University of Chicago Press.

Phelan, J. (1996) *Narrative as rhetoric: technique, audiences, ethics, ideology* / James Phelan. Columbus: Ohio State University Press.

Phelan, J. (2005) *Living to tell about it: a rhetoric and ethics of character narration* / James Phelan. Ithaca: Cornell University Press.

Plath, S. (1965) *Ariel*. Lontoo: Faber and Faber.

Plath, S. (1967) *The Colossus and other poems*. Repr. New York.

Poe, E. A. (1846) "The Philosophy of Composition". Poetry Foundation. Osoitteessa: <https://www.poetryfoundation.org/articles/69390/the-philosophy-of-composition> Viitattu 22.3.2024.

Poliisi-tv: Minttu Vettenterä kirjoitti Enkeli-Elisasta. Yle Areena. Osoitteessa: <https://areena.yle.fi/1-50124366> Viitattu 8.11.2023.

Rabinowitz, P. J. (1987) *Before reading : narrative conventions and the politics of interpretation* / Peter J. Rabinowitz. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Radio Suomi Hämeenlinna. (2012) Koulukiusatun Enkeli-Elisan kohtalo pysäyttää. 30.3.2012. Yle Häme. Yle Areena. Osoitteessa: <https://areena.yle.fi/podcastit/1-1509059> Viitattu 16.11.2012.

Rauma, I. (2022) *Hävitys: Tapauskertomus*. Helsinki: Siltala.

Rees, V. (2012) *From Gabriel to Lucifer: A Cultural History of Angels*. I. B. Tauris & Company, Limited, London. Available from: ProQuest Ebook Central.

Reuters Institute Digital News Report 2023. Osoitteessa: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2023> Viitattu 8.11.2023.

Rimaila, E. (2012) "15-vuotiaan Elisan päiväkirja paljasti itsemurhan syyn". Ilta-Sanomat. Osoitteessa: <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000000484195.html> Viitattu 20.10.2023.

Rita, N. (2023) "Hävitys iskee ytimeen". Psykologi. Osoitteessa: <https://psykologilehti.fi/havitys-iskee-ytimeen/> Viitattu 18.12.2023.

Russell Clark, J. (2022) "Go Ask Alice Is a Lie. But Bookstores Won't Stop Selling It." Esquire. Osoitteessa: <https://www.esquire.com/entertainment/books/a40204753/go-ask-alice-book-is-a-lie/> Viitattu 20.3.2024.

Rönkä, O. (2012) ”Enkeli-Elisan luoja YleX Etusivun haastattelussa: Elisa on totta”. YleX. Yle. Osoitteessa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/07/10/enkeli-elisan-luoja-ylex-etusivun-haastattelussa-elisa-on-totta> Viitattu 24.10.2023.

Saroniemi, S. (2012) ”Kuoliaaksi kiusattu Elisa”. Ilta-Sanomat. Osoitteessa: <https://www.iltalehti.fi/perhe/a/2012052515577986> Viitattu 20.3.2024.

Sexton, A. (1966) *Live or Die*. Boston: Houghton Mifflin.

Silfverberg, A. (2021) *Sinut on nähty*. Helsinki: Teos.

Sisask, M., & Värnik, A. (2012). Media roles in suicide prevention: a systematic review. *International journal of environmental research and public health*, 9(1), 123–138. <https://doi.org/10.3390/ijerph9010123>

Sparks, B. (1971) *Go Ask Alice*. Prentice Hall.

Stack S. (2005). Suicide in the media: a quantitative review of studies based on non-fictional stories. *Suicide & life-threatening behavior*, 35(2), 121–133. <https://doi.org/10.1521/suli.35.2.121.62877>

Helsingin Sanomat (ei kirjoittajaa merkittynä). (2012) ”JSN:n Uimonen: Enkeli-Elisan tausta olisi pitänyt selvittää paremmin”. Helsingin Sanomat. Osoitteessa: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002543665.html> Viitattu 2.4.2024.

”Mitä on kuoleman jälkeen?” Suomen evankelis-luterilainen kirkko (2024). Osoitteessa: <https://evl.fi/tutki-uskoa/mita-on-kuoleman-jalkeen/> Viitattu 23.4.2024.

Suomen Kustannusyhdistys. Tilastot: Bestsellerit. Bestsellerit 2012. Osoitteessa: <https://www.kustantajat.fi/media/bestsellerit-2012.pdf> Viitattu 18.3.2024.

Suomi24.fi-verkkosivusto. Osoitteessa: www.suomi24.fi

Turun Sanomat (ei kirjoittajaa merkittynä). (2012) ”Kirjoittaja pitää kiinni Enkeli-Elisan tarinasta”. Turun Sanomat. Osoitteessa: <https://www.ts.fi/uutiset/366514> Viitattu 2.11.2023.

Vauva.fi-verkkosivusto. Osoitteessa: www.vauva.fi

Vehkoo, J. (2012) ”Mitä toimittajien tulisi oppia Elisagatesta”. Vehkoo-blogi. Wordpress. Osoitteessa: <https://vehkoo.wordpress.com/2012/07/11/mita-toimittajien-tulisi-oppia-elisagatesta/?fbclid=IwAR1n0ROChmEXltyaTDzVHPfIItnMhuZjzdxU2yO6h5IjkGcGIFQwtCbZd-A> Viitattu 25.4.2024.

Vettenterä, M. (2012) *Jonakin päivänä kaduttaa*. Helsinki: Books on Demand.

Vice, S. (2014). *Textual Deceptions: False Memoirs and Literary Hoaxes in the Contemporary Era*. Edinburgh: Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.1515/9780748675562>

Välittämisen verkko -ryhmä. Facebook. Osoitteessa: https://www.facebook.com/enkeliverkko/?locale=fi_FI Viitattu 31.10.2023.

Woolf, V. (1931) ”Professions for Women”. *Teoksessa The Death of the Moth and other essays* (1942). Luettavissa: <https://www.sfu.ca/~scheel/english338/Professions.htm>

Yle Akuutti. (2012) Minttu Vettenterän haastattelu. 16.7.2012. Yle Areena. Osoitteessa: <https://areena.yle.fi/1-50172928> Viitattu 17.11.2023.

Yle Häme (ei kirjoittajaa merkittynä). (2012) ”Koulukiusatun Enkeli-Elisan koskettavasta tarinasta kirja”. Yle Häme. Yle. Osoitteessa: <https://yle.fi/a/3-6137577> Viitattu 20.10.2023.

YleX Etusivu. (2012) Etusivun vieraana Minttu Vettenterä. 9.7.2012. Yle Areena. Osoitteessa: <https://areena.yle.fi/podcastit/1-1610259> Viitattu 16.11.2023.